

PROTOCOLU

despre a **Sies'a** Adunare generale, ce Asociatiunea transilvana pentru literatur'a și cultur'a poporului romanu a ținutu la Alb'a Iuli'a in anulu 1866, sub presidiulu Eselentiei Sale Domnului Presiedinte alu Asociatiunei, Archiepiscopu și Metropolitu **Andrei** Bar. de **Siagun'a**

S a b i i u

in Tipografi'a Archiepiscopala

1866.

Sedinti'a antania

tenuta in 28/16 Augustu 1866.

Membrii Asociatiunei adunati in numeru frumosu in biseric'a gr. or. cea dein cetate demaneti'a la 9 ore, la propunerea D. Dr. P. V asiciu alegu o deputatiune de 12 membri, care se intempine pre Eselenti'a Sa D. Presiedente si se-lu comiteze in locul adunarii. Dupa care Es. Sa in scurtu si-ocupà scaunulu de presiedente, salutatu de urari viue dein partea membriloru Asociatiunei si a publicului numerosu, ce luà parte la acesta solenitate, apoi tienendu o cuventare forte petrundietoria si ascultata cu multa placere, dechiarà adunarea de deschisa. Cuventarea Es. Sale se alàtura la Protocolu sub **A.)**

A.

Dupa aceea D. Ioane Axente Severu respunde multiamindu Eselentiei sale D. Presiedente, si in numele Alb'a-Iulianiloru si a giurului saluteza pre membrii Asociatiunei veniti in mediloculu loru. Cuventarea acést'a se alàtura sub **B.)**

B.

Es. Sa D. Presiedente provoca pre adunare se-si alega notari pentru ducerea protocolului despre lucrarile ei;

se alegu Dr. Ioane Maioru, Dr. Ioane Ratiu si prof. Ioane M. Moldovanu.

I. Es. Sa D. Presiedente amesuratu programului statoritu de Comitetulu Asociatiunei, pune la ordinea dilei:

a) cetirea reportului despre lucrările Comitetului in decursulu anului 186⁵/₆,

Secretariulu II D. I o a n e R u s u cetesce reportulu alaturatu sub C.)

b) cetirea reportului despre starea bibliotecei,

Bibliotecariulu D. N i c o l a u C r i s t e a D. cetesce reportulu alaturatu sub D.)

c) cetirea reportului despre starea Cassei Cassariulu D. capitanu S t e z a r i u cetesce E. reportulu seu alat. sub E.)

II. Es. Sa D. Presiedinte pune la ordinea dilei alegerea a loru trei comisiuni.

a) o comisiune de 5 pentru esaminarea ratiuniloru date de Cassariulu.

Se alegu la propunerea Es. sale D. Canonicu G r e g o r i u M i h a l i, L a z a r u P i p o s i u probatoriu de minere, Secretariulu gub. N i c o l a u B a r b u, senatorulu I o a n e B a l o m i r i si Const. Cumanu. Comisiunea acést'a are se-si faca reportulu in siedinti'a de mane.

b) o comisiune de 3 membri pentru a inscrie membri noui si a incassá taxe,

se alegu: DD. S a m u i l a C i r l e a, senatorulu B e r g h i a n u si parochulu P e t r u T r u t i a, avendu si acést'a comisiune a reportá totu in siedinti'a de mane.

c) o comisiune de 5 pentru a pregati bugetulu Asociatiunei pre 186⁶/₇ D. Axente observandu cá numerulu de 5 membri e prea micu facia cu mo-

mentulu obiectului acelaia, propune că în comisiunea bugetului se se alege 9 membri

se primesce și ședinți'a se suspende pre câte-va minute. După ce s'a făcutu întielegere asupra alegundiloru, ședinți'a se continua și se alege în comisiunea numita DD. Dr. Ios. Hodosiu, Dr. Io. Ratiu, Dr. Bas. Glodariu, avocatulu Mateiu Nicol'a, Dr. Io. Maior u, Alexandru Micu, Judeciulu Sim. Balomiri, protopopulu Io. Tipeiu și Dr. Ioane Bobu—cu însărcinare de a reportá în ședinți'a de mane.

III. Es. Sa D. Presiedente remanendu inca tempu în sensulu programulu propune, se se treca la cetirea disertatiuniloru menite spre acestu scopu.

D. Canonicu T. Cipariu cetesce o disertatiune „despre ortografia și principiulu etimologicu”—apoi D. Dr. Ios. Hodosiu despre istori'a literaturei italiene.

Ambe disertatiunile aceste au fostu ascultate de in partea adunarii cu multa placere. Ele se alatura la protocolu sub **F.)** și **G.)** **F. G.**

Tempulu fiendu înaintatu, ședinți'a se inchide la $\frac{1}{2}$ pre 2.—Ședinți'a a II se pune pre mane în 29 Augustu la 9 ore demaneti'a.

notari

Dr. Major

I. M. Moldovanu.

Siedinti'a II

ținuta în 29/17 Augustu 1866.

La 10 ore, Es. Sa D. Presiedente intrandă între salutarile adunării, dechiara siedinti'a de deschisa.

IV. Es. Sa D. Presiedente întreba pre adunare de voiesce a continuá cu cetirea disertatiunitoru, cá mai suntu doue, seau voiesce a primí reporturile comisiuniloru, emise în siedinti'a de eri.

Ia care Dr. M a i o r u propune cetirea protocolului de siedinti'a I.

propunerea acést'a se accepteza sí protocolulu se verifica intru tote.

Es. Sa D. Presiedente éراسi aduce înainte propunerea ținetoria de ordinea dilei.

D. A x e n t e e pentru a se trece antaniu la cetirea disertatiuniloru,

nu se primesce. Adunarea decide cá Comisiunile se incepa a-si face reporturile.

V. Es. Sa D. Presiedente invita pre comisiunea de 5 insarcinata cu revederea ratiuniloru Cassariului, se-si dae reportulu. La care D. C u m a n u referentele acelei-a, descopere observarile comisiunei, care apoi dein partea Presidiului un'a dupa alt'a se iau la pertractare.

Ele suntu:

a) cumu ca ore-câte obligatiuni de statu sunatorie în mon. conv. suntu intrate în carte dupa aceeași valoare nominale socotita în v. austr, inse fora de a se fi computatu sí crescamentulu de 5 lasuta.

Asia 100 fl. m. c. este socotita si luata dereptu 100 fl. v. a. pre candu s'ar fi cadiutu, se se compute in 105 fl. v. a.

Cassariulu dechiara că d'insulu a urmatu usulu de sub predecesori. De acolo inse nu resulta nece unu scadiementu pentru Asociatiune, pentru că interesele totu in mon. conv. se redica. Si se provoca la conclusulu adunarii dein Blasiu.

D. Cipariu dă desluciri in privinti'a modalitatii, ce se observa la casse si propune, că pentru evidenta se se compute reducaudu m. conv. in val. austriaca, că fiendu diferentia intre mon. conv. si v. austr. sum'a scrisa in protocolu, in fapta este mai mare decâtu arata cifrele.

Dupa desbatere, la care participara DD. H a n e a, Cassariulu Cuj a. Central University Library Cluj

se decide că D. Cassariu se duca socotel'a intru tote dupa val. austriaca.

b) că unii dintre membrii Asociatiunei in locu de a-si refuá restantiele pre 186^{3/4}, candu platescu, ceru se li se compute pre 186^{5/6} remanendu pentru anii de mai inainte in restantia. Es. Sa D. Presiedente provoca adunarea, se benevoiesca a otari in privinti'a acestora.

D. C a n o n i c u N e g r u t i u dice, cumca celu inscrisu de membru e detoriu se platesca, pana va renuncia. Candu tramete taxa, Cassariulu se i-o scria pre anulu dein urma deintre anii, pentru cari e in restantia.

se decide: taxele au a se inscrie dupa sifrlu aniloru

c) La adunarea dela Abrudu in Cartea Cas-

sariului nu s'a semnatu revisiunea ratiunilor nece s'a inscrisù absolutiunea Dlui Cassariu. Propune, se se dăe absolutiune Cassariului, ale carui ratiuni suntu in ordinea cea mai buna.

se decide: Cassariului se i dăe presidiulu absolutoriu pre 186⁵/₆ care involve in sene și absolutiune pre a 186⁴/₅—și acést'a se se inscrie și in Cartea densului; mai incolo, cá in tipu de recunosciantia factica pentru ostenelele facute in interesulu Asociatiunei, sei dăe multiamita in scrisu.

d) S'a observatu unu plus erogatum de 253 fl. 9 cr. v. a. pentru tiparirea conspectului coprendiatoriu de numele membriloru, a protocolului adunarii V-a, inserate și altele.

Es. Sa. D. Metropolitu Solutiu e de parere, cá actele adunariloru generali se se trametia la fia-care membru și se fia detoriu a plati și tramete pretiulu prein Colectoru.

D. Rusu: asia s'a decisu și in Adunarea dela Hatiegu și s'a și tramesu acte la Colectoru, dara acele au remasu nevendute asia, cátu archivulu geme de ele. Spriginesce propunerea Es. Sale.

D. Negrutu atinge recel'a și nepasarea multoru facia cu Asociatiunea. E de parere, cá supererogatulu se se primesca.

D. Bobu: in Adunarea dela Blasiu s'a decisu, cá actele se se impartia gratis. Cere, se remana asia.

Es. Sa. D. presiedente: fiendu cá nu potemu scote o suma insemnata dein pungile nostre, care de o data se o dămu Asociatiunei, ambitiunea nostra cere, cá mai bene se dămu dela noi câte ce-va pre rondu, de cátu se asceptămu, cá Asociatiunea

in totu anulu se ne faca noue daru de câte 30-40 cruceri.

Es. Sa D. Si u l u t i n: mai bene se nu se faca astu feliu de Asociatiuni, de câtu cá membrii se nu le spriginesca.

D. S i a n d o r u: nu avemu aristocratia, nu averi gigantice, tota sperarea ne este intru inaintarea in literatura—pentru aceea neme nu pote fi nepasatoriu catra scopurile Asciatiunei.

D. D e n s u s i a n u e pentru propunerea Es. Sale D. S u l u t i u, completandu-o intru acolo, cá pre lenga tax'a anuale de 5 fl, se se redice si pentru acte 1 fl. dela fia-care membru.

D. N e g r u t i u pentru mai mare indemnu se se cetesca in adunare numele celoru, ce au datu seau nu au datu. BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. A x e n t e e in contra propunerii lui D e n s u s i a n u, pentru cá acceptandu-se aceea ar' cautá omulu se reforme statutele si s'aru inmultí indeitoririle membriloru. Deci remane pre lunga aceea, cá fiacare membru are detoria morale de a cumperá actele.

D. secretariu R u s u cetesce conclusulu adunarei dela Hatiegu p. 15. si amesuratu acelui-a e pentru opiniunea D. A x e n t e.

Punendu-se la votare, propunerea D. D e n s u s i a n u se lapeda. Er' a Es. Sale D. Metroplitu se primesce si

se decide, cá fia-care membru se sentia indeitorirea morale de a cumperá actele adunariloru generali. Comitetulu prein Secretariu se ingrigesca, cá se se trametia esemplaria pre la Colectoru.

D. Dr. M a i o r u éra aduce înainte plus erogatul de 253 fl. 9 cr.

Es. Sa D. Presiedinte cu privire la obiectulu acesta dechiara, cà s'a vediutu a fi in interesulu celu mai adeveratu alu Asociatiunei, cà se se faca conspectulu membriloru cu cele alalte date, ce talia in indetoririle membriloru. Pre basea acest'a si dupa conclusulu adunarii dela Abrudu, s'an facutu chiertue-lele acelea. In lucrarea Comitetului nu e nece o volnicia, pentru cà adunarea dela Abrudu tacite le-a decisu tote acele.

D. R u s u arata conclusele dela Abrudu pentru tiparirea actelor si a conspectului.

Dr. B o b u face intrebare, cà pre temeiuulu carui conclusu s'a tiparita statutele? Presidiulu cere, cà pentru gresiel'a acest'a (bazaconia) a Comit. se se pedesca presidiulu cu multa.

D. S i a n d o r u dupa ce adunarea in Comitetulu alesu de ea, are tota increderea, Comitetulu sei dàe creditu mai largu.

D. H a n e a arata, cà e numai o neintielegere, candu se pune tiparirea actelor si a statuteloru intre erogatiunile estraordinarie, pentru ca tiparirea actelor e prevediuta in conclusele ad. gen., propune in cuventiarea tiparirii actelor si a re-tiparirii statuteloru, candu va cere lips'a, cea ce se primesce.

In fine la propunerea D. Dr. M a i o r u se enuncieza: adunarea incuventieza supererogatul cu cu aceea adaugere, cà Comitetulu se fia cu tota priveghiarea, cà in venitoriu se nu treca preste sum'a preliminata de adunarea generale.

Reportula acestei Comisiuni descrisu intru-
ace'a se alatura sub **H.)** **H.**

VI. Es. Sa D. Presiedinte punela ordinea dñlei
reportulu comisiunei bugetarie.

D. Dr. B o b u in numele acelei comisiuni,
cetesce raportulu alaturatu sub **I.)** **I.**

D. A x e n t e propune se intre in bugetu
200 fl. pentru tiparirea actelor acestei adunari.

Dr. M a i o r u aratandu, cá manipulatiunea in-
ghite diumetate veniturile fia-carui anu, cere cá Co-
mitetulu se benevoiesca a simplificá si a tipari numai
ce e neaparatu. Comisiunea nu a preliminatu pentru
tiparirea actelor, pentru cá postulu acela nu o-
cure nece in preliminarulu facutu de Comitetu.

Es. Sa D. Presiedinte escusa Comitetulu pen-
lasarea acést'a si provoca adunarea se otareasca, de
voiesce cá si pre venitoriu se se tiparesca actele
cá pana aci, seau numai si numai protocolulu adu-
narii. Descopere parerea sa individuale, cá actele
se se tiparesca totu cá si in trecutu, cá va veni
tempulu, candu se va recunosce pretiulu actelor
Asoc. si se voru cautá, cá nescari anticuitati.

D. Dem. B o e r i u partinesce propunerea acést'a.

Dr. M a i o r u: cu tiparirea disertatiuniloru in
acte nu se ajunge scopulu. Disertatiunile ar' fi bene
se intre intru o foia literaria periodica si acestei
foi Asociatiunea se-i dae subventiune, er' actele se
nu se tiparesca, fienduca si asia remanu necetite
(pentru ca nece densulu nu le cetesce).

D. B o e r i u in casulu acesta, si trage motiunea,
dara se teme, cá atare foia nu va poté susistá.

D. A u g. P o p u partinesce propunerea Dlui
M a i o r u.

D. N e g r u t i u e pentru economia. Stipendi-
ula pentru politehnica se remana afora. Mai nece-
sariu e se se stipendieze doi ascultatori de prepa-
randia, dar' cu oblegatiune de a sierbí 10 ani in pa-
tria fiendu supusi ordinariatului.

D. H a n e a este pentru foi'a literaria, deca se
afla cene se o dâe.

Dr. M a i o r u aduce inainte cá D. Cipariu a
cerntu ajutoriulu Asociatiunei pentru edarea unei
foi literarie.

D. C i p a r i u descopere cumca inea demultu a
avutu propusu de a dá o foia literaria, inse restrinsa
numai la filologia sí la istori'a natiunale. Pentru cá
se cere a se pune odata capetu la atâte variatiuni
in ortografia. In asia foia spera, cá se va dá oca-
siune de a veni la unu consensus eruditorum. Partea
istorica dentr'ins'a ar' tratá episoade, ce suntu obiec-
tulu unei cercetari mai scurte si s'ar' dá variatiune
materialului sí pre incétu s'ar' indulcí sí dedá cu
cercetarile filologice sí acelia, cari nu au placere
mare catra lucruri de aceste. Inse pana acum
e numai intentiune. Pentru cá se devenia fapta suntu
de lipsa doue: 1) intielegere cu barbatii nostri eru-
diti, 2) bani. Cea de antâniu e usioru de a se ca-
stigá. Mai anevoia este a aflá modrulu cum se se
castige medilocenele materiali. Amanarea s'a facutu, pen-
tru cá Comitétulu i-a respunsu , cá va aduce lucrulu
inaintea adunarii generali. Acum dela adunarea ge-
nerale depende, cá se ésa atare foia.

Es. Sa D. presiedente resumandu dechiararea
D. C i p a r i u arata, cá in statute e prevediutu cá
Asociatiunea se aiba atare foia. Inse lucrulu intem-
pina multe greutati sí este porunc'a dilei cá Asocia-

tiunea se spriginesca intreprinderea domnului Canonicu.

Dr. Ho d o s i u. Ambe potu stá. Actele se se tiparesca cá si pana acum, pentru cá in ele se oglindeza vieti'a Asociatiunei. Incatu pentru foia se se esprime multiamita catra D. C i, p a r i u. Adunarea se-i dáe totu spriginulu pana atunci, pana candu foia aceea se va poté converte in foi'a Asociatiunei. Pentru vendiarea acteloru se nu aiba neme superare, cá va veni unn tempu, candu se voru cautá si cetí, cum se cauta acum cartile vechi.

Es. Sa D. S i u l u t i u, descopere, cá D. H o d o s i u i-a vorbitu dein anima. E detoria pentru fiacare a spriginí foi'a aceea literaria.

Dupa acestea proiectulu facutu de comisiunea adunarii s'a luat la desbatere dein pusetiune in pusetiune si s'au primitu:

1. remuneratiune pentru II Secretariu.	— — — —	200 fl.
2 pentru unu juristu aplecatu cá scrietoriu stabilu la cancelaria.		100 fl.
3. spese pentru cancelaria	— —	150 fl.
4. pentru 3 juristi in Pest'a si Vien'a câte 100 fl.	— —	300 fl.
pentru unu juristu in patria	—	80 fl.
5. pentru doi ascultatori de preparandia in Prag'a, de se voru aflá maturisati cu calculi buni, câte 300 fl. si spese de drumu câte 50 fl.	—	700 fl.
6. pentru unu auditoriu la institutulu politechnicu in Vien'a	— —	300 fl.
7. spese extraordinarie	— —	90 fl.
	<hr/>	<hr/>
	Sum'a	1920 fl.

8 pentru tiparirea actelor se resolvescu câte 15 fl. de cola, inse cu adausu cá tote spesele cu tiparirea actelor se nu treca preste sum'a de 200 fl. v. a.

La propunerea comisiunei pentru modulu in care se se scotia restantiele, dupa desbatere mai indelungata,

se decide: Comitetulu se caute medilocele cele mai corespundiatore pentru scoterea tuturor restantielor.

Cererea lui Iacobu Tulbureanu pentru imprumutare dein cass'a Asociatiunei—si a D. Can. Negru'tiu pentru dotarea unui prof. de agronomia in Blasiu cu 200 fl.

se reiapta, cea de antaniu pentru cá adunarea generale dein Sabiiu a decisu se nu se dae imprumutari la privati, — adou'a pentru pucinetatea mediloce-loru Asociatiunei.

VII Es. Sa D. Presiedinte punela ordine reportulu comisiunei de 3 pentru inscrierea membriloru si culegerea taxelor.

D. Nic Berghianu referesce

a) cá s'au incassatu taxe dela 44 membri vechi si 8 membri noui, mai incolo s'au vendutu acte, pentru cari tote s'au incassatu 341 fl. v. a. Membri noi cari se propunu adunarii spre suscepere sunt:

1. Alesandru Bu'd'a avocatulu in Remete.
2. Demetriu Farago prof. in Blasiu
3. Bas. Ratiu " " "
4. Io. Draia parochu in
5. Io Chendi proprietariu in Zalata
6. Nic. Antonoviciu propr. in Limb'a
7. Georg. Popoviciu, parochu in Orastia

8. Nic. T a m a s i u parochu in Grindu.

Toti acesti'a se primescu de in partea adunarii.

b) cumu ca T o m ' a C i o p l e n t a dein Stremtiu prein oblegatiunea sa de dto Stremtiu 27 Aug 1866 doneza Asociatiunei 100 fl. v. a. cari se indetoresce ai platí Asociatiunei in 1872, avendua numerá pana atunci interesulu de 5 fl. Cá ipoteka lega unu pamentu alu' seu de 2 jug. n. parcelei 1288, care Asociatiunea are dreptu a-lu cuprende si folosi dupa placu, deca d'insulu nu ar platí in terminulu amentitu.

oblegatiunea se primesce si se dá spre pastrare.

c) S i m e o n u P e t r u t i e s c u, parochu in Stremtiu prein oblegatiunea sa de dto Stremtiu 27 Augustu 1866 doneza Asociatiunei 50 fl. v. a. cu indetorire de ai platila 1872, era pana atunci 2 $\frac{1}{2}$ floreni pre anu. Cá ipoteka lega pamentulu cu nr. parcelariu 29.

se primesce si oblegatiunea se dá spre pastrare.

VIII. La ordene vene alegerea membriloru onorari. Es. Sa D. presiedente provoca, se se faca propuneri.

D. Dr. P. V a s i c i u propune de membru onorariu pre D. Dr. Got. Müller directorulu Acad. c. r. de drepturi in Sabiu si pre D Cons. de apelatiune in pensiune D. P a u l u I s t v á n f i, direct. Academiei de drepturi in Clusiu.

Ambii propusi se primescu cu unanimitate, decidiendu-se cá se fia trecuti in albulu membriloru onorari ai Asociatiunei.

IX. Es. Sa D. presiedente pune la ordine alegerea

locului si otarirea timpului pentru tinenrea Adunarii generale a VII.

La propunerea D. Dr. M a i o r u se decide, ca adunarea generale a VII se se tiena in Clusiu, Siedinti'a antânia, Luni $26/14$ Aug. 1866. er' a dou'a siedintia Marti dupa terminarea cultului divin. Cele alalte in dlele urmatorie.

X. Es. Sa pune la ordenea dlele cetirea mai departe a disertatiuniloru.

Mai multi membri ai Adunarii considerandu, ca tempulu este inaintatu suntu de parere, ca se nu se intardia, ci ele se se tiparesca in actele Asociatiunei.

se decide ca disertatiunea D. secretariu Rusu si D. Aronu Densusianu se se tiparesca in acte alaturea cu disertatiunile K. L. cele alalte (se alatura sub K. si L).

XI. Es. Sa propune alegerea unei comisiuni, care se verifice protocolulu acestei siedintie.

se alegu DD Aug. Popu, senatorulu Berghianu, Gregoriu Mezei, Axentie Severu, Georgiu Popu perceptoriu.

Dupa aceste D. Priesedente multiamesce adunarii pentru participarea caldurosa,—era D. Axentie Severulu multiamesce Es. Sale D. presiedente pentru conducerea intielepta. Siedinti'a se inchia la 2 ore dupa amiedi.

notari.

Dr. M a i o r

Dr. R a t i u

I M. M o l d o v a n u

Verificatori.

A x e n t i e mp.

A u g u s t u d e P o p u mp.

protop. si membru ordinariu

G r i g o r i u M e z e i mp.

proprietariu in Cricau.

G e o r g i u I. P o p u. mp.

c. r. perceptore.

N i c o l a u B e r g h i a n u mp.

Senat. si jude inquisitoru.

XII. Astfeliu verificanduse protocolulu Adunarii generali a Asociatiunei transilvane romane, pentru literatur'a limbei romane si cultur'a poporului romanu, acel'asi s'au inchiatu, si s'au subscrisu in intielesula Statuteloru §. 14 lit. g), precum urmeadia.

A n d r e i u B. d e S i a g u n ' a mp.

Presiedinte

I o a n e V. R u s u mp.

Secret II al' Asoc.

A.

Cu ventulu de deschidere alu Esc. Sale P. Mitropolitu—Presiedinte Andreiu Baronu de Siagun'a.

Domniloru! Candu aducu Proniei ceresci multiumit'a mea, caci m'au invrednicitu a poté fi de facia la acést'a adunare, sí a o conduce: atunci trebuie se marturisescu in fati'a acestei adunari, acelu adeveru cunoscutu: cá eu, cá presiedinte, de-si asi fi fostu datoriu se fiu fatia la tóte adunarile generali, totusi la cele trei dein urma n'amu luat parte, va se dica: n'amu potutu luá parte; caci la cea din Blasiu la an. 1863 amu absentatu, in urm'a cointielegerei avute cu acei membri ai Asociatiunei, cari au fostu la diet'a dein anulu acel'a;—la cea dein Hatiegu la an. 1864 amu absentatu, cáci pre tempulu acel'a eram silitu de morbositate a petrece la scaldele Mehadii;—la cea dein Abrudu in anulu trecut, nu mi-au fostu nici de cum posibilu a luá parte, caci tocmai in díu'a adunarei generali, adevca in 15 Augustu au trebuitu se functiunezu cá Mitropolitu la saátirea celui d'antáiu Episcopu natiunálu románu de relegea nostra greco-resaritena. Acum inse mi-au fostu cu putintia a vení la acést'a adunare, sí a ocupá scaunulu presidialu, la care increderea Domnieloru Vóstre m'au chiamatu, amu sí venitu preabucuros, de-si suntu obositu cu trupu sí cu sufletu, caci este sciutu, cumca eu siasá septemani am petrecutu la scaldele Mehadii, de unde inainte cu siepte díle m'amu intorsu acasa cu aceea sperantia,

cà Dumnedieu mi va ajutá de a poté fi astadi in midiloculu Domnieloru Vostre. Sî fiindca préstimatu D. Vicepreside, Reverendisimulu D. C a n o n i c u C i p a r i u a avutu bunatate a duce presidiulu in absentia mea cu cea mai mare abnegare a struncinatei sale sanetati si cu desteritate osebita, precum sî spre indestulirea obstésca a acelorú adunari generali: pentru aceea aducu eu Reverendisimului D. Vicepresiedinte sî C a n o n i c u C i p a r i u pentru acést'a bunatate,—câci m'au suplínitu in absentia-mi-multumirea mea cordiale sî fratiesca, dorindu-i sanetate statornica sî dile multe pana la cele mai adânci betranetie! Eara pre Domniele Vóstre, cari cá membri ai Asociatiunei V'ati infacísiatu la acésta adunare generale anuale spre a documentá constantia sî zelulu Domnieloru Vostre pentru inaintarea literaturii limbei noastre române, sî pentru prosperarea culturii poporului nostru romanu, Ve intempinu eu cu „Bine ati venit!”

Scopulu Asociatiunei, precum ne arata §fulu 2 din Statute, este inaintarea literaturii romane sî cultur'a poporului românú in deosebitele ramuri prein studiu, prein elaborarea sî edarea de opuri, prein premii sî stipendii pentru diferitele specialitati de scientia, arte, sî alte asemene.

Eu sum convinsu, cà Asociatiunea nóstra nu si-au perdutu dinaintea sa scopulu acestoru impregiurari momentose sî taiatorie in intregulu trupu al' natiunei.

Eu sum convinsu sî despre aceea, cà Asociatiunea nóstra au satisfacutu problemei sale, pre câtu i-au fostu in putintia.

Problem'a ei este colosale, s'icere midilóce mari pecuniari, desí scopulu ei este de natur'a literaria si intelectuale. Si tocm'a in impregiurarea acést'a, cà problem'a Asociatiunei nostre este colosale, si cere midilóce mari pecuniari pentru ajungerea scopului ei, jace acelu adeveru neresturnaveru, cà Asociatiunea si-au implinitu dein destulu misiunea sa fatia cu midilócele cele smerite pecuniarii, de care póte se dispuna, si fatia cu aceea impregiurare factica, cà membrii ei, despre cari pre dreptu se póte d'ice, cà suntu barbati literati, nu locuescu intr'unu locu, cà se se póta consultá si lucrá cu puteri unite pre campulu literaturei, ci suntu indepartati unii dupa oficiulu loru particulariu.

Prelanga acestea mai cutezu a adauge si acea convictiune a mea individuale, cà membrii literati ai Asociatiunei nostre nu se potu invinovatí de pasivitate pre campulu literaturei, căci adeseori i aflamu cu productele loru literarie, deca si nu in opuri singurate, dar' in foile diurnaleloru nostre nationali.

Tempulu nostru este tempulu activitatii; acést'a o recunósce ver-si cine deintre noi; tempulu nostru au inaintatu ide'a despre munca la o marime si stralucire, de unde ea luminéza tuturoru poporeloru.

Deca Onorat'a Adunare mi-da voia a esprime aci prescurtu cele ce Domnulu Laboulaye, Profesoru de Istoria la Universitatea dein Parisu, au peroratu ascultatoriloru sei in privinti'a ideei despre munca, care idea ocupa astadi Europ'a intrega, atunci sinopsea acestei cuventari o espunu in urmatoriu tipu:

Ide'a despre munca a produsu in dílele nostre

nisce convingeri forte norocose. Ide'a acést'a este cu multu mai tenera, decâtu cea despre progresu. Ide'a despre munca a produsu acea marétia convingere, cà astadi munc'a este onorea si reputatiunea cea mai mare a omului. La Grecii si Romanii cei vechi munc'a erá ocupatiunea eschisiva a sclaviloru, pentruca lumea de atunci aveá idea falsa despre munca, si o socoteá de unu ce dediositoriu pentru toti, cari nu erau sclavi; si asia lenea erá caracteristic'a bogatiloru, ear' munc'a erá caracteristic'a sclaviloru. Ide'a cá munc'a este numai pentru sclavi, a produsu acea intipuire falsa, dupa care se afirma: cá a nu lucrá, va se dica: a petrece in inertia, in molitiune si in pasivitate,—este a fi domnu si nobile. Pana la tempii Regelui Ludovicu XIV trebuia se se aduca lege, cá unu Aristocratu se pota ave o corabia seau o fabrica de sticla pentru specula spre inmultirea averei sale. Acestu Rege se nevoia a dá muncii o valóre potrivita prein concediuni si privilegiuri; inse munc'a totu mai aflá contrari intre Aristocrati. Astfelu a fostu munc'a in Franci'a despretiuita, incátu Aristocratulu, carele vrea se se deprinda cu munca, va se dica: care nobilu vrea se duca vre-unu negotiu, seau vre-o meseria, erá espusu insultei. Dein contra la Engliter'a nici candu nu s'a privitu munc'a cá unu ce dediositoriu si de rusine pentru unu nobilu. Fratele unui renumitu Lordu se tinea maretu, deca se putea numi negutiatoriu seau fabricantu. Regimulu Engliterei a fostu in Europ'a celu de antaiu, carele a luat sub protectiune munc'a si productele muncii supusiloru sei. Insusi Regele dein parintesc'a ingrigire pentru supusii sei adeseori se ocupá cu cercetarea latimei unei pantlici, cu nu-

merulu și calitatea fireloru, dein care pantlic'a eră tiesuta; de unde se vede, că Regimulu Engliterei pre câtu luá sub protectiune munc'a supusiloru sei, pre atát'a supunea controlu legiuíte munc'a și pre muncitoriulu, cá se nu abuseze cu aceea.

Astadi este in tota Europ'a altcum, ce se tine de ide'a despre munca, prein urmare și in patri'a nóstra. Astadi omulu celu muncitoriu fora osebite de nascere și stare se apretiuiesce de omulu celu mai nobilu in patria. Astadi Aristocratulu și-tine de cea mai mare onore a se ocupá cu munc'a, va se díca: cu cultur'a mosteloru sale, cu infiintarea fabriceloru, cu inaintarea industriei speciali și generali, pentruca este petrunsu, cá munc'a este onórea și reputatiunea omulu, și cá omulu, carele muncesce, este nobilulu celu adeveratu, ear' acel'a, carele fuge de munca, și traiesce in nepasare, și desfrenare, este in ajunulu perirei sale materiale și morale, și pentru aceea vrednicu de compatimire. In Americ'a omulu, carele nu muncesce, se privesce de unu felu de inamicu publicu. Acolo maicele ferescu deinaintea lenesiului pre fiicele sale, și fia-care omu de munca, va se díca: fia-care omu, carele se bucura de onore publicá, și-retrage atentiunea și amicitia sa dela patriotulu seu lenesiu. Și asia dícu Americanii, cá acel'a care nu lucra, face reu.

Acestea suntu espusetiunile Domnului Profesoru Laboulaye in privinti'a conceptulu despre munca, care a le aminti aci, mi-am tinutu de cea mai strinsa datorintia, pentruca taia in vieti'a poporulu, și conditiunea cultur'a lui, prein urmare și onórea și apretierea lui in societatea civile; și pentruca scopulu

Asociatiunei noastre, precum am atinsu mai susu, este atâtu înaintarea literaturii limbii române, câtu și cultur'a poporului românu prein studiu, prein elaborarea și edarea de opuri, prein premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, și arte.

Am amentitu doctrin'a renumitului Profesoru Laboulaye spre acelu scopu, că nici unu membru alu Asociatiunei se nu se sparia de greatati, care le intempina atunci, candu va se înainteze scopulu Asociatiunei, ci cu zelu indoitu și întreitu se continue munc'a sa, va se dica: activitatea sa pentru naintarea literaturii limbii maicei sale, și pentru cultur'a poporului, alu cărui membru este și elu, știendu și convinsu fiindu, că cu câtu mai multu va asudá în munc'a acést'a nobila, și cu câtu mai multu o va face productiva și în altii, cu atât'a mai mare onóre și apretuire si-va secerá siesi, și natiunei sale.

Dupa convicțiunile mele, care mi le-am castigatu despre poporul nostru, cutediu a afirmá, că elu nu are atâtá lipsa de învetiatur'a, că se fia muncitoriu,—câci elu este în fapta muncitoriu,—ci are lipsa de o povățuire, cum se-si face munc'a sa, va se dica: cum se fia muncitoriu, că apoi potrivitu mesurii muncei și șudórei sale se aiba câtu se póte mai mare folosu, va se dica: cum munc'a sa se si o face câtu se póte de productiva, caci productivitatea, adeca progresulu, ce-lu astépta muncitoriuulu dela munc'a sa, este condiționatu dela modulu lucrarei; ferice asia dara este acelu lucratoriu, care scie se lucre și se muncésca dupa lumin'a mintiei sanetóse și regulate prein știință și esperiință; care nu este înamoratu în sine și în obiceiuri stangace; care maina-

inte gandesce si judeca despre munc'a, ce va se o
faca, si apoi se pune cu totadinsulu la lucrare.

Astfelu, si numai astfelu de munca este pro-
ductiva, si aduce muncitoriului onóre si apretuire
inca si dein partea inamicilor; astfelu, si numai ast-
felu de munca face nobilu pre muncitoriulu in so-
cietatea compatriotiloru sei.

Acum indreptezu cuventulu meu catra bravii
nostri conatiionali dein orasiulu Belgradu, cari au a-
vutu bunetatea a primí vestea despre celebrarea A-
dunarei generali a Asociatiunei nóstre, pre anulu a-
cest'a in midiloculu loru, si au pregatitu cu sergu-
intia si sacrificiu tóte, câte se receru spre acestu
scopu.

Asigurezu in numele Asociatiunei pre conatiu-
nalii nostri Belgradeni, cá membrii Asociatiunei sciu
apretuí amórea si sacrificiulu, ce Domniele Sale au
adusu causei nationale cu acést'a ocasiune; si totu-
deodata lu voru scí pastrá pentru toti tempii cá o
suvenire prea placuta.

Acestea lasandule inainte, dechiaru siedinti'a
Adunarei generale de deschisa, ear ordinea obiecte-
loru va urmá amesuratu programei stabilite dein par-
tea Comitetului Asociatiunei.

B.

Cu ventulu de beneventare a membriloru Asoc. rostitui in numele Alba Iulianiloru.

Es celentia! Domni si frati!

Dein momentulu, in care locuitorii romani a acestui Orasiu au aflatu ca Adunarea gen. dein Abrudu a priimitu invitarea, ce i-am facutu de a tine a VI a adunare generale aici, prelanga bucuri'a, ce a semtitu si o mai semtu, i-au coprinsu si o ingrigire destulu de mare pentru priimirea si adumbrirea membriloru ei in acestu locu istoricu, de care sunt legate atatu remeniscentie insuflato're de respectu si inalitato're de spiritu, remeniscentie de gloria, de regenerare, si de primele concepte de a infiinti'a acest'a Asociatiune, prein care eu intielegu debelarea turciloru si a partizaniloru loru prein Iancu Corvinulu si Michaiu Vitezulu si intrarea acestuia triumfale in acest'a cetate: remiscintia de regenerare, prein care intielegu faimos'a adunare a acelu 40000 de romani pre la 1700, ce inchiandu unirea cu Biserica Romei, pusera fundamentulu la cultur'a no'stra nationale si progresulu, ce amu facutu pana acum in privinti'a acest'a; dar' eu nu-su chiamatu de a desfasiora de asta data istori'a acestui Orasiu, nece a remiscintiiloru lui, ci a aduce multiamita dein partea orasieniloru nostri, Onoratorulu membri ai Asociatiunei, pentru ca a priimitu invitarea no'stra si ne au destinsu cu presenti'a Dloru, nu atatu pentru a ne

curteni câtu mai virtosu pentru a ne indemná cu fapta si esemplu viu, cá si locuitorii acestui locu si tinutu se contribue fiacare dupa putere, mic'a loru petricica la edificiulu celu mare nationalu.

Acést'a erá cu atáta mai de lipsa, pentru cá numerulu membriloru acestui Orasiu si tinutu, dupa cum se póte vedé dein conspectulu tiparitu dein partea Comitetului Asociatiunei in anulu acest'a la Sabiniu, intru inceputu se urcase la 34, elu concurgea eu Blasiulu si Brasiovulu, de atunci incoce merge scadiendu.

Constatandu eu acést'a nu o facu cá se infruntu pre cei ce au decadiutu, ci cá se redicu mai pre susu de ver-ce lauda zelulu, constanti'a si abnegarea de sene a acelu membru, caru de la inceputulu infiintari acestei Asociatiuni, au contribuitu, nu numai cántulu prescisu de Statute, ci si spesele caletorielu la loculu adunariloru generali, care totu de una intrecu pre acelea.

Dupa aceste premise, datimi voia Domni si frati! a veni la insulu obiectu a cuventarii mele, la multiamit'a cu care nu nunumai noi orasienii dein Belgradu, ci toti romanii si intrega Natiunea e detóre urditoriloru, fundatoriloru si tuturor membriloru acestei Asociatiuni. O chiamarea acést'a, la care s'aru cere unu talentu mai petrundiatoriu, si unu barbatu mai bene deprinsu in artea oratoriei decatu mine, si acést'a pentru aceea, pentru ca meritulu, ce si lu cástigara si castiga acei barbati urditori fundatori si intretienetori ai Asociatiunei, e asia de mare, pre cátu de inaltu, bunu si folositoriu e scopulu, pentru care s'a infiintiatu si constituitu acést'a, care e literatur'a romana si cultur'a poporului romanu; spre a a-

ratá si conprobá acést'a e de ajunsu a constatá cá nece una natiune dein câte au figuratu pana acum pre faci'a pamentului, nu s'a pututu inaltia la o culme ore-care de cultura si perfectiune, care sunt adevarat'a chiamare a omenimei,—déca nu au avutu literatura, pentru ca literatur'a pentru limba, e ceea ce e limb'a pentru gura, si intielegentia omenesca, ea e organulu vietii si intieligentiei unei natiuni.

Precum unu omu care nu póte vorbi, nu se póte intielege de locu seau forte cu greu cu alti ómeni, asia unu poporu, asia o natiune fia cátu de mare si si potentá fora literatura e muta si surda, e barbara pentru ca nu se intielege nece pre sene, nu póte se intielega nece pre altii. Fora literatura nu e posible invetiatur'a, instructiunea si cultur'a, seau déca acestea suntu posible pentru unii pucini, carii au midilóce a se instrui, si cultivá in alte limbe, ele suntu neposibili pentru o natiune fia a aceea mai mica, cum e de exemplu a nóstra seau mai mare, cum e cea rusesca.

Dein care de sene urméza cá literatur'a e celu mai scumpu odoru, dein cate odore póte avé o natiune pre pamentu, ea e oglind'a, in care se vede o natiune nu numai in presentu, ci se va vedé chiaru si déca sórtea ar' vrea a o sterge de pre faci'a pamentului. Republicele Greciei, si Republic'a Romana dein preuna cu Imperiulu Ocidentalu si Orientalu au disparutu de pre faci'a pamentului, dar' literatur'a elena, si latina le representa si le voru mai representá in vecii veciloru , cá unele funtani de apa via, la care au alergatu si voru alergá totu deuna cei insetati de scientia , si de totu soiulu de cunoscientia si instructiune.

Dein contra unde suntu urmele Uniloru, Tatariloru, Gepidiloru, si a celoru 9 semintii de barbari, cari au bantuitu Europ'a si au devastatu provinciile cele frumóse ale Daciei? nicairea, pentru ca ele nu au avut literatura, nu avura acelu farmecu, care léga presentulu de venitoriu si eterniséza pre o natiune in totu intielesulu cuventului.

Dreptu acea deca literatur'a unei limbe si a unei natiune e unu odoru atátu de mare, unu tesauru atátu de scumpu, si meritulu aceloru, carii s'au determinatu a infiintiá mica templa pentru incuragiarea acesteia, e demnu de multiamit'a si recunoscinti'a nóstra. Si inca cu atáta mai demnu, cu câtu a fostu mai lungu tempulu, care a trecut pana a se face acést'a, nu numai pentru ca in alti tempi ar' fi lipsitu midilócele, ci pentru ca a fostu si e atáta de greu a se lapedá ómenii de ambiúnea, de a figurá de totu atátia luceferi ai Natiunei, si a nu vré cunósce nici o autoritate, despre care nu e loculu a vorbí aici mai multu si mai departe.

Si inchiindu, se oramu intre altii, díle mülte si fericite Barbatiloru, carii stau in capulu acestei Asociatiuni, cá se póta si de ici inainte si inca mai cu multa luare amente, conduce lucrurile acestei tenere mladitie a Natiunei, care numai asia va prosperá, déca va fi condusa de o mana intielépta, si spriginita dein tóte partile si cu tóte puterile. Se traiesci Escelentia Ta!

A x e n t i e S e v e r u m p.

C.

Raportulu.

Secret. II. despre lucrarile si decisiunile mai insemnate ale Comitetului Asoc. in decursulu an: 186⁵/₆.

A.)

Amesuratu §-lui 32. lit. g) dein statutele Asoc. trane, subscrisulu pre bas'a protocolului siedintieloru lunarie ale Comitetului Asoc; are onore a aduce la cunoscienti'a On. adunari gen. lucrarile si decisiunile cele mai importanti ale Comitetului pre restempulu unui anu de dfile, adeca: dela adunarea gen. dein an. tr. tienuta la Abrudu, pana la adunarea gen. presente, vine deci in ordine cronologicu.

I. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 3 Octobree c.n. 1865.

Comitetulu in ast'a siedintia s'a ocupatu mai inainte de tote cu punerea in lucrare a Concluseroru adunarei gen. tienute la Abrudu in an. tr.

Deci cetinduse dein positiune in positiune bugetulu preliminaru dein partea adunarei gen. dela Abrudu dein an. tr. pre an. Asoc. 186⁵/₆, s'a luat mesurile necesarii, atatu pentru impartirea stipendialoru preliminate pentru an. scol. 186⁵/₆, catu si pentru asemnarea la cass'a Asoc. a solutiuniloru

prelimate, conformu cu § 32 lit e) dein statutele Asoc. si anume:

1) In puterea § 59, Comitetulu Asoc. a asemnatu la cass'a Asoc. esolvirea urmatorieloru sume prelimate pre an. 185⁵/₆ dein partea adunarei gen. dela Abrudu, sub p. XXII pos: 1—4 inclusivu.

a) Onorariulu anuale a Secret. II de 200 fl.

b) Spesele pentru trebuintiele Cancelariei Asoc. si plat'a servitoriului, la olalta in suma de 150 florini v. a.

c) Plat'a unui scriitoriu stabilu in Cancelari'a Asoc. in suma de 100 fl. v. a. si in urma,

d) 60 fl. v. a. pentru inavutirea museului dein Blasiu, prelimitati inca pre an. 186⁴/₅ inse necosi.

2) In puterea §§ 60, 61, se dispuse publicarea de concursuri pentru impartirea stipendialoru prelimate dein partea adunarei gen. dela Abrudu pre an. scol. 186⁵/₆ sub p. XXII pos. 6—8 si anume: pentru unu stipendiu de 300 fl. v. a. destinatu pentru unu teneru, carele se va consecra studialoru politehnice; pentru 4 stipendia de cate 100 fl. v. a. destinate pentru auditorii de drepturi, cum si in fine, pentru 2 stipendia de cate 50 fl. v. a. destinate pentru doui gimnasisti. Tote aceste cu terminulu pana in 1 Novembre 1865.

Cu ast'a ocasiune veni la pertractare si impartirea unui stipendiu de 300 fl. v. a. prelimitatu dein partea adunarei gen. dela Abrudu, pentru scol'a reala, inse dupa ce in protocolulu adunarei gen. nu se insemna apriatu nece loculu, ca unde se studieze unu tare teneru, in patria ori afora de patria? si

altfelu testulu protoc. adunarei gen. in astu respectu fiindu cam ambiguu : asia dupa desbateri mai indelungate, Comitetulu aflà cu cale a amanà decamdata publicarea concursului pentru acelu stipendiu, cu aceea decisiune, cá acelu obiectu, se se iae la o noua pertractare in siedinti'a viitoria a Comitetului, in care membrii Comitetului anume provocati, adunanduse in unu numeru mai completu, se se aduca o decisiune meritoria in acestu obiectu.

3) Prin §. 63 se decide resolvarea petitiunilor si concurselor pertractate de adunarea gen. dela Abrudu, conformu cu conclusulu aceleia. Aceste petitiuni si concurse se referira parte la conferirea unui stipendiu stenograficu de 50 fl. v. a. parte la asemnarea de remuneratiuni dein cass'a Asoc: pentru unii invetiatori populari, cari dovedira progrese considerabile in cultura pomiloru. Tote aceste petitiuni si concurse, conformu conclusului adunarei gen. motivatu cu restringerea necesaria a bugetului in sensulu § 26 de in statute, se resolvira in modu negativu.

4) Prein § 64 se aduse decisiune, cá conclusulu adunarei gen. dein Abrudu relativu la unificarea ortografiei romane, estragunduse dein protocolulu adun. gen. in totu coprinsulu seu, se se comunice cu Inelitul Directoratu al' Asoc. literarie dein Aradu, ceea ce sub Nro 162/865 al' protocolului agendelor, se si duse in deplinire.

5) Prein § 65 se decise a se comunicá conclusulu adunarei gen. relativu la compunerea unui dictionariu etimologicu si a altui dictionariu in trei limbi ale patriei, cu Domnii Sav'a Barcianu

Popoviciu și Vis: Romanu, cari au avut bunătate a înfacișă adunării gen. nescari probe tiparite, de în unu dictionariu în două limbe, ce au de cugetu al' edă la lumina.

6) Prein § 67 se făcua dispozițiunile necesare pentru predarea bibliotecii Asoc. de în partea fostului Archivariu și Bibliotecariu al' Asoc. Vis: Romanu, în primirea nou alesului Archivariu și Bibliotecariu Nicol. Cristea, denuminduse spre acestu scopu o Comisiune de între membrii Comitetului.

Aceste fura lucrările mai importante a susu numitei ședinție lunare a Comitetului.

II. Ședinția lunară a Comitetului Asoc. ținută în 15 și 16 Noiembrie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1865.

Acést'a ședinția se ocupă mai alesu cu împartirea stipendialor Asoc. preliminate de în partea adunării gen. pre an: scol. 186⁵/₆. Cu privire la acestu obiectu de importanția, Comitetulu Asoc. precum eu alte ocașuni, așa și acum si-defipse că puncte de manecare principiile statorite în concludulu adunării gen. dela Brasiovu 1862 p. VI. cum si conclusele Comitetului emanate în anii precedenți, totu pre bas'a aceloru principii. În urmarea acestor'a stipendiale Asoc. se conferira următoriloru concurenți.

a) Cele 2 stipendia de câte 50 fl. v. a. destinate pentru 2 gimnasiști, se conferira teneriloru: Ștefanu Torpanu studente la Gimnasiulu de în Blasiu în clasa a VIII și Ioachim Fulea

studențe în a VIII clase la Gimnasiul c. r. de stat de în Sibiu; cel de antaniu a avut și în an. scol. precedente acelui stipendiu.

b) De între cele 4 stipendia destinate pentru Juristi, s'a conferit numai 2 în ast'ă ședință și anume tinerilor: **G e o r g i u G e r a s m u R u s u** ascultătoriu de drepturi la Universitatea c. r. de în Vien'a în an. al' II-lea, și lui **N i c o l. O l a r i u** ascultătoriu de drepturi la c. r. Academia de în Sibiu. érași în an. al' II-lea. Ambii aceștia le avură și în an. scol. precedente. Er' cele alalte două stipendia de câte 100 fl. v. a. remasera de ocamdată în suspensio, de în cauză, că în privință a competenților la acele stipendia și anume în privință a lui **I o a n e N e c h i t'a** și **P r o c o p i u L a z'a**, cari le traseră și în an. scol. precedente, și caror'a amesuratu concluzelor Comitetului aduse în anii trecuți, nu li se puteau subtrage avutele stipendia fora de cauze întemeiate, se ivise faim'a, că ar' trage și alte ajuto-ria de în fondul Mocionianu seau al' Asoc. literarie aradane. Deci Comitetulu spre linișcirea sa, cum și consecuente principiului statoritu, că numai atari tineri se se împartășiesca de stipendiale Asoc. cari nu se bucura de alte stipendia, susu numitoru tineri competenți, numai atunci le a decisu asemnarea avutelor stipendia, după ce mai antaniu pre bas'a informațiilor demne de totă credință, s'a convinsu că aceli tineri întru adeveru nu se bucura de stipendia de în alte fonduri (vedi §§ 73. 74, ședință de în 15 Nov. 1865 confer. cu § 3 de în ședință de în luna lui Ianuaru 1866).

c) Stipendiulu de 300 fl. v. a. destinațu pentru unu tineru ascultătoriu de științele tehnice

s'a conferitu tenerului Dionisiu R a d e s i u g i m n a s i s t u absolutu cu testimoniu de maturitate. Dar acestu teneru dein causa, cà stipendiulu i s'a asemnatu numai in 15 Nov. 1865, nu s'a potutu presentá cu ocasiunea inceperii cursului de invetiamentu la Institutulu politechnicu dein Vien'a, er' mai tardiu nepriminduse la cursu pre an. scol. 186⁵/₆, asia ne tragundu nece stipendiulu asemnatu, acel'a a remasu pre an. scol. 186⁵/₆ in vacantia (vedi § 73 dein siedniti'a mai susu insemnata.)

d) Totu in ast'a siedintia, cu ocasiunea impartirei stipendialoru, venira la pertractare si desbateri si rogarile teneriloru doctorandi la facultatea filosofica in Vien'a: Ioane Dragomiru si Nic. Popu, cari ambii in anii trecuti avura stipendia de cate 300 fl. dein partea Asoc. si pre carii On. adunare gen. dela Abrudu, pote dein lips'a informationiloru, cu ocasiunea preliminariei bugetului pre an. 186⁵/₆ i trecuse cu vederea. Unulu dein acesti teneri, ce e dreptu si-tramese rogarea sa de a dreptulu la adunarea gen. inse aceea s'a primitu la Cancelari'a Asociatiunei numai dupa. adun gen. in 3 Sept. an. tr.

Luanduse deci cererile astoru teneri la pertractare scriosa, Comitetulu Asoc. se aflà indemnatu dein motive destulu de ponderose, pre numitii teneri a nu i lasá lipsiti de totu ajutoriulu, tocm'a pre atunci pre candu eli se aflà in positiunea cea mai critica si aproape de a ajunge la met'a dorita. Deci Comitetulu, fiendu de convingerea, cà si adunarea gen. cându ar' fi fostu informata despre impregiurarile numitiloru teneri, inca de siguru learu fi aplacidatu avutele stipendia, considerandu si aceea, cà Asoc:

conferesce stipendiale sale teneriloru demni pana la finirea cursului, cá si ori care asiedimentu de ast'a natura; considerandu in fine si aceea impregiarare, cá conclusulu adunarei gen. dela Abrudu referitoriu la stipendiulu de 300 fl. destinatu pentru scol'a reala e atátu de generale in forma, incátu Comitetului i fú preste potentia a se orientá in privinti'a pune-rei aceluasi in lucrare: asia Comitetulu dein astea motive in poterea §. 75 se aflá indemnatu celi 300 florini v. a, prenotati pentru scól'a reale, ai conferi pre an. scol. 186⁵/₆ recurentiloru teneri doctorandi: Ioane Dragomiru si Nic. Popu câte 150 fl. v. a. la unulu.

Cele alalte lucrari ale Comitetului dein ast'a siedintia se referira la afacerile asia numite curente cum: prezentarea cassei Asoc. si raportulu despre sumele intrate cá tacele anuali la fondulu Asoc. (vedi §§-ii 71. 78.)

III Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 5 Decembre 1865.

Dein ast'a siedintia vienu a se mentioná urmatoarele lucrari si decisiuni ale Comitetului.

a) Prein § 80 se decise, cá banii disponibili ai Asoc. se se eloceze in obligatiuni de ale banc ei ipotecarie, fiendu ca aceste dau o garantia mai secura facia cu eventualitatile posibili.

b) Prin § 81. se decise tiparirea membriloru Asoc. cum si a colectelor si ofertelor facute in favorea Asoc. in un'a consemnatiune separata, cá asia acést'a se se pota lati prein tote angjurile locuite de romani.

c) Prein § 83. se fece dispositiune pentru elocarea sumusioarei de ofertu facutu pentru eternisarea memoriei laureatului poetu nationale **Andrei Muresianu**. Aceea sumusiora de 56 fl. v. a. se depuse la cass'a de pastrare in Sibiu.

d) In urma cele alalte lucrari dein ast'a siedintia, se referira mai alesu la scontarea cassei Asoc. si raportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. dela siedintia dein urma a Comitetului.

IV. Siedintialunaria a Comitetului Asocienuta in 2 Ianuariu 1866.

Deintre lucrarile acestei siedintie cá mai importante, se aducu la cunoscentia On. adunari gen. urmatoriele:

a) Comitetulu Asoc. comunicanduise dein partea Directoratului Asoc. liter. dein Aradu, scrisori'a Societatiei liter. dein Bucovin'a tramesa Asoc. lit. dein Aradu, cá respunsu relativu la stabilirea unitatiei ortografice, se folosì de acést'a placuta ocaziune, cá conformu conclusului adusu in siedintia a II-a a adunarei gen. tinue la Abrudu in an. tr. se atraga de nou atentiunea barbatiloru nostri de specialitatea filologica, cá se nusi pregete a veni in ajutoriulu unei imbucuratorie si multumitorie deslegari a cestiunei ortografice, prein darea in publicitate, pre calea diurnaleloru romane, a productelor ingeniului, studialoru si esperientieloru sale, castigate pre terenulu filologiei romane. Si cu deosebire si indrepta Comitetulu Asoc. dorentia sa in astu respectu catra prea demnulu V. pre-

siedinte al' Asoc. cá Presiedinte al' sectiunei filologice, a carui constituire se decretase inca in adun. gen. tienuta la H a t i e g u in an. 1864 (vedi § 2 prot. siedintiei Comit dein 2 Ian. 1866.)

b) Comitetulu luà mesurile necesarie pentru tiparirea acteloru Asoc. cum si a consemnarei despre membrii si ofertele facute in favorea Asoc. in sensulu unui concludu a adunarei gen. dela Abrudu an. tr. p. XXIX si anume prein § 4 a decisu, cá actele Asoc. se se tiparesca in 500 esemp. er' consemnarea membriloru, dein respectulu, cá acést'a consemnare, impartinduse in tote partile locuite de romani, natiunea se aiba ocasiune a cunosce pre barbatii sei cei devotati in favorea spriginirei acestui institutu de cultura natiunale, se decise a se tipari in 1000 esempl. impartinduse gratis.

Acelu conspectu despre membrii si bene-factorii Asoc. nostre e unu elaboratu facutu pre bas'a acteloru Asoc. si infacisieza icon'a cea mai via despre starea presenta a Asoc. cum si despre progresulu seau mai hene regresulu seu dela prim'ai urdire pre unu restempu de 4 ani, pana la inchierea anului Asoc. 186⁴/₅, cu adunarea gen. tienuta la Abrudu an. tr.

Cu acea ocasiune se decise si tiparirea statuteloru Asoc. in 500 esempl. vedi § 4 protoc. siedintiei dein 2 Ian. 1866.

Cele alalte lucrari a le Comitetului atingu presentarea Conspectului despre starea cassei Asoc. cum si reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. dela siedinti'a trecuta.

V. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. ținută în 6 Februaru 1866.

În ast'ă siedinti'a Comitetulu Asoc. s'a ocupatu cu afaceri asia numite curente cum: prezentarea conspectului despre starea cassei Asoc. reportarea despre pucini' bani incursi la cass'a Asoc. luarea mesurilor necesarie pentru respondera unui legatu, testatu în favorea fondului Asoc. de repausatulu negociatoriu deîn Brasiovu D. Georgie Ancanu cum si despre pertractarea obiectului privitoriu la o detori'a activa a Dlui Georgie Visi'a, daruita în favorea Asoc. inse ne executabile, pentru aceea cugetu chiaru si deîn respectulu crutiarei tempului, a trece la siedinti'a urmatoria (vedi: §§ 9-17 deîn protocolulu siedintiei resp), urmeza

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VI. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. ținută în in 6 Martiua. c.

Deîn ast'ă siedintia subserisulu raportatoriu are viu'a bucuria a aduce la cunoscenti'a On. adunari gen. cumca Comitetulu acestei Asoc. a primitu cu ceea mai profunda placere încunoscentiarea Rm. D. V. presiedinte a acestei Asoc. despre edarea unei foi filologice si istorice, si că totu de odata se află motivatu a decide, că la adunarea gen. presente, se recomande cu tota caldur'a spriginirea acestei foi, preîn asemnarea unei subventiuni amesurate înpregiurariloru fundului Asoc. Comitetulu crede, că si implinesce numai o detoria scumpa facia cu literatur'a si cultur'a natiunale, candu în acestu

raportu anuale trage cea mai incordata atentiune a On. adun. gen. asupr'a susu numitei foi filologice, cu atatu mai vertosu cu catu că aceea are important'a misiune de a contribui in modu insemnatu la fericit'a si multiamitori'a deslegare a cestiunei privitorie la unificarea ortografiei romane, o cestiune acest'a de importantia vitale pentru prosperarea si viitoriulu durabile al literaturii si culturii romane (vedi § 19 contienatoriu de resp. conclusu).

Totu in susu numit'a siedintia s'a facutu dispositiunile necesarie pentru incassarea unei sume de 100 fl. v. a. testata in folosulu fondului Asoc. de repausatulu D. negotiatoriu dein Brasiovu Georgiu Ancanu, acarui nume si memoria prein ast'a fapta nobile s'a eternisatu in analele acestei Asoc. nationale (vedi §. 20.).

In ast'a siedintia s'a defiptu si pretiulu actelorun adun. gen. dein an. tr. ce s'a datu in tipariu, folosinduse Comitetulu si de ast'a ocasiune, spre a atrage atentiunea barbatiloru inteligenti si mai alesu a membriloru acestei Asoc. cá se benevoiesca a veni in ajutoriulu sporirei fondulu Asoc. prein cumpararea actelorun acelei'a, care inca parte insemnata jacu nevendute in Archivulu Asoc. (vedi § 20.)

Cele alalte afaceri ale Comitetului dein ast'a siedintia se referira mai alesu la presentarea conspectului despre starea cassei Asoc. (§ 18) cum si la reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. cá tacse anuali, cu care ocasiune merita distincta mentiune aceea fapta, cá D. Protopopu Ioan Hane a, carele si pana atunci sia platitu regulatu tac-

sele anuale, in sume mai mari de catu cele prescrise prein statute, acum in numit'a siedintia, depunendu la cass'a Asoc. sum'a de 100 fl. v. a in obligatiuni urbariale, se facu membru ordinariu pre v i e t i a a acestei Asoc. O fapta demna de tota imitatiunea si dein partea altoru conatiionali (vedi. §§ 24, 25, 26).

In lun'a lui Aprilie a. e. nu s'a potutu tiené siedintia dein partea Comitetului Asoc. fiendu impedcati unii deintre DD. membri a luá parte la siedintia.

VII Siedintia a Comitetului Asoc. t i e n u t a i n 8 M a i u a . c .

Dein ast'a siedintia merita a se amenti aici urmatoriele locuri.

a) Prein conclusulu Comitetului de sub § 31, vreo 40 Comune dein Comitatulu Albei de susu, care inca in an. 1863 se deobligasera prein obligatiuni formali a contribui la fondulu Asoc. pre unu restempu de 5-6ani, pre fiacare care anu, unu cuantu anumitu de 4, 5—10 fl. v. a. si de atunci uitasera a-si satisface deobligatiunei sale: fura provocate prein D. Colectoriu resp. eà se respundia catu mai curendu cuanturile restante. Dar' cu parere de reu debue se constatezu, cà acést'a provocare, pan'acum nusi avu resultatulu doritu.

b) Prein conclusulu espresu in § 32, se denumi o Comisiune pentru elaborarea bugetului pre an. Asoc. inceputu eu present'a adunare, cum si pentru elaborarea programei pentru lucrarile acestei adunari (vedi. siedintia'a a VIII a Comitetului).

c) Prein conclusulu de sub § 33 se conferi

tenerului **A n d r e i u C o s m ' a** Iuristu in al' II-le anu la Universitatea regia dein Pest'a, restulu de stipendiu in suma 50 fl. v. a. devenitu in vacantia prein repausarea Iuristului **P r o c o p i u L a z ' a**.

d) Prein conclusulu de sub § 37 DD. membrii ai Asoc. si resp. DD. Colectori fura postiti a face dispositiunile necesarie pentru procurarea Con-spectului despre membrii si benefactorii Asoc. ce se impartira gratis.

e) In fine mai meriteza a se aduce la cunos-cienti'a On. adun. gen. cá unu faptu imbucuratoriu dein ast'a siedintia, aceea, cá repausatulu D. nego-tiatoriu dein Pest'a **I o a n e M u t o f s k i** petrunsu de nobilulu semtiu filantropicu, a testatu pentru Asoc. sum'a de 250 fl. v. a. cari bani s'a si incassatu numai decátu (vedi § 40).

Cele alalte concluse dein ast'a siedintia, co-prense in §§ 30, 34, 35 36, 38 si 39. se referescu la afacerile curente ale Comitetului, cum: presentarea cassei Asoc. raportulu cassei despre interesele in-trate la fondulu Asoc. dupa couponii obligatiuniloru, ce se afla in proprietatea Asoc; tote aceste se potu vedé in raportulu si ratiociniulu anuale al' cassei Asoc.

Voiu trece asia dara la

VIII S i e d i n t i a l u n a r i a a C o m i t e t u l u i A s o c. t i e n u t a i n 5 I u n i u a. c.

Acést'a siedintia s'a ocupatu afora de presen-tarea conspectului despre starea cassei Asoc. (§ 41,) si reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc.

(§ 43), singuru numai eu desbaterea programului pentru adun. gen. presente, carele s'a statoritu intocma, dupa cum lu veduramu publicatu in diurnalele nationale.

IX Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 4 Iuliu a. c.

Deintre lucrarile Comitetului Asoc. in ast'a siedintia afora de presentarea conspectului despre starea fondului Asoc. (§ 45) si afora de raportulu regulatu despre banii incassati dela siedinti'a trecuta (§ 51), vienu a aduce la cunoscienti'a adun. gen. doue concluse, deintre care unulu si anume § 46, privesce unu opu economicu intitulatu „viti'a cultivata.“ elaboratu de Ioane Chitu oficialu dominalu in H o l l o d, Comitatulu Bihariei in U n g a r i ' a. D. autoriu avu bunatate asi tramete opulu seu spre esaminare la Comitetulu Asoc. Comitetulu Asoc. amesuratu detoriei sale de a apretiá ori ce productu privitoriu la cultur'a poporului romanu, cum si conforma § 32 lit. b) dein statutele Asoc. numitululu opu l'a predatu spre cercetare unei Comisiuni cu aceea insarcinare, cá despre valoarea seau meritulu aceluiasi, se reporteze in un'a dein siedintiele urmatorie a Comitetului.

Er' celu alaltu conclusu espresu in § 48 privesce pre acei DD. Colectorii ai Asoc. cari capetandu spre vendiare acte de ale Asoc. inca dein an 1864, 1865, pan'atunci nu tramesera nece pretiulu actelor,-de cum va lea vendutu, nece ceva raportu in privinti'a starei lucrului. Acesti P. T. DD. fura

postiti cu tota onorea, pre calea diurnaleloru nationale, a tramete seau pretiulu acteloru vendute, seau decumva nu lea vendutu, a reportá despre starea lucrului. Comitétulu crede cá acestu conclusu fù adusu atátu in interesulu fondului Asoc. cátu si in interesulu tienerei unei evidentie continue in afacerile privitorie la Asoc. urmeza

X Siedintia lunaria a Comitétului Asoc. tienuta in 7 Augustua. c.

In ast'a siedintia a Comitétului, afora de presentarea conspectului despre starea cassei Asoc. pre tempulu acestei siedintie, si afora de raportulu despre banii incursi la Asoc. dela siedinti'a dein urma §§ 53. 61. s'a pertractatu urmatoriele:

a) Prein § 54 s'a statoritu proiectulu de bugetu preliminaru pentru anulu Asoc. 186⁶/₇. carele prein acest'a se asterne On. adunari gen. spre desbatere si acceptare.

b) Prein § 55 s'a luatú spre placuta scientia testimoniale despre progresulu imbucuratoriu in studia a teneriloru stipendiati ai Asoc. Andreiu Cosm'a Iuristu in an al' II-lea la Uuiversitatea regia dein Pesta, a lui Georgiu Gerasmu Rusu, Iuristu in al' II-lea anu la Uuiversitatea dein Vien'a, si a lui Stefanu Torpanu gimnasistu absolutu la Gimnasiulu dein Blasiu.

c) Prein § 58 s'a primitu cu cea mai via placere, incunoscientiarea facuta in scrisu prein D. protop. Ioane Hanea, cumca Doctorele de medicina Ioane Arseniu, dupa tenorea unui scrisori dto

Mexico H u a u c h i n a n g o 15 Maiu a. c. a depusu la cass'a de statiune a corpului de voluntari austriaco-belgici, in imperiulu mesicanu, un'a suma de 100 taleri destinati pentru fondulu Asoc. producandu si unu certificatu dela susu numit'a cassa despre sum'a depusa. Comitetulu n'a lipsitu a face dispositiunile necesarie pentru incassarea acelei sume dar' cu tote aceste pan'acum inca nu s'a potutu incassá.

d) Prein § 59 se aprobà raportulu presente a Secret. despre activitatea Comitetului Asoc. pre unu restempu de unu anu de dîle. Acestu raportu reprezenta icon'a cea mai fidela si pre catu se pote mai detaiata a activitatiei Comitetului Asoc.

Aceste suntu afacerile mai importanti ale Comitetului Asoc. pre restempulu de unu anu de dîle, adeca dela adunarea gen a Asoc. tienuta la Abrudu in 27—29 Augustu 1865 pana la adunarea gen. presente.

II.

Dupa acest'a subscrisulu si-ià voia in fine a mai adauge aici ceva si despre starea Asoc. cu privire la numerulu membriloru sei.

Aici me vediu costrensu a constatá cu parere de reu, cumca numerulu membriloru Asoc. in locu de a cresce graduatu, in locu de a progresá, a totu scadiutu graduatu, dein anu in anu, cu tote cà Comitetulu a luatú tote mesurile potentioase spre prosperarea Asoc.

Caus'a acestei scaderi ai membriloru Asoc. crediu, cà nu vâ fi jacundu atâtu in lips'a de zelú,

in indiferentismu facia cu acestu paladiu al' cultu-
rei romanului, câtu mai alesu in impregiurarile tem-
pului cu totulu nefavoritorie. Deci e sperantia că
devenindu impregiurarile timpului mai favoritorie,
barbatii romani inca voru emulá de nou in entusi-
asmulu loru pentru acestu institutu nationale, pen-
tru acestu paladiu sacru al' limb e i si l i t e r a -
t u r e i r o m a n e, pentru acestu institutu, carele
are o devisa atátu de nobile atátu de sublimate, a-
tátu de fericitoria pentru viitoriulu natiunei ro-
mane.

Se vedemu dara starea presente a membriloru
Asoc.

Precandu in an. tr. pre tempulu adunarei gen.
dela A b r u d u, Asoc. numerá preste totu numai
280 membrii, firesce unu numeru acest'a forte
micu, facia cu numerulu membriloru Asoc. in anulu
antaniu dupa urdirei, carele se suiá la cifr'a considera-
bile de 867 membri, pre atunci pre anulu acum inchiatu
adeca pre anulu 186⁵/₆, deabia numera Asoc. nos-
tra 225 membrii. Deincarii 29 fundatori, 159 ordinari
si 37 m. onorari.— Deintre membrii ord. 27 insi
suntu membrii pre tota viati'a, fiendu ca au pla-
titu odata pentru totu deauna capitalulu prescisu
prein statute, er' celi alalti suntu m. ord. pre an. cur
186⁵/₆, ce espireza cu present'a ad. gen., fiendu ca
au respunsu pre an. acest'a, tacs'a de 5 fl. prescisa
prein § 6 p. b) dein statutele Asoc. Deintre acelia
inse suntu membrii noui, adeca, cari numai pre an.
cur. al' Asoc. au respunsu mai antaiu tacs'a pre-
scrisa, urmatorii: a) D. G e o r g i u L a s z l o presie-
dinte la sedri'a distr. in Fogarasium. ord. nou
cu 5 fl. b) D. Dr. I o a n e B o r c e a Concepistu

advocatialu in Sibiiu, m. ord. nou cu 5 fl. c) apoi Comunele romane: Bistr'a, Ponoru si Vidr'a de diosu, tote cu câte 5 fl. v. a. Spre a corespunde §-lui 23 lit d) dein statute, subscrisulu are onore pre acesti m. noui ai aduce prein acést'a la cunoscienti'a On. adunarei gen. spre ai acceptá in numerele m. ordinari ai acestei Asoc.

Deca luamu in consideratiune, cá care tienuturi seau locuri romane sunt mai bene reprezentate in acestu asiediamentu de cultura, pre bas'a prot. de membrii, aflamu a fi reprezentate pre an. Asoc. 186⁵/₆ urmatoriele locuri: 1) Blasiulu cu 25 m. 2) Brasiovulu cu 9 m. 3) Sibiulu cu 22 m. 4) Clusiulu cu 12 m. 5) Sasureginulu cu 12 m. 6) Muresiu—Osiorheiulu cu 12 m. 7) Abrudulu cu 8 m. 8) Orastia cu 7 m. 9) Campenii cu 6 m. 10) Zlatn'a cu 4 m. 11) Pest'a cu 8 m. 12) Viena cu 4 m. 13) Tier'a rom. cu Moldova cu 21 m. dein cari, cea mai mare parte sunt m. onorari 14) Cernautiu cu 4 m. 14) Fogarasiulu cu 13 m. 16) Lugosiulu cu 3 m.

Cele alalte locuri si tienuturi sunt mai pu cinu reprezentate.

Deci mi inchiu acestu raportu cu acea ferbente oftare, cá acestu asiediamentu natiunalu, se inainteze cu pasi securi si imbucuratori catra nobilulu seu scopu, carele e: prosperarea culturei si literaturei natiunale romane.

Sibiiu 25 Augustu m. 1866.

I o a n e V. R u s u m p.

Secr II. al' Asoc transe romane.

D

Raportulu.

bibliotecariului despre starea bibliotecii Asoc.

Onorabila Adunare generala!

Avendu norocirea de a fi alesu in anulu trecutulu prein conclusulu Ad. gen. dela Abrudu dein siedintia II dein ^{29/}₇ Aug a. tr. Nr. XX de bibliotecariu si archivariu al' Asociatiunei tranne pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu, simtiu detori'a, mai antaiu de ami esprime aici in fatia onorabilei Ad. gen. recunoscinti'a pentru aceasta onorifica incredere, dupa aceea in scurte cuvinte de a espune unele date atingatore de activitatea mea in cualitatea acést'a.

Dupa cum se vede dein protocolulu siedintiei comitetului Asociatiunei tranne pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu, tienute in 3 Octobre 1865 § 67 sub acestasi datu mi se impartasi dein partea onoratu aceluia si alegerea susmemorata; bibliotec'a inse o primiiu dupa cum arata actulu de transpunere dto. 14. Decemvre dein manile dloru comisari ordinati spre acestu scopu de onor. Comitetu in persoanele DD. Zacharia Boiu Parochu si Profesoru si Dr. Nemesiu advocatu si adeca 215 opuri trecute in catalogulu cartiloru bibliotecii Asoc. tranne de antecesorele meu D. Visarionu Romanu si si altele apoi pana la posit. 278 a memoratului

catalogu trecute de susu laudat'a comisiune; la ce trebue se observu, cá positiunea 216 s'a trecut cu vederea si cá eroarea acest'a o am observatu numai cu ocasiunea compunerii acestui raportu.

Dela positiunea 279 pana la 341 suntu apoi cartile sosite dela tempulu de candu amu primitu bibliotec'a asuprami.

Detori'a si dorinti'a mea cea mai mare aru fi fostu, cá se potu stá astadi inaintea on. Ad. gen. cu ceva mai esactu decatu cele de pana aci. Dorinti'a mea adeca aru fi fostu, cá se me potu presentá cu unu conspectu evidentu despre averea nostra in carti seau opuri clasificate dupa tenorea loru cualitativa si dupa numerulu tomuriloru. Inse pentru classifi-carea aceasta mi a lipsitu si tempulu si spatiulu.

Onor. Ad. gen. se nu mi ieae aeast'a dreptu de o escusa asia de desu intrebuintiata in viatia. Tempulu d'icu pentru aceea, pentru ca spre a classifica asia ceva se cere mai multu decatu a luá cartile dupa intitulatele loru dein respectivulu catalogu; se cere a le trece prein censur'a ore carei critice si acest'a chiaru si in interesulu spatiului, pentru ca voru fi si de a-cele carti, care nu merita a fi numerate intre o-purile bibliotecii nostre.

Bibliotecariulu prein acést'a nu vrea se-si in-susiasca dreptulu de censurare, pentruca acést'a remane in bun'a chibzuire a onor. Ad. gen.

Dein partemi la venita ocasiune, deca mi va fi concesu inca asi indrasni a aratá o modalitate, prein carea se aru puté pune asia ceva in lucrare in folosulu bibliotecii si in folosulu chiaru alu membriloru zelosi ai Asociatiunej nostre.

Ori care aru fi modulu unei atari puneri in rendu a cartiloru bibliotecei, tempu se recere.

S p a t i u l u. Acest'a inca mi erá de lipsa. 341 opuri, unele de mai multe tomuri voluminoase seau fascicule, ocupa spatiu multu, vrendu se le asiedie omulu in ordine. Dulapulu ce sta in cancelari'a Asociatiunei la dispositiunea bibliotecariului e asia de micu, incatu indesandu cartile duplu si triplu de multe ori parasindu sî sirulu loru dupa numerulu respectivu,—nu le incape. Unele dein acést'a cauza stau libere pre mes'a bibliotecariului. Classificanduse cartile este de lipsa cá se se puna dupa clasele respective de asia încátu se pota fi totu deun'a in evidentia; caci numai asia va fi bibliotec'a, biblioteca, altmintrea ea devine unu magazinu de carti.

Dein cartile improcolate de mine mi permitu pana la o esacta publicare a amintí:

1 de opurile sosite dela c. r. Academia de scientie dein Vien'a si adeca:

a) Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften pre anulu 1865, parte de clas'a matematica si istor. nat. parte de clas. fil. iat.

b) Archiv für Kunde oesterreichischen Geschichtsquellen v. der zur Pflege vaterländischer Geschichte aufgestellten Comission d. kais. Akad. der Wissenschaften;

c) Fontes rerum austriacarum; Denkwürdigkeiten der kais. Akadem. der Wissenschaften de clasa matem. si istor-nat.

2 Istori'a pentru inceputulu romaniloru de **P e t r u M a i o r u** daruita de **D. S a v ' a P o p o v i c i u B a r c i a n u**. Par. in Resinari si Ass. cons.

3 Tesauru de monumente istorice pentru Romania'a de A. P a p i u I l u r i a n u, fascioarele VIII, IX si X pre lunile Maiu, Iuniu, Iuliu 1865 tom III.

4 Zkft, foia septemanaria politica, 51 de fascicule, deintre cari lipsescu a 47 si 48, daruita de Rdmulu D. Prot. gr. cat. dein Sabiiu I o a n e V. R u s u, Secretariu II alu Asociatiunei.

5 Vinu acum doue opuri cumparate inca dein anulu trecutu pre spesele proprie a le Asociatiunei; procurate inse de librariulu respectivu numai in anulu dein urma. Acestea cârti sunt.

a) Educati'a mumeloru de familia seau civilisati'a prein femei de L A i m é M a r t i n trad. de Dt. Negulici; b) Icon'a pamentului seau carte de geografia scrisa de I o a n n R u s u.

6) 3 cârti pentru scolele populare si adeca : a) carte de cetire pentru scolele populare de Z a c h a r i a B o i u Parochu si Prof. b) Elemente de istori'a Tranniei pentru invetiatori in scolele populare de I o a n e V. R u s u; c) Istori'a Ardealului pentru scolele populare de I o a n M o l d o v a n u Prof. Tote trei daruite de respectivii autori. In fine

7) o colectiune de carti daruita prein testamentulu de repausatulu Dimitriu Marcu fostu notariu in Saksce, care tote sunt trecute in catalogulu bibliotecei dela pos. 296 pana la 340. Dintre aceste sunt de interesu deosebitu urmatorele:

a) I. C Schuller Beleuchtung der Klagschrift der wal. Bischöfe gegen die sächsische Nation (pos. 301).

b) Eder I. C. de initiis iuribusque Saxonum 1792 (pos. 302);

c) Ius publicum Hungariae auctore Grossing (pos 314);

d) comentariu la patent'a urbariala dein 21 Iuniu 1854 de I. P u s c a r i u (p. 315);

e) mai multe brosiurele, cari cuprindu legea comunala dela 1859; prescise la intreprinderi de meserii, fabrici si comerci; diplom'a leopoldina trad. nemtiesce; articuli dietali dela dietele trane si ungare dela 1848; punctele regulative; conclusele univers. nat. sasesci dein 1861, tote in limb'a nemtiesca (pos. 316—323);

f) Protocolulu siedintieloru natiunei romane $13\frac{1}{4}$ — $16\frac{1}{4}$ Ian. 1861;

g) Satire de principele Cantemiru (cu o prefacia de interesu istoricu pos. 331.)

h) Országgyűlésének iromány könyv (pos. 340)

8) Despre scrierea limbii rumanie de Titu Maiorescu (pos. 341).

Pre langa acestea mai am a aduce la cunos-cinti'a onorab. Ad. gen doue daruiri facute Asociati-unei in monete antice si adeca:

1. Dlu Victoru Piposiu, acum Rationum consul-toru la Directiunea montana in Clusiu, a daruitu 10 bucati dintre cari 7 suntu dein tempulu imperatfloru romani Dein ceste dein urma trei porta capulu si inscriptiunea Antoniniloru, un'a a lui C. M. Alexan-der. La 3 nu se potu ceti inscriptiunile dara de pre figuri se vedu capetele laureate a le impera-tiloru romani. Mai suntu alte trei dein tempulu lui Carolu VI. imp. rom. tatalu imp. M a r i a T e r e s i'a. Dein ceste dein urma la una se pote inca ceti inscriptiunea si se vede figur'a capului si a pagiu-rei; cele alalte suntu cu totulu sterse si asia numai

dupa form'a si greutatea lor le am consideratu a fi depre unu tempu cu celelalte doue, tote suntu de argintu.

2. Totu asia de interesante si pentru antici-tatea loru pote si mai interesante, sunt alte si e s e bucati iarasi de argintu, daruite Asociatiunei de Dlu Nicolau Ardelleanu notariu in Berza, comitatulu Aradului, aflate, dupa cum se vede de in comitiv'a Dlui mai susu laudatu, in vatr'a unei vali numite Inieu.

Dupa apretiarea mea tote se vedu a fi de in tempurile republicei romane; ba un'a despre care voiu referi ceva mai la vale, de in tempulu infiintari Romei, asia dara de in primele tempuri a le regiloru romani.

Marginile ce mi le uprescrie unu raportu, dar' si tiermuritele mele cunoscintie numismatice, nu me lasa a stá la fia care de in aceste monumente pre-catu de vechi pre atatu de interesante. Atat'a nu-mai cá, dupa o carte intitulata „Kurz gefasste An-fangsgründe zur alten Numismatik de Abbe Eckhel, —care carte Ilustritatea Sea Dlu Consiliariu de fi-nantia P. Manu (carele si de altmintrea mi-a statu in ajutoriu, la cercetarea moneteloru), a avutu bunatate a mi o imprumutá,—purtandu cele mai multe dintrensele inscriptiunea Rom'a, le amu consideratu de in tem-pulu republicei. Si acum se vinu la acea unica des-pre care am facutu mai susu amintire. Aceea in facia porta unu capu barbosu, la cef'a acestui capu: in-scriptiunea SABIN. In dosu deasupr'a e o stea. Mai in diosu trei figuri de omu. Doue representa doi barbati cu scuturi. In midiloculu loru se afla o femea

diametate ingenunchiata cu perulu fluturatu de ventu si la petiorele ei mai multe scuturi. De desubtu inscriptiunea abia legibila: TITVRI.

Semi fia permisu aici a adauge, cà in cartea pomenita la pag. 54 se afla o descriere a acestei monete de altmintrea desemnata si pre tabl'a II (f. 25.) esplanativa a acestei cârti. Dupa aceea, si este evidentu cà asia trebuie se fia, capulu barbosu, langa care Eckhel dice cà inainte se afla inca si inscriptiunea TA, dara pre monet'a nostra este stersa, representá pre unu rege Sabinianu acarui nume intregu este Tatius. Partea dein dosu representa istori'a Tarpejei, carea a tradatu castelulu Romei descoperindu la doi Sabiniani, usi'a cea ascunsa, pentru promisiunea facuta adeca pentru bratiielele de auru, ce le purtá acestia la man'a stanga. Ei inse i au resplatitu mai tardiu aruncandui asuprâi scuturile lor, ce le purtá totu in man'a stanga. Scen'a este dar' de candu Sabinianii purtara resbelulu de isbanda asupr'a romaniloru, pentru caci cesti'a li a fostu rapitu femeile.

Despre unele minerale si petrefacte, ce se afla deja de multu in proprietatea Asociatiunei, aflu de prisosu a raportá de nou.

Nu potu se incheu fara de a atrage atentiunea on. Ad. gen. asupr'a daruitoriloru aminiti si a lasá în apretierea on. Aceleiasi de ale aratá multiamita si recunoscintia.

Acesté aveam se le aducu la cunoscinti'a on. Ad. gen.

Sabiiu 25 Augustu 1866

N. Cristea mp.
bibliotecariu etc.

E)

Raportu.

despre starea cassei Asoc. ratiociniulu cassei Asoc.

Prea onorata Adunare generale!

Dupa § 18 a statuteloru Asociatiunei trane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu am onore a pune pre mésa prea onoratei adunari generale Raciotiniulu despre banii intrati, chieluiti si remasi in restu, dela adunarea generala a V tie-tienuta in Abrudu in 28 29 Augustu 1865. pana in presente cu urmatórea observare, cumca dein sum'a de 2100 fl. prelimitata pre acestu anu s'au chieluitu, cum arata rubricile erogateloru dein Raciotiniu numai 1852fl 25xr; asiadara mai pucinu cu 247 fl. 75x.

Totu deodata me aflu indatoratu a raportá prea onoratei adunari generale, cumca depositulu pentru eternisarea memoriei repausatului poetu Andreiu Muresianu, care in anulu trecutu a statutu in 56 fl. pana in presentu a crescutu pana la 59 fl. 80 xr. si adeca: in una asemnatiune ipotecaria de 50 fl. si 9 fl 80 x. pusi in cass'a de pastrare in Sibiu.

Mai pre urma am aduce la cunosciinti'a adunariei generale, cumca dein manufacturile espusetiunei dein Brasiovu transpuse in Sibiu, s'au vendutu in anulu acest'a in pretiu numai de 67 x, si cumca D. negutiatoriu Dimit. Popoviciu de

acolo, carele a avutu bunatate a luá acestea spre vendiare in folosulu Asociatiunei a facutu observare, cà ar' fi fórté necesariu, candu cu acelea manufacturi s'aru dispune astfeliu, cà micsiorenduse pretiulu, si impartinduse dein acelea manufacturi in parthii mai mici in mai multe locuri catu se póte mai curundu,-fiindea la Domniasa nu au trecere si altmintrilea, se voru stricá de totu.

Sibiiu 25 Augustu 1866.

C o n s t. S t e z a r u m p.

Capitanu in pensiune si Casieriu.

Cass'a Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultura poporului romanu.

BCU Cluj General University Library Cluj

Raciotiniu

Despre banii intrati, erogati si remasi ai Asociatiunei susu numite pro Anno 186⁵/₆ adeca dela adunarea generale a V-a tienuta in Abrudu in 28 29 Augustu 1865 pana 27 Augustu 1866 c. n.

Nr. curentu	Intrate		Bancnote		Argentu		Auru		Asemnati- uni de ale Bancei Ipotecarie		Obligati- uni de statu		S u m ' a		
	in valuta austriaca														
	fl.	cr.	fl.	cr.	buc.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
6	D. negtiatoriu Ioane Mutovski dein Pest'a Legate dela reposatulu D. negtiatoriu Geor- giu Ancau din Bra- siovu.	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—
7	Interese dela Obligati- unile nationale	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	—
8	Interese dela Obligati- unile Metaliques	—	81	68	50	—	—	—	—	—	—	—	—	69	31
9	Interese dela Obligatiu- mile urbariale transil- vane	19	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	6
10	Interese dela Obligati- unile urbariale ungu- rene	139	14 ⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139	14 ⁵
		39	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	6

Nr. curentu	Intrate	in valuta austriaca						Summa
		Bancnote	Argentu	Auru	Asemnatiuni de ale Bancei Ipotecarie	Obligatiuni de statn		
		fl. cr.	fl. cr. buc.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	
17	2. esemplarie dem Con-spectulu tiparitu a membriloru asociat. a.	30	—	—	—	—	—	60
18	Argintula schimbata de inpreuna cu agio		103	—	—	—	—	103
19	Colecte au intratu cu totulu		171	88	—	—	—	171 88
20	Simbri'a servitoriului. cancelariei platita pre luna lui Augustu 1865. s'au rebonificatu pein D. Secretariu Il dein spesele cancelariei, preliminate pro 1865/6		5	—	—	—	—	5
	Asemnatiuni partiale ipotecarie s'au cumperatu		—	—	2200	—	—	2200

Nr. curentu		Rancnote	Argentu	Auru	Asemna- țiuni de ale Bancii Ipotecarie	Obligati- uni de statu	Sum'a	
		fl. cr.	fl. cr. buc. fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	
	Intrate	In valuta austriaca						
21	Pentru manufacturi ven- dute de ale espusețiunei dein Brasiovu	— 67	— — — — —	— —	— —	— —	— 67	
	Summa Intratelor	4649 35 ⁵	142 75	9 49	18100	5520	28461 10 ⁵	
	Ero gate							
22	Servitoriului cancelariei simbria pro Augustu 1865 (vedi Nr. cur. 19)	5	—	—	—	—	5	
23	Secretariului a II-lea onorariulu anuale	200	—	—	—	—	200	
24	Secretariului a II-lea a- jutoriu pentru unu scrii- toriu stabili	100	—	—	—	—	100	
25	Secretariului II-lea							

B. U. C. / Central University Library Cluj

Nr. curentu	Intrate	in valuta austriaca					Sum'a
		Bancnote	Argentu	Auru	Asemna- tiuni de ale Banciei Ipotecarie	Obligati- uni de statu	
		fl. cr.	fl. cr. buc.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.	fl. cr.
	pentru spesele cancelariei.	150 —	— — —	— — —	— — —	— — —	150 —
26	Stipendiu. D. Ioanu Dragomiru Doctorandu de filosofia in Viena	150 —	— — —	— — —	— — —	— — —	150 —
27	Stipendiu. D. Nicolau Popa Doctorandu de filosofia in Viena	150 —	— — —	— — —	— — —	— — —	150 —
28	Stipendiu D. Ioane Nichita Doctorandu de drepturi in Pest'a	100 —	— — —	— — —	— — —	— — —	100 —
29	Stipendiu D. Georgiu Gerasmu Rusu juristu in Viena	100 —	— — —	— — —	— — —	— — —	100 —
30	Stipendiu D. Procopiu La-						

Nr. curentu	in valuta austriaca						Sum'a	
	Bancnote	Argentu	Auru	Asemna- tiuni de ale Bancii Ipotecarie	Obligati- uni de statu			
Ero gate	fl	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
41 Argintulu schimbatu in Bancnote ad Nr. cur. 17	—	100	—	—	—	—	100	—
42 Bani gata, cu carii s'au cumperatu asemnatunile ipotecarie ad N. cur. 20.	2200	—	—	—	—	—	2200	—
Sum'a Ero gate	4052	25	100	—	—	—	4152	25
Sum'a Infracoloru	4649	35 ₅	142	75	9	49	18100	—
Subragandu Ero gatele Remane la a VI-a A- dunarea generala una restu	597	10 ₅	42	75	9	49	18100	—
Specificatiunea acestui restu							5520	—
a) Bani gata							24308	85 ₅

Nr. curentu	Specificatiune	Bancnote		Argentu		Auru		Asemnati- uni de ale Bancei Ipotecarie		Obligati- uni de statu		Sum 'a	
		fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
		in valuta austriaca											
	In Banco Note	597	10 ⁵									597	10 ⁵
	" Argentu			42	75							42	75
	In 9. bucati de galbeni					9	49					9	49
	b) Asemnatiuni de ale Bancei ipotecarie												
	1. Asemnatiune a								10000			10000	
	7. " a								7000			7000	
	2. " a								1000			1000	
	1. " a								100			100	
	c) Obligatiune de statu										200	200	
	2. bucati metaliques a									200		200	
	2. " cu sorti de lote- cia Nr. 504 si 1592 a									200		200	
	3. bucati urbariale tran- silvane a									1500		1500	

Nr. curentu	Bilantiu	in valuta austriaca										Sum'a	
		Bancnote	Argentu	Auru	Asemna- tiuni de ale Bancei		Ipotecarie		Obliga- tiuni de statu				
		fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
	tragerea sumeloru de sub Nr. cur. 41, 42.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3516	93 ⁵
	Totu cu restula dein a- nulu trecut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26161	10
	Chietuielele au fostu dupa subtragerea su- meloru de sub Nr. cur. 41 si 42.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1852	25
	Remane restu la adu- narea generale a VI Alaturandu restulu dein anulu trecut cu celu de acum au crescutu fon- dulu cu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24308	85 ⁵
		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1664	68

Insemnare

Colectele de sub N. curente 18 au intratu cum urmedia:

a) Prein laudabil'a staruintia a D. Parochu dein Sinna Luca Sava, adeca: dela Domni'a sa 3 f, Pamfilu Sava preotu emeritu 2 f, Danielu Moga invetiatoriu 1 fl, Ioane Bogdanelu v. Notariu 1 fl, Pamfilu Bebeselia jude com. 40 xr, Const. Pamfiloi 40 xr, Dimit. Nicóra 30 xr, Vasilu Bogdanelu 30 x, Ioane Iancu 30 xr, Petru Besti 30 xr, Ioane Morariu 20 xr, Ioane M. Sterp 20 xr, Nicol. Păca 20 xr, Nicol. Redutiu 20 xr, Nicol. Vasilie 20 xr, Teod. Streulia 20 xr, Dimit. Streulia 10 xr, Petru Besti 10 xr, mai multi nenumiti 1 ft. 25 xr, toti proprietari dein Sinna; cassa bisericei 3 fl, si cassa comunale totu de acolo 2 fl. in suma

16 65

b) Prein laudabil'a staruintia a D. Ioane Macelariu Notariu in Racovitia dela Comunele Sabesiu de susu si Sabesiu de diosu a 10 fl.

20 —

c) Prein multu laudabil'a staruintia a Domnului Jude primariu Ios. Siulutiu dela Comunele: Balavásár 4 fl. 50 xr, Bonyha 11 fl. 30 xr. Ernea 67 fl 55 xr. Suplacu 28 fl. 80 xr, Hondorfu 15 fl, 10 xr, si Gogan 7 fl. 98 xr. cu totul

135 23

Sum'a colecteloru 171 88

d) dela D. Victoru Piposiu Oficialu de monetaria in Alb'a lulia 10 bucate de bani vechi in argentu.

Sibiu $25/_{13}$ Augustu 1866.

Const. Stezariu mp.
Capitanu in pensiuone si Cassieru alu Asoc.

Pentru Controloru

Nic. Cristea mp.

Conformu Conclusului adusu in siedinti'a II a adunarei gen. a Asoc. trane romane tienute in 29 Augustu en. 1866 p. V. lit. c) se dà prein acést'a dein partea presidiului Asoc. absolutoriu Dlui Cassariu cu privire la ratiotiniulu seu pre anula 186 $\frac{5}{6}$

Belgradu in 29 Augustu en. 1866

Bar. de Siagun'a mp.

BCU Cluj / Central University Cluj **Presiedinte,**

I. V. Rusu Secr. II.

Obs. Disertatiunea de sub **F.** netrametienduse dein partea P. T. Dlui auctorin, nu s'a potutu tipari intre aceste acte ale Asoc. (vedi: prot. ad. gen. VI pag. 5).

Not'a Secr.

G.

Discursu**despre istoria literaturii itali-
ane.**

În medi-locul astoror tempestăți politice, ale caror grele urmări multu timp se voru simți încă; în faci'a astoror tempuri critice pentru esistenți'a politică a națiunii și întregitatea teritorială a patriei noastre, multi voru dice: cum de omenilor le mai vine voia și timpu de a se ocupă și cu literatur'a!; ba pote unii voru cugetá, că nu e lucru generos a chiamá mintile omenilor se gaste studiul placut al literaturii!

Asia ar' fi, candu literatur'a n'ar' fi și ea unu medilocu potente chiar' la înflorirea națiunii și la susținerea patriei înseși; și candu literatur'a n'ar' fi și ea ceea ce promove, susține și consolidéza civilizațiunea; cultiva, înalță și întărește natur'a morală a omenilor; regenera, descépta și nutrește individuu, defende, lumineza și eternéza națiunea.

Ei! bine, candu vedemu aceste, și candu scimu că perdienduse limb'a, se perde și esistenți'a națională; candu scimu că literatur'a este depositulu celu mai fidel al limbii naționale, candu scimu că vicendele literaturii au o nu pucina și destulu de considerabile influență asupra politice și morale; apoi candu mai scimu și aceea, că inimizii nostri nu se îndestulescu a ne fi inimizii numai în politică și în v.éti'a noastră publică națională, ci aceea cu

inimiciti'a loru se încerca a intrá chiar' si in santuariulu vietiei nóstre literarie: ei! bine, ve întrebu atunci: óre se nu ne mai vina nici voia nici tempu de a ne ocupá cu literatur'a, si ore ar' mai poté dice cineva cá e lucru ingratu a chiamá mintile omeniloru la studiulu literaturei? Ba.

Dar' io totusi cu asta ocasiune n'amu se me ocupu de literatur'a nostra nationale; o lasu pre altu tempu si altoru capacitati romane mai competenti decatu cum asiú poté fi io. Atata numa insemnu, cá a fostu unu tempu, si acestu tempu a fostu o catena lunga lunga de suferintie, care nu de multu si inca abia abia a trecutú, candu lipsiti de tóta viéti'a politica si nationale si injugati in servilismulu feudale, betranii nostri de scientie, persecutati pana la desperare abia ascunsi si retrasi mai poteau scrie cate ceva cá se ne remana limb'a nu numa in archivulu viiu alu poporului ci si in cate o carte aruncata in archivulu uitarei si alu pulberei. Asia acea minte si anima romana, care se va încercá a face istori'a literaturei nostre nationale, nu numai a cestoru dein Transilvani'a, ci chiar' si a toti romanii, nu va poté innadusi cate o lacrima cu care va trebui se boteze opulu seu in tóta pagin'a.

Io acum nu me ocupu de literatur'a romana, dar' vreu se discurgu pre scurtu despre literatur'a unui poporu frate cu poporulu romanu: despre literatur'a italiana si istori'a ei. Voiu discurge despre acést'a, pentru ca limb'a italiana e cea mai deaprópe si mai dulce sora a limbei nostre: surori gemeni, surori nascute deodata, afora de aceea literatur'a italiana e una nu numa dintre cele mai vechi ci si dintre cele mai frumóse si mai bogate a le lumei.

Voiu incepe cu etatea etimologica; voiu continuá si fini cu vicendele si desvoltamentulu literaturai incependu dela seclulu XIII si pana in diu'a de astadi.

.Premitu si aceea, cà studinlu meu despre literatur'a italiana mi l'amu facutu inca pre tempulu candu studiamu legile in Universitatea dein Padu'a.

I. Nici odata vre-o natiune n'a incetatu deodata si intr'unu momentu de a 'si vorbi limb'a pentru de a primi alt'a; ci cá in tote lucrurile dein natura, asia si in vorbire, prein intrarea si primirea continua a vorbeloru nóue seau straine in forma ori in materia, pote dein di in di si dein tempu in tempu se incete cele vechi si se se pérda cu totulu. Asta inse este cu putintia numai acolo, unde incéta simtiulu de patriotismu si nationalismu. Aceste italianiloru le suntu proprie, si vechi'a loru limba viéza si astadi.

La inceputu, intre locnitorii Italiei mai comuna erá limba Latiului, cetate asediata unde este acum Rom'a, si care cucerise tota peninsul'a; ma erau si alte dialepte inca mai vechi, cari parte s'a mestecat cu cela, parte l'a modificatu, parte' a remasu multu pucinu neatacate; se sciea inse si se cultivá numa dialeptulu Latiului, care fù numitu latinu. Astadi inca diferesce limb'a vulgului italianu, de limb'a scrietoriloru, ma acést'a diferentia a fostu cu multu mai mare si mai simtitória atunci, candu patricii erau numa cuceritori, éra poporulu numa cuceritu, limb'a latina, limb'a arteficioasa erá limb'a celora, éra popo-

rula vorbiá limb'a sa naturale. Nime se nu creda dara cà in Italia sar' fi vorbitu canduva limb'a lui Cicerone seau a lui Liviu, poporul era departe de acést'a

Abia dupa caderea aristocratiloru, Rom'a se face mai populare, si limb'a poporului incepe a avé prevalentia; apoi cu introducerea crestinismului, ministrii acestuia voindu a fi intielesi de catra poporu, s'a folositu de limb'a acestuia seau in traducerea cartiloru sante, seau in predice, discursuni, apologie si altele; apoi cu iruptiunea barbariloru, cu destruirea imperiului, scapetandu scientiele, cei pucini cari mai scrieau, o faceau acést'a in limb'a poporului, seau limb'a vulgare, cum o numescu italianii.

Si asia s'a formatu si apucatu la putere limb'a italiana, simpla, analitica, dulce, dupa analogia, etimologica, a uneori si dupa eufonia, totdeauna inse dupa logic'a naturale a ei, esplicandu relatiunile mai bine prein adiutoriulu prepusetiuniloru decatu prein variatele desinentie ale casuriloru, si esprimendu multe acidentie ale verburiloru prein verbe ausiliari, si precisandu subiectulu cu articululu, tienendu mai bine la ordenea ideelor, decatu la sintas'a complicata.

Asia nu incape indoiela cà limb'a italiana de astadi s'a inceputu a se scrie pucinu dupa a. 800; dar' mai cu sema s'a inceputu a se scrie indata dupa ce italianii scapendu de sub domnirea strainiloru si a feudatoriloru, s'a constituitu in republice: si nu mai pote fi dubiu, cà parintii de pre atunci ai italianiloru, in parlamentele loru a vorbitu si a tratatu obiectele publice ale tierei in limb'a dulce si naturale a poporului, aretandu cà este apta de a esprime si

idee mai înalte și mai complicate, și materii mai importante decât cele domestice. Asia limb'a italiană nașcea nu prin oper'a literatilor, ci prin popor, care singur e și viet'a și suveranul ei; de aici o luau aceia cari o scrieau; și pe când la această a conferit patriotismul și nationalismul, pe atunci religiunea încă și-a dat tributul său la susținerea, regenerarea și înflorirea limbii italiene; fiindu că preotii, oameni din popor, se foloseau de limb'a acestuia în cântece, orățiuni, predici, legende și altele, ce erau destinate pentru popor. Asemenea cei, cari voiau a plăce la lumea frumoasă, se serviau de limb'a poporului, și cu frumuseț'a și simplitatea acesteia, cântau cântecele inimii, ce bate pentru tot ce e natural și frumos. Astfeliu pe lângă predicile preotilor, poezii scrieau versuri în limb'a poporului; și se află poezii italiene scrise de pe la a. 1200. Pucina după aceea se apucară alții a scrie cronice, și descrieră evenimentele țerilor lor.

Cronic'a cea mai veche din câte s'a conservat, se dice a fi a lui Mateo Spinelli, care a scris istori'a neapolitană de la a 1247 până la 1268.

Scrierile prime, precum la toate națiunile, așa și la italieni se conservă numai că vechi monumente și se veneră că matrone antice, deforme, dar' cari 'ți inspiră devotiu.

Cronicele de până aci sunt scrise fără artă, fără stil; cu toate acestea, în ele poți afla limb'a italiană completă, aptă de a exprime simțiminte generose, demne de oameni liberi. Pe pucine cuvinte vei afla acolo, cari se nu făcuseră astăzi în uz.

Dar' acum de pe acel timp s'a adoperat italianii a se folosi de limb'a poporului în scrieri mai

ongetate; asia parintele Guidotto da Bologna a scrisu forte frumosu despre tesa :

„Non si dee schivare alcun pericolo per far salva la patria“ (Nu trebuie se ne fia frica de nici unu periclu pentru a salvá patri'a:)

Astfelu la inceputu limb'a italiana o scieau preotii, poetii si cronicarii; toti acestia inse mai multu se tienu de gramatica decatu de literatura.

II. Acum inse trei lucéferi resaru pre ceriulu literaturii italiene; si pre candu mai tóte popórele jaceau in intunerecu, éca in Itali'a trei atleti de scientia, redica literatur'a italiana la gradulu celu mai inaltu.

Dante, Petrarca, Bocaccio, sunt numele primiloru regeneratori si fundatori a limbei si literaturii italiene.

Inspirati cei doi primi de patriotismu, amore si religiune, a scrisu acele opuri grandiose, ce si astadi sunt admirate de lume.

Comedia divina a lui Dante, Poesiele lui Petrarca scrise in onórea Laurei, Decameronele lui Bocaccio sunt si voru fi totdeauna celu mai pretiosu depositu alu limbei italiene.

Acestu triumviratu literariu prein operele sale, a lasatu posteritatii limb'a italiana in tóta originalitatea, in tóta frumseti'a, in tóta naturalitatea ei.

a) Dante divinulu, anim'a cea mare alui Dante, unindu simtiemintele cele mai nobile de patria, amoru si relegiune, a scrisu o poema, „pre care si a pusu man'a si ceriulu si pamentulu“. Acest'a e, cum amu disu, „Comedia divina“.

In acésta Dante, la anulu 1300 fiendu pre calea diumetate a vietiei sale, dupa cum dice elu, a-

deca de 35 de ani, 'si imaginá cá s'a perdutu intr'o selba intunecósa de pecate, unde 'lu asalta leulu superbiei, lup'a avaritiei si panter'a luseriei (desfrenarei), si desperéza de a mai poté iesi de acolo; dar' dein ceriu Beatrice, veghieza asupr'a lui, se róga la indurarea dumnedeiesca, cá se 'i tramita pre Virgiliu, care se 'lu scóta dein gresieli; acesta inse 'lu conduce prein abisele infernului, apoi prein stancele purgatoriului, pan'ce Beatrice ins'asi 'lu redica dein sfera in sfera, dein lumina in lumina pana la splendórea paradisului, unde se presenta la tronulu eternului Dumnedeiu. Virgiliu poetulu latinu, si Beatrice amant'a lui Dante, a fostu persóne adeverate, ci Dante si-a facutu dein ele dóue fiintie simbolice, cela a scientiei umane, cést'a a scientiei divine, adeca personificatinile filosofiei si a teologiei. Filosofía, Virgiliu, 'i aréta vaile, unde se pedepsescu pecatele capitali, apoi giurulu purgatoriului unde se indrépta gresielele mai usióre, pentru cá animile sese faca demne de creatorele. La fiacare pasiu, Dante intalnesce persóne vechi seu moderne, si pre scurtu dar' cu fortia le atinge istori'a; si acestoru persóne séau conducatoriului seu, espune dubiurile, ce le are iu privinti'a celoru mai importante probleme ale vietiei: cum dein parinte bunu se nasce fiu reu; pentru ce atatia gresiescu intru alegerea chiamarei sale; cum vointi'a omenesca remane libera, pre langa tóta predestinatiunea divina; cum existe reulu sub unu dumnedeiu bunu; si altele asemeni.

Unele i le esplica Virgiliu, altele umbrele; cele mai sublime sunt rezervate Beatricei, adecateologiei. Acést'a scientia erá pre acelu tempu regin'a a tóte;

toti se ocupau cu ea cá acum de politica. In politica Dante, cá omulu care vede defepte in persón'a ce 'i este scumpa, infrunta Itali'a, si mai alesu Florenti'a, pentru vitiurile, ce superau si apesau societatea; judeca pre omeni si evenemintele; dar' aci se arata cu patima, de óra ce se scóla cu inveptive contra inamiciloru sei personali, dar' mai alesu in contra papiloru, caroru Dante le imputa tóte súferintiile Italiei si tota depravarea religiei.

Cele trei elemente ale poesiei, naratiunea, representatiunea, inspiratiunea, tote se mesteca si se inschimba in *Comedia divina*. De aci e cá Dante „sbóra asupr'a altora cá o acila“, si va meritá totdeuna a fi studiata acea originalitate a sa esita dein adeveru; o putere si o precisiune, ce nu se mai afla intr'altulu; intr'unu versu e compendiatu unu capu' intregu de moralu; intr'o tertina unu tratatu intregu de stilu; intr'altulu tóte fundamentele teologiei catolice.

Elu unesce sborulu imaginatiunei cu speculatiunile rationamentului; atinge inceputulu si finitululumei; descrie ceriulu si pammentulu, pre omu, angeru, demoniu, dogm'a si legenda, materi'a si infinitulu tote cu cunoscintiele mintiei sale si cele ale poporului.

Inca inainte de acést'a poema, Dante, inamoratatu de Beatrice, mórtain etate de 26 ani, a scrisu „*Vita nuova*“, in care 'si depuse simtiemintele sale cele mai intime, ce i le escità acea frumósa.

Afora de aceea a mai scrisu o carté „de monarchi'a“ alt'a del *Volgare Eloquio*“.

b) Dar' se trecemu la *Petrarca*. Acest'a pentru dulceti'a sa e placutu la mari si mici, pentru inmens'a sa invetiatura e admiratu de toti. In

cele mai multe poesii ale sale arde si elu de flacar'a patriotismului, relegiunei si amórei. Numele celu mare si l'a castigatu inse prein Poesiele scrise in onórea Laurei; poesie de o melodia suava, de o limba candida, de unu stilu viu; monotóne pentru unulu si acelasiu obieptu, dar' placute pentru varietatea cugeteloru si imagineloru.

Spiritulu temporiloru are nu pucina influentia asupr'a spiritului omeniloru. Pre tempulu lui Dante republicele italiene erau pline de viétia; pucinu dupa aceea escesulu libertatiei trase Itali'a in ruina, si incepura a domni cei tiranuti, cari pre tempulu lui Petrarca diregeau politic'a dein cabinetu si cu tradari, in folosulu propriu si in detrimentulu patriei, pregatindu astfeliu etatea inertiei culte, si a delipteloru, si a virtutiloru depravate, si a nefericiriloru. Asia Petrarca a cantatu mai móle, pentru cá mai móle érá vocea seclului. Petrarca binevoitoriu cu toti, impartia laude si le doria pentru sine; se appassioná pentru proteptorii sei, si n'avea curagiulu de a parasí locurile séau persónele, despre cari sciea cá 'i strica; si deca 'lu prindea uritulu de vitiurile tempului, se retragea in singuretate si studiá. Nu asia Dante; pre elu studinlu nu 'lu retiene dela vietí'a publica; elu voia a traí in lume, a i studiá pasii si a i indreptá; elu despretinia si blastemá; spunea adevverulu desi esacerbá pre inimici; la amici insisi le inspirá mai multa reverentia decatu amoru. Si unulu si altulu, si Dante si Petrarca, infrantau pre italieni pentru discordiele fratiesci; ma Dante pare cá le atitia mai tare, érá Petrarca mergea strigandu p a c e, p a c e, p a c e, fora se 'si aduca aminte cá pacea nu e buna deca nu e si onorifica. Dante a scrisu in limb'a po-

porului; Petrarca si a diptatu multe opere a le sale in latinesce, si italinesce se parea a scrie numa dein trecere de tempu. Petrarca cu o dulce armonia a espresu cele mai gingasie pasiuni; Dante cu aspretia a espusu cele mai sublime argumente; purtarea lui e libera, resoluta, éra a lui Petrarca e delicata, lina si lingusitória cá la omu care a traitu la curti.

c) Dar' mai popularu si totu odata mai pucinu religiosu a fostu **G i o v a n n i B o c a c c i o**. Petrarca ia lasatu prein testamentu 50 de galbeni, cá se 'si faca unu vesmentu de casa pentru priveghierile sale de ierna. Elu a contribuitu deinpreuna cu Petrarca la renascerea cunoscintiei si amorului de clasici; a scrisu fórte multe versuri in limb'a poporului, apoi poeme, apoi romantie; elu s'a apucatu a esplicá **C o m e d i ' a d i v i n a** a lui Dante, spre a escitá amorulu de patria si a instruí tinerimea in scientie si ai indemná la virtuti civile. Ci capulu de opera a lui **Bocaccio** e **D e c a m e r o n e l e**.

Candu patria suferu de nefericiri politice, toti omenii se concentréza, se adjuta, se sacrifica bine-lui comunu: dar' Bocaccio ce face? 'si imagina cinci tineri, cari se intalnescu in **B e s e r i c a** cu cinci amice ale loru, si 'si propunu si se invoiescu a se retrage cu ele intr'o campia si a 'si inmuia frica si compasiunea in viétia cu placere si in a spune novele (povesti). In diece dile, fia care dein acele diece persóne a spusu cate o poveste; de aci **D e c a m e r o n e l e**, cuventu, ce insemnéza diece dile. Cea mai mare parte dein aceste novele sunt obscene; tóte de simtiementu paganu, batendusi jocu de virtute, de puritatea neravuriloru, escitandu pasiunile in locu de ale infrená. Asia pre Bocaccio nu

Îa inspiratu neci patriotismulu, neci religiunea ci numai amorulu; dar' nici acesta nu e puru si castu cá in Dante si Petrarca, ci mai multu sensualu si fora pudóre. In urma inse si Bocaccio s'a intorsu de pre asta cale, si-a indreptatu viet'a si a scrisu alte compositiuni de obiepte sacre; ci aceste s'a datu uitare, éra cele au remasu.

Limb'a in care a scrisu Bocaccio e cea mai buna, dar' nu asia stilulu. In locu de naturalet'a intrebuintiata de contemporanii sei, si ceruta de geniulu limbei insesi, si asemenea discursului de amici la amici in familiaritate franca si demnitósa-elu dá periodeloru cadent'a, transpositiunea si complicatiunea propria limbei latinesci. De aci in elu afli frase maréie, periode rotundite, armonia bogata, dar' totodata unu noroiu de incise, o ambitiune, ce trece in îngânfare, o multime de frase, ce slabescé perspicuitatea.

Inse pote pre multu ne amu opritu la acesti trei eroi ai literaturéi italiáne. Pre multa, pentru unu discursu, in care pre scurtu vreu se vorbescu despre intrég'a literatura italiana; dar' pre pucinu, si neci de cum nu ne am opritu destulu, pentru de a'i cunosce deplenu.

Cu tote aceste se trecemu preste acestu seclu, seclulu XIII, care se considera cá seclulu de auru alu limbei italiáne; pentru ca acést'a inca nu éra stricata prein mestecaturi straine; scriitorii o intrebuintiau fora maiestria, fora acele capriciuri ce facu a preferi artificiosulu la naturalulu frumosu.

In acestu seclu inca, preotii a fostu cei mai multi, cari au scrisu, pentru ca aveau si voia, si comoditate, si tempu de a se ocupá cu studiulu in acea

lume agitata. Totu pre acestu tempu se aflá si istorici destulu de buni. Asia sunt cei trei Villani, cari au scrisu istori'a patriei sale, pentru de a o lasá posteritatiei si „per dare esempio a quelli che sono a venire“.

Asia scrieau italianii atunci, candu multi dein regii si principii Europiei nu invetiau neci macar' a ceti, si cei mai mari domni nu se scieau subscrie decátu facandu cruce inaintea numelui!

III Ti s'ar' fi parutu cá pre urmele lui Dante, Petrarca si Bocaccio, limb'a italiana ar' fi trebuitu se se redice la culmea sa cea mai inalta. Dein contra ea a caduutu. Eruditionea, ocuparea cu clasicii greci si latini, a despretiuitu limb'a poporului. Studiulu despre scrietorii antichi erá inca viu in oriente, unde invetiati se ocupau cu frumós'a limba a lui Demostene; dar' neputintiosi de a creá, se indestuliau de a face comentu si a disputá despre intielesulu seau meritulu mai alesu alu celor doi mari filosofi Platone si Aristotele, si alu marelui poetu Omeru. Intr' aceea turcii cucerescu imperiulu grecu si in urma cuprindu si Constantinopolea (1457); asia acei literati 'si cauta refugiulu in Itali'a; si nesciendu alta decatu limbele clasice, si voindu asi cercá cu ele si pane si fama, si necapaci de a sei pretiui originalitatea incepura a despretiui limbele si leteraturele cele nóue. Esempululu loru 'lu imitara si patriotii, si cercau si studiau numa autori latini si greci; 'i admirau cu entusiasmu, si 'si perdeu ostenéla in ai alege, corege si tipari.

Eruditi erau destui, dar' literati nationali nu vedeai. Unu autoru ori carele, numa in atátu se pretiuiá in catu se apropiá mai tare de autorii clasici.

Asia prein admiratiunea latinescului, italianesculu erá condamnatu la „rime de amoru, si la prose de romantie“; nime nu 'lu mai tiené aptu de maiestatea istoriei, de sublimitatea poesiei, si de precisiunea scientieloru. In catedra se invetiá elocenti'a latina, se esplicau autorii antici, straini de datinele, credintiele simtiamintele italiene, uitandu astfeliu pre Dante si reu imitandu pre Petrarca. Chiar' si istoricii inca scrieau latinesce.

Asia italianii pre acestu tempu au scrietori latinesci, cari, cei usioru laudatori dicu cá, ar' poté sta pieptu cu autorii antici; dar' ingeniulu loru a remasu perdutu pentru literatur'a nationale. Era cei cari a scrisu italinesce, pedanti si totodata si neculti, mestecau la latinismu si barbarismu pana deincolo.

Unu medilocu potente pentru propagarea eruditiei a fostu in seclulu acesta inventarea tipariului in Germani'a; introdusu in Itali'a la a 1461. Indata se apucara a face editiuni corepte. Merita a se memorá Aldo Manutio di Bassiano (1447—1515) cá celu mai insemnatu intre tipografi. Introducenduse tipariulu, cartile au incetatu de a mai fi mercea a pucini; si se propagau cu repediune operele atátu cele antice câtu si cele nóue. Intr' aceea scienti'a erá destulu de difusa, ma nu erá profunda, si asia seclulu XIV. a fostu seclulu eruditiei, dar' nu alu geniului, si conditiunea politica inca adjutá acést'a mediocritate, care n'are neci valóre neci nu insufla vre unu respectu. Mitutelele republice italiene 'si persera vitalitatea individuale si se aglomerasera in state mai mari, cari 'si aveau acum pre domnii sei. Unii deintre acestia favoriau scien-

tiel. Numele de' Medici la italieni e asemenea numelui Mecenate la latini. Lorenzo de' Medici nu numai că a protesu leterele, dar' le-a cultivatu si in-susi.

Dar' si in acestu seclu se afla scrietori, cari au sciutu tiené la puritatea limbei si la simplicitatea stilului italianu, si au scrisu asemenea scrietoriloru dein seclulu precedente; acestia inse 'su fórté pucini.

IV. Se trecemu la seclulu XV., care precum seclulu XIII. se considera cá seclu de auru alu limbei italiene, asia acesta se chiama seclulu de auru alu literaturéi italiene. Si intr' adeveru că asia a si fostu. Scrietorii acestui seclu a sciutu alege formele si gustulo, a uní naturaletí'a cu studiulu, spontaneitatea cu finetí'a clasica; dar' totusi in loculu acelei originalitati ce caracteriséza pre Dante, le a mai placutu imitatiunea; buna óra cá la latini pre tempulu lui Augustu.

Dar' seclu de auru 'lu intitulau chiar 'si scrietorii insisi, fiindu ca pentru scrierile loru erau pro-tepti, onorati, compensati. Dupa caderea republicelor, principii stringeau pre lenga sine capacitatile ingeniose, seau pentru de a 'si petrece si a uitá grigile politice, seau pentru a 'si dá siesi pompa, seau pentru a primí laude, care se innece maledicerile poporului apasatu. Italianii si ei, desperati de libertate, se pusera cu tota pasiunea la litere, cá si candu cu acést'a ar' fi vrutu a protestá in contra aceloru straini immoranti cari 'i supusera cu armele.

Si intr' adeveru, nici odata atáta onóre nu s'a datu la scrietori si artisti! Franciscu I. dein Franci'a a invítatu pre multi a duce deincolo de alpi lu-

min'a gustului, si Leonardu da Vinci, si Cellini si Primaticiu. si cei mai multi artisti mersera; acolo aflara asilu Alamanu si Strozzi. Superbulu imperatu Carolu V. redicà penelulu lui Titianu, si la cartenii sei, cari se inbogatisera dein onorile facute lui Guicciardini, le dise: „Cu unu cuventu potu face o suta de cavaleri; dar' tota potenti'a mea nu e destula pentru de a face unu altu Guicciardini“. Papii, imperatii, principii tratau familiaru cu Ariosto, Michelangelo, Berni, Rafaelu, Navageru. Intre sunete de trimbitie se dá de scire descoperirile in matematica facute de brescianulu Tartaglia. Universitatile se faliau pre intrecute cu profesori. Papii ornau cu purpura nu pre omenii virtuosi ci pre cei mai buni literati. Principii se intreceau a face pre Mecenati. Generalii osteniti de arme se recreau cu dulcetia litereloru. Ponteficele Leone X. lasá a se face teatre, a se deschide bibliotece; incuragiá music'a, fece a se desgropá anticitatile, si a se gatá beseric'a St. Petru, cea mai mare beserica a crestinetatiei.

Ma aceste favoruri erau in scaderea demnitatei. Literatula de multeori era tencutu numa de bufonu, seau cum am dice noi „nebunu de curte“; trebuiá se faca petreceri si se se umileze; apoi era scosu dein curte dupa capriciu. Ingeniuri sublime s'a inimicitu prein adulatione, precum Ariosto si Caro; altii s'a stricatu prein chiar' favorea principiloru, precum Machiavelu si Giovio; cea mai mare parte mai multu cautá la a placé la domni, decátu la triumfulu adeverului si la a creá acea opiniune publica, care mai multu ajunge decatu ori ce statutu. Ariosto 'si toci admirabilulu seu ingeniu cu a esaltá cas'a d' Este; si cardenalulu Ipolitu, cetindu poem'a

Ini 'i dise: „Dove avete preso tante corbelerie“ (de unde ai culesu atate nimicari). Unulu altalu dein cas'a d' Este aruncá pre Tasso in prinsória, macaru acesta laudase pre celu domnisoru.—

In acestu seclu poetii lirici se inmultise de minune. Invetiati neinvetiati, poporu principi, mireni preoti, barbati femei-toti poetizau; toti fora se 'si bata capulu a dice ceva nou, ci falinduse a imitá pre Petrarca seau pre imitatorii lui Petrarca. Apoi o fecunditate inesauroibile de sonetisti; apoi censoratori si imputatori la Petrarca, chiar' atunci candu acest'a erá admiratu si la straini; Milton si alti englesi 'lu imitau. N'au lipsitu nici poetii pastorali; poetii se prefceau in pastori, pescari, pentru a cantá ecloge maritime si drame pastorali. Apoi poeti didascalici; dar' nici unulu n'a potutu adjuge pre Esiodu la greci si pre Virgiliu la romani, pentru de a dá vestimentu poeticu si la ideele cele mai vulgari. Asemene satir'a si umorulu inca 'si avea poetii sei, intre acestia Franciscu Berni. Nu altmintere poemele eroice; Luigi Pulci scrie intreprinderile lui Orlando, Mateiu Boiardo canta Orlandulu inamorat, si Ariosto Orlandulu furiosu, care nu este alta decatu continuare la inventiunile lui Boiardo. Ariosto are cea mai frumoasa poesia; elu a fostu stapanu si limbei si stilului si versului: o limba si unu stilu, unde altalu inca nu l'a adjunsu. Elu potea se se redice la inaltimea de maiestru alu seclului seu, si se impuna la lapedatii de principi, si la misieii de ministri; si la poetii perde vera; ma elu n'a sciutu alta decatu a adulá; a adulá regii, papii, alti literati, artistiii, a adulá pasiunile; se indestuli a fi mare poetu, candu potea se fia si omu si

italianu mare.—Se mai scrise apoi o multime de poeme d'este romantiesci. Tóte nu le putem enumerá aci.

Importanti'a eveneminteloru acestui seclu face pre multi a scrie seau istorie intregi, seau numa cronice dein diverse parti ale Italiei. Pier Francesco Giubullari incepù a scrie Istori'a generale a Europei, dar' a scris'o numa pana la a. 913., si e scrisa cu multu studiu de limba; dar' cu multa frumsetia de forme a scrisu Francesco Guicciardini, Istori'a Italiei dela a 1494 pana la 1534., vorbindu fapte ale caroru testimoniu si parte a fostu. Camilo Portio (1520—1580) descrie conjurarea baroniloru dein Neapole contra Ferdinandu I. cu o elocentia patetica si cu unu stilu puru si usioru. Mentione deosebita merita Bernardu Davanzati (1529—1606) care vrendu a aretà cá limb'a italiana nu e mai pucinu concisa decatu cea latina, a tradusu pre vechiulu istoricu Tacitu, si a reesitu mai scurtu decatu acesta.

Multi italieni invetiati a preferitu a scrie istoriele loru in limb'a latina, pentru cá se le pota ceti si natiunile de alta limba.

Cu tote aceste multe fapte si intreprinderi maritatie ale italianiloru de pre acelu tempu a remasu nedescrise. Intre altele chiar' si despre intreprinderile lui Cristoforu Columbu, nu sunt decatu nesce relatiuni scurte si seci.

Dar' celu mai renumitu istoricu pre acestu tempu a fostu politiculu Nicolau Machiavelu (1469—1527). De numele acestuia e legata idea politicei tortuose, si insielatoria. Cartea lui „Il prin-

cipe“, e unica in feliulu seu. Politic'a lui consiste in a reiesi, fora considerare la mediloce; admira Roma, cà a sciutu adjuge acolo unde a vrutu; admira pre sceleratulu Cesare Borgia cà se inaltia prein omoruri si insielatiuni; si pre unu principe nou 'lu invétia cum are de a consolidá tirani'a si a o conservá, intrebuintiandu crudelitate seau astutia.

In „dialogulu seu despre arte a resbelului „Machiavelu cërca a desceptá in italiani amorulu si studiulu pentru arme. De elu a mai remasu si alte scrieri, parte istorii, parte romantie, parte poesii. Limb'a 'i este destulu de curata.

Afora de Machiavelu a mai scrisu si altii despre politica, precum Donato Gianotti, Paolo Paruta, Giambattista Guarini si altii.

Intr' aceea italianii n'au neglesu nici scrierile filosofice; dar' inca totu numa pre urmele lui Aristotele unii, si pre ale lui Platone altii. In urma inse totusi au ruptu cu acestia si au facutu noua filosofia. Ma filosofii au meritu mai multu scientificu decatu literariu, si asia putem trece preste ei. Asemene putem trece si preste asia numitii secretari; pre acelu tempu adeca fia care domnu mare tienea langa sine cate unu literatu in oficiu de secretariu, nu numa de a scrie in numele domnu seu, ci pentru de a aflá proverbe, improvisari, si a face versuri la solemnitati de casa; de aci se escara o multime prodigiósa de epistole, scrise cele mai multe cu o fluiditate si precisiune, ce abia se afla si in opurile studiate. Ma si aceste mai multu se tienu de istoria decatu de insasi leteratura. Merita inse a se memorá Anibale Caro, care intre altele a tradusu Eneidea lui Virgiliu cu atata libertate si

frumşietia de armonia si frase, in catu se pote asemená cu opulu originalu; epistolele lui Caro au o elegantia spontanea, sunt scrise cu multu spiritu si cu viia naturalitate, si cu multa cunoşcintia a geniului limbei italiene.

De laudatu sunt si epistolele lui I a c o b u B o n f a d i o.

Dein scrierile acestoru epistolanti s'ar' pote scrie istoria politica si diplomateca a acelu seclu.

In acestu seclu si artile inca 'si aveau scrietori. Pictar'a, sculptur'a, si arhitectur'a aveau nu numa maestri escelenti, ci si scrietori.

Pana si in art'a militare inca aflamu scrietori laudati.

Intr' aceea simtiemintele de relegiune scadeau dein di in di, neravurile mergeau depravanduse, spiritulu de necredintia petrunse in totu loculu, libertatea civile scurtata, si libertatea eugetului calcata in petióre: cartile erau supuse censurei.

Beserie'a inca simtiá lipsa de a chiarificá dogmele, ce se traseru la indoicla, si de a reformá disciplin'a. Se adunaru dreptu aceea prelatii, teologii, si invetiatii lumei in conciliulu de Trientu (1560), care avu acelu resultatu, cá impartí crestinismulu in doue tabere, catolici si reformati. Acestu conciliu dede ocaşiune de a se scrie doue istorie despre elu. P a u l u S a r p i se adoperá a sustiene autoritatea mirenesca contra celei eclesiastice; éra cardenalulu P a l a v i c i n o S f o r z a vorbesce in contra lui Sarpi. Sarpi scrie in rea limba, dar' cu stilu usioru, limpede, a uneori muscatoriu; Palavicino scrie curatu, cu perióde rotunde dar' monotonu, si innéca eugetele in frase si antitese. Sarpi ataca, Palavicino de-

fende; dar' neci unulu neci altulu nu este bunu istoricu, pentru ca amendoi sunt partiali.

Dupa conciliulu dela Tridentu, neravurile nu s'a inbunitu ci devenisera numa mai rezervate, si se latise unu feliu de spiritu de pietate si de devotiune; ceea ce s'a simtitu si in leteratura. Misionarii introdusera cantari populari ce se cantau in beserice si la procesiuni. La inceputu nu era neci o restringere de tipariu, acum inse s'a introdusu censur'a preventiva, care o esercitau episcopii seau incuisitorii; apoi Indicele unde o congregatiune in Rom'a insemná operele, ce le credea pericolóse pentru purtare, moralu si credintia, ma le insemná numa dupa ce se publicau.

Reactiunea pietatiei contra depravatiunii e de minune reprezentata prein **T o r q u a t o T a s s o**, nascutu la a 1544. La esemplu parintiloru se dede epopeei romantiesci, si pana studiase legile in Padua, unde fù laureatu in etate de 17. ani, a scrisu **R i n a l d u l u**, tiesutu dein aventuri cavaleresci. Ma melancoli'a acestui tineru si simtiulu seu de o dulce pietate, 'lu chiamà la o incercare mai nóua, mai crestinesca, si se puse a celebrá prim'a cruciata. Asia se chiama intreprinderea ce fece Europa tóta, incependu dela a. 1096. si continuandu secle inainte, pentru de a eliberá Pamentulu santu de suptu Musulmani, cari 'lu tiraniau si amerintiau de a se estinde peste tóta Europ'a. Acést'a e intreprinderea cea mai grandiósa, si singura unde Europ'a tota s'a unitu a combate Asi'a si Afric'a tóta, si nu cá se 'si isbandésca pentru Elena rapita seau a fabricá Roma, ci pentru a protege civilitatea contra barbariei, si pentru a decide déca umanitatea avea a recadé in

sclavia, in despotismu seau a se inaltia liberu la egalitate si progresu.

Acestu obieptu admirabilu si l'a alesu Tasso pentru de a scrie „Ierusalimulu liberat u“; elu a recursu la istoria, si nu la inventiuni romantiesci seau la incantari si complicatiuni de amoru. Dar' trebe se spunemu ca limb'a lui n'are gustulu lui Dante neci facilitatea si maretia lui Aristosto.

Seclulu lui Tasso mai multu gramaticu decatu esteticu, 'i fece si critice amare si laude fora modu, dar' tote numa in privinti'a formei; si bietulu Tasso se incumeta a 'si nega nemuritoriulu seu opu si a 'lu refunde intr'o noua poema, in „Ierusalimulu cuceritu“. Elu credea ca numa aceta poema va remane la posteritate, si se ruga ca se se uite cealalta; ma natiunea a judecatu altminteru, si Cuceritul u nu se cetesce decatu de cate unu curiosu. Si totusi Tasso aici are mai bune versuri, indrepta erorii gramaticali, spune antefaptele intreprinderei, respecta mai bine istoria.

Care ar' paragona aceste doue opuri, ar' afla unu studiu frumosu de stilu, ma adeseori ar' vede si aceea, ca mintea lui Torquato slabise.

Tasso a scrisu si alte forte multe poesii; precum a scrisu si in prosa, despre care dice Monti ca este „unu fonte admirabilu de elegancia si de filosofia si de limba aleasa“.

Nu potemu nega in Tasso abundancia de conceptu originalu, dar' in urma scapa si elu in a imitatu poetii anteriori.

Nu scimu dein aplecare seau dein primele sale datine, lui Torquato 'i placea a servi la principi. cari

reu resplătira nemurirea cu care Tasso 'i darui. **M a r i n i m o s u l u A l f o n s u** duca de Ferrara, fecede 'lu inchise in cas'a nebuniloru dela St. Anna in Ferara.

De aici s'a eliberatu, dar' elu nu s'a potutu e-liberá de pasiunea de a se apropiá de cei mari, cari i-a fostu atatu de ingrati. A adulatu pentru de a fi persecutatu chiar' de adulati.

In urma a muritu in etate de 51 ani in claustrulu de St Onofriu in Rom'a.

Frumsetiele reali ale poemei lui Tasso si nefericirile lui, fecera pre unii, cari nu sciú laudá pre unulu fora cá se deprime pre altulu, de dechiarara „Ierusalimulu liberatu“ mai pre susu decatu „Orlanđulu furiosu“; alti éra seau dein amóre catra Ariosto seau dein alte motive au despretiuitu pre Tasso si au redicatu pana la ceriu pre Ariosto.

Multi au vrutu se imiteze pre Tasso, ma votulu natiunei nu s'a opritu decatu la acest'a, care trebe cetitu pentru de a cunósce literatur'a italiana

V. Suntemu la seclulu XVI. Se damu carap-teristic'a acestui seclu. Cuplesita de o rasa de str-ani flamendi, pre cari credea cá 'i póte invinge cu forti'a pentru ca o intrecea in civilitate, Itali'a n'a sciutu se se opuna cu puterea uniunei; si temenduse mai pucinu de perderea libertatiloru singulari, decatu de perderea independentiei universali, micutelele sta-turi se lasara a se ucide unulu dopa altulu. Papii erau superati pentru` perderea a diumetate lu-me; Neapolulu si Milanulu abia cutediau cate-odata a redicá cate-unu strigetu pentru de a cere pâne; Veneti'a, sdrobindui-se scepstrulu de mari, trebuia se-si puna tota puterea pentru a respinge pre Turei;

Genov'a se luptá cu discordiele propriie si cu lacomi'a veciniloru; Savoi'a, importante pentru pusetiunea sa intre Austri'a si Franci'a, perdù dein teritoriu, ocupatu o parte de catra Sivitierani, cesu de alta parte la Francesi.

Asia acea Italia, ce de atata tempu stá in fruntea civilizatiei, acum se opresce si lasa se o intréca alte natiuni. Incetandu resbelele miserabili, cari ruinara independenti'a italiana, asupra Italiei zacea unu marasmu, care se numiá pace. Guvernele neaple de a conduce miscamentul sociale, se marginiau a mantiené ordinea materiale; idololatri'a ia locul cultului; cugetulu se instupidesce; animele se descurageza, si ajunsese pana acolo de neaptiunea se credeá generositate.

Sar' fi parutu cá pacea, de si umilitória, ar' fi deschisu campu la studii si ar' fi indulcitu si trasu la scientie si litere ingeniile nedistrapte si nevoite de a 'si aretá pre altu terenu aptivitatea, seau de a protestá cu lucrariinteleptuali contra politicei somnolente; ma domnitorii straini, plantati in Lombardi'a, nu 'si bateau capulu la scientie, ci aveau grige numa de a sugé tiér'a si de a responde cu furci la plebea, ce se rugá de pana. Principii nu mai posiedeau vedr'a de mai nainte; ei erau acum satelitti altoru potentati mai mari. Singuru ducii de Savoia, se mai aretau dein candu in candu italieni—favorindu literele si artile. Medicescii de Florenti'a, continuau a infrumsetí servitutea patrocinandu pre invetiati. Dar' si domnii straini inca aretau cá favoréza ingeniurile italiene; Ludovicu XIV animá artistii italiani si tramise francesi in Itali'a, cá se inve-

tie, chiamà apoi la Paris geografi si astronomi italiani, dede pensiuni seau donuri la Viviani, Dati, Octaviu Ferari si altii.

Dar' mai multu decatu cu aceste proteptiuni, se adjutara studiosii cu multele universitati, ce se fundasera, si cu bibliotecele ce se deschisera, intre cari merita a se memorá Biblioteca Ambrosiana de in Milanu, instituita de archieppulu Fredericu Boromes. Au adjutatu apoi multu academiile ca centre, unde se aretau puterile intelectuali, si unde studiile reciproce aduceau profitu comunu; ma spre nefericire mai multu se ocupau cu cuvintele de catu cu lucrulu, si compuneau versuri seau prose nu pentru alta, decatu pentru de a le recita la omeni, cari nu se adunau pentru alta, decatu numa pentru de a le asculta; consumanduse astfeliu si mintile si timpul. De acesta miseria brilanta, se distingu academi'a de Crusca, instituita in Florenti'a, ca o salva-guardia a limbei italiene, apoi cea de Arcadi, formata in Rom'a pentru a corege gustulu depravatu, ce intrase in poesia; dar' mai multu cea de Cimento fundata in Florenti'a la a 1657 pentru progresulu in scientie prein experimente.

Asia erau doue generatiuni de scrietori, unii cari aveau grigia numa la cuvinte; altii cari cautau la lucru. Naturaleti'a se parea pre triviale; se nevoia a se poli totu, a esprime tote cu finetia si cu conceptu, a descepta mirare si a ghidili cu picanteri'a.

Cu tote aceste pros'a in acestu seclu, a fostu mai pucinu polita, dar' mai multu culta si mai poterosa, si preste totu mai filosofica decatu in seclulu XV; era poesi'a mai pucinu elegante, dar' mai bogata de cugete. Si cu unu cuventu se pote dice, ca a-

cestu seclu a simtitu mai multa decatu celu precedentu nevoi'a originalitatiei.

Cá noutate in acestu seclu trebe se insemnamu poemele eroico comice; dintre cari cea mai buna e „Sechia rapita“ (Galét'a rapita) de Alesandru Tassoni (1622). Odata cei dein Modena intra cu puterea in Boloni'a, si bendu deintr'o fontana, a rapitu galét'a; care asemene Elenei de Troi'a, a causatu un'a dein acele batai, de cari e plinu evulu mediu, si de cari ai pote ride déca n'ar' fi costatu atâte vietie de omeni; dar' Tassoni, n'are grigia de asta, elu vre se faca se ridi! se ridi la acela, care móre, se ridi cu amaratiune, Gramaticu finu, a facutu critice lui Petrarca, idolulu acelu tempu.

Dar' acestu seclu, luatu in bataia de jocu pentru bizareriile literari, e insemnatu pentru incrementulu scientieloru in Itali'a, indreptate a descoperi natur'a omului dein punctu de vedere intelectualu, artisticu si materialu. Galileu Galilei merita a 'lu propune continuamente tineriloru pentru perseverantia in studiu si esaptitudenea in observatiuni. Metodulu pentru care s'a facutu nemuritoriu consiste in aceea, cá a repudiatu ipotesele gratuite si tirani'a autoritatiei; in locu de argumentare preferesce esperienti'a; cerca purulu adeveru, si 'lu supune la calculu si mesura; dubietatea o tiene de parintele inventiuniloru si calea catra adeveru. Perfeptiunã instrumentele, precum telescopiulu, microscopiulu, termometrulu, compasulu si pendululu; si probandu si reprobandu totu, regenerã mecanica, dinamica, si idostratica; descoperi satelitiu lui Iove, si adause noue argumente despre invertirea

pamentului pre langa sóre; ceea ce, cá tóte noutatile, aflá multi si mari contradicatori.

Avù mari onori; pre intrecute 'lu cercau principii toscani, cei dein Veneti'a, Genov'a si strainii. Ma, precum se intempla cu tote ingeniurile mari, si Galilei fù persecutatu de catra invidiosi, si imputandu-i-se câ prein descoperirea cà pamentulu se misca in giuru de sóre, a atacatu autoritatea Besericeii-fù inprocesuatu, si sant'a inquisitiune, care nu erá alta, decatu ceea ce mai tardiu s'a numitu politica, cu argumentulu dein scriptura cá: „T e r r a autem in aeternum stabit, quia terra autem in aeternum stat“, 'lu judecà la carcere.

Galilei a scrisu intr'o limba destulu de pura; si dein chiaritatea lui se vede, cá a cetitu multu pre Ariosto.

Inceputulu celu bunu facutu de Galileu in scientie, l'a urmatu si altii; anume Toricelli si academi'a dela Cimento, apoi altii si altii pana la Lorentio Magalotti, care a scrisu istori'a si scientiele experimentali cu o limba limpede si stilu curatu. Giuseppe Pasta a facutu unu dictionariu despre cuvintele de medica.

Campulu pentru cestiunile mari politice erá inchisu, si asia ómenii se ocupau mai multu cu probleme economice. Iureprudenti'a insasi erá numa practica si consultiva; cu tote aceste tacendu despre altii, nu putemu a nu memorá pre G r a v i n a si mai cu séma pre V i c o, cari a ilustratu jureprudenti'a. In filosofia trebe se memoramu pre Michel Angelo Fardella. Sunt apoi altii, carii si-a descrisu calatoriile. Intre geografi e renumitu numele lui

Vicentio Coronelli. In art'a militare a scrisu bene Raimundu Montecucoli.

Ci istori'a, regin'a scientieloru frumóse, n'a avutu cultivatori insemnati. A scrisu forte multi, dar' n'a scrisu decatu istorii partiali, si fora elevatetia si momentositatea studiului istoricu. Giambattista Vico, jureprudentialu, a scrisu cu multa profunditate, dar' se vede a admirá pre clasici, si stilulu lui istoricu e cam fortiatu. Multi au preferitu a scrie istoriele in latinesce.

Pre acestu tempu se vedu in Veneti'a cele deantaiu gazete, cari se tipariau candu erá de a se anuncia vre-unu evenimentu, si se vendeau pentru o moneta, ce se numiá gazzetta

Afora de acesti-a erau o multime de scrietori volanti, cari adeva se exercitau a scrie despre diferite obiecte, acum bine acum reu, cautandu mai multu la rumórea momentului, decatu la eternitatea gloriei.

Pre acelu tempu, ori ce strainu, care voiá a trece de omu cultu, invetiá limb'a italiana. Sunt francezi precum Menage si Regnier si anglesi precum Milton, cari a scrisu italenesce.

Dar' pre lenga tóte aceste nu se póte negá cá acestu seclu a fostu deplorable atátu pentru istoria cátu si pentru leteratur'a italiana.

VI. Am adjunsu la seclulu XVII. In prim'a diu-metate a acestui seclu de patru ori se batura strai-nii pre campurile Italiei, fora cá poporulu se fia lu-atu parte la alta decatu la suferintie. Dar' dela a-nulu 1748 a inceputu o pace de 48. ani, suptu care incetandu brutalitatile militari, Itali'a nu se simtiá inca sanetósa dar' se pregatiá a fi. Principiui, acum nu

atatu de reutatosi dar' neci totdeauna buni, concentrau la sine tote prerogativele, dar' lasau la poporu acea administratiune comunale si provinciale, ce este totdeauna cea mai positiva salva-guardia contra esorbitantielor. Domnitori straini acum nu mai erau decatu numai in Lombardia.

Ingeniuri alese se aplicara a reformá diferitele rame a le scientiei omenesci. In fisica, chimia, istori'a naturale, in matematica, se faceau progrese dein di in di. Asemene in medicina.

Multi a scrisu si in cestiuni teologice, intre altii Sigismundu Gerdil (1718—1802) savoianu, care a scrisu bine atatu francesce si latinesce catu si italianesce.

Apoi Nicola Spedalieri in cartea sa „Diritti dell' uomo“ combate maximele lui Rousseau.

Mai tota cetatea si avea istoriculu municipalu, afora de aceea eruditi, cari stringeau materialu. Muratori, care se chiama parintele istoriei italiene, acestu ingeniu vastu a publicatu o multime de coleptiuni istorice, afora de aceea a scrisu o multime de alte opuri crestinesci; In „Perfetta poesia“ examina poetii italiani nu fora gustu si finetia, dar' n'are aceea elevatiune atatu de necesaria la ori-ce critica buna. Scipione Maffei inca este unulu deintre cei mai insemnati istorici si antiquari. Era Le rivoluzioni d' Italia de Denina sunt cea deantau istoria completa a pamentului italianu. Apoi „Il risorgimento d' Italia“ de Bettinelli se cetesce inca cu multa placere; si desi mediocre dar' e ccea mai buna istoria de pre acelu tempu.

Multi a facutu si Istoria leteraria. Asia An-

dres, jesuitu spaniolu refugiatu in Itali'a, in opulu seu „Origine e progressi d'ogni letteratura“ examina cu multa si intinsa cunoscintia progresele spiritului omenescu la tote natiunile; ma purcede pre rapide, si nu 'si motivéza opiniunile, neci nu aduce esemple, si asia nu ne invétia neci indolea generale a natiuniloru nici cea a autoriloru parteculari, ci ne obléga a remane pre lenga dis'a sa, in locu de a ne dá elemente spre a ne formá noi insine judecat'a.

Istori'a pitorica a lui **Lanzi** e forte cetita pentru limpideti'a ce o caracteriséza preste totu. Unulu **Milizia** in dictionariulu seu despre artile frumose si in memoriile sale despre architepti combate reulu gustu, dar' trece dela adeveru la pasiune. Letatur'a latina inca fù ilustrata, si o multime de eruditi scrisera despre ea. Multi apoi au ilustratu anticitalile, ce se descoperira pre acelu tempu, precum in Pompei, Erculanu, Etruria si Catacombe. Er, **Sestini** scrisse geografi'a numismatica. Apoi **Ennio Visconti**, facundu „Iconografi'a greca si romana“ puse culme archiologiei.

Altii éra se pusera a studiá viet'a natiuniloru, economi'a, justiti'a si legelatiunea; adjutandu-se multu pucinu cu Francesii. **Filippo Briganti** in opulu seu „Esame analitico del sistema legale e civile“ combate pre acei, cari voiau aduce societatea la paupertate. **Antonio Genovesi** fece o buna „Logica“ pentru tinerime. Éra **Alessandro Verrini** in opulu seu „Notti all sepolcro degli Scipioni“, supune, cà umbrele vechiloru romani comparu a judecá civilitatea latina facia cu cea moderna; si independentu in opiniunea sa arata cà Romanii „a

fostu mai mari decatu buni, mai illustri decatu fericiți; institutul loru 'i facea oprimatori, noroculu admirabili; generosi in reutate, eroi in nedreptati, marinimosi in crudelitate.“

Er' Cesare Beccaria s'a facutu nemuritoriu prein carticic'a sa „Dei delitti e dele pene“; unde espuse defeptele legislatiunei si procedur'a de atunci cu atata fortia si evidentia in catu iute se indreptà si una si alta. Elu a mai scrisu si unu „Tratatu despre stilu“; scrie cu multa analise si cu multu rationamentu. Apoi Gaetanu Filangeri incepuse si scrise „Scienti'a legelatiunei“ dar, n'o potù finì pentru cà mórtea 'lu rapì pre curendu (1752—88); caldur'a care respira in tote paginele sale pote indemnà tinerimea la incercari animóse.

Intr' aceea leteratur'a insasi inca infloriá. Giuseppe Parini vediu cà poetii, istoricii, oratorii nu potu formá adeverala leteratura deca nu voru recurge la plenitudenea animei, la bogati'a fantasiei, la forti'a ratiunei, si la conviptionea adevurului. Pentru aceea elu ar' fi vrutu cá studiulu retorice si alu poesiei se nu se margineasca numa la cuvinte, la tropi si stilu, la partile si genulu constructiuniloru, ma se se insotiésca cu filosofi'a, cu logic'a si cu moralulu; se se analizeze ideele legate de cuvinte, se se examine opurile de gustu, si se se rechiamе mintile la scopuri nobili si folositoare.

Pre langa acesti—a cari scrieau intr'unu stilu destulu de bunu, erá o turma intréga crescuta in scólele jesuitice si in academii, care scriá, cá se n'o mai intieléga nime, cu epitete, afeptare, ambitiune, si cu fanfaronade—chiar' cá imbracamintele de pre acelu tempu.

Poetii inse a scrisu cu destula gracilitate, dar' erau mai multi versificatori triviali si adulanti, cari cu ocasiunea de ospetie, ingropatiuni, boteze versificau, si versificau.

In spatele acestoru scrietori rei si desregulati fluiera fora crutiare „Frusta (verga) leteraria“ a a lui Aristarcu Scannabue, supu acestu nume se mascherà G i u s e p p e B a r e t t i, si lovia cu verg'a sa in toti acei, cari nu sciau alta decatu a scrie comedie obscene, tragedii nebunesci, critice copilaresci, romantie desfrenate, disertatiuni frivole, prose si poesii de totu feliulu, ce nec neci esentia neci cea mai mica calitate de a fi placute si rationabili pentru cetitoriu seau patria. Acésta Vérga erá unu feliu de de Diurnalu. Eca dar' cá in seclulu acest-a incepe si diurnalistic'a.

Asia „L' osservatore“ de G a s p a r e G o z z i e o serie de articli, scrise pentru a emendá limb'a si stilulu. Gozzi e si poetu bunu; si este unulu dintre cei mai buni scrietori in limb'a italiana.

Ma celu deantaiu, ce se pote dice diurnala literariu fù fundatu de F r a n c i s c u N a z z a r i in Rom'a la a 1668. L'a imitatu apoi Bachini in Parma, care fù ajutatu de multi parte in scientiele matematice, parte in cele naturali, parte in teologia si parte in geografia. La a 1696 incepù in Veneti'a „Galeria di Minerva“ si la a 1716. „Il Giornale dei Letterati“, care a traitu lungu tempu. Eara apoi diurnalulu „Il Caffé“ compilatu de tinerii dein Milanu, pentru a combate pedanteri'a literaria, si prejudeciele sociali.

In acestu seclu s'a scrisu si drame si comedii, si melodrame si tragedii.

Merita a se memorá P e t r u M e t a s t a s i o,

care se puse a face „dificilmente versi facili“. Dramele sale pentru musica, 'i castigase curendu renume, si fù chiamatu la curtea de Vien'a, unde laudandu pre principi, laudandu scriitorii principiloru, laudandu pre oricine poftiá, a trairu o viatia eu placere, onoratu laudatu si aplaudatu. Poesiele sale sunt pline de dulcétia, pentru aceea le poti invetiá fórté usioru. Un'a dintre cele mai bune drame a le sale e „L' Attilio regolo“.

Nu putemu finí cu acestu seclu fora se nu vorbimu si despre marele scrietoriu de tragedii **V i t t o r i o A l f i e r i d' A s t i** (1749—1803). **S c i p i o n e M a f f e i**, despre care am mai vorbitu a studiatu pre renumitii francesi **C o r n e i l l e** si **R a c i n e**, abatele **C o n t i d i P a d o v a** a cutediatu a afrontá pre sumulu anglesu **Shakspeare**; altii fecera alte multe tragedie, U m a j / p r e a f o t i v e s i a / l i n t r e c u t u marele **Alfieri**. **N a s c u t u** nobilu, dar' crescutu reu, 'si petrecea in caletorii si capriciuri, despretiutoriu de orice supunere, nu erá indestulitu cu nimica cá omulu, care nu e indestulitu neci cu sine insusi. In fine se rusiná de sine, si se puse la studiu, si tragediele sale indata 'lu fecera admirabilu. Multe alte opuri a mai scrisu; intre altele unu tratatu despre „Principe si letere“, in care néga cá proteptiunea suveraniloru ar' dá prosperitate literaturei; in „Tiranide“ vorbesce despre modurile de a se opune opresoriloru; in „Viétia“ propria 'si marturisesce scaderile; in „Mitogallo“ arunca la injurature contra Francesiloru.

Sunt diverse parerile despre acestu autoru vastu. Toti tienu cá stilulu lui este indesatu, nervosu, dar' duru si epigramaticu, de multe-ori obscura, nu totdeuna corectu, si neci-odata elegantu. Tragediele sale sunt dialoguri; fapte fórté pucine; interesarea nu e

totdeauna sustienuta ; vorbesce mai multu la minte decat la anima. Are o ura nespusa in contra popiloru si a regiloru. Preferindu a scrie despre obiecte antici, a datu unu teatru nou dar' nu nationalu.

Cu tote aceste si insumiam tradusu unele tragedii de ale lui Alfieri.

VII. Se finimu cu seclulu XVIII. cu care vomu trece pucinu si in seclulu nostru. Se incepemu cu **Vincenzo Monti** (1754—1828). Viétia cea lunga a acestui mare si clasicu poetu, ne conduce prein multe stramutari politice si leterari. Rom'a pentru care unu nou poetu totdeauna erá unu evenimentu, a aplaudatu in versurile prime ale lui Monti nu numa aceea forma evidente si semplice, ci si eleganti'a si splendidetia si frasele clasice si aceea distributiune de silabe, de unde resulta o larga si armonica vocalisare.

Intr' aceea fam'a lui Monti sburà pana la stele; elu capetà daruri si stipendii dela principi, contese, cardinali; 'lu esaltau scriitorii, si 'lu atacau (lucru de obsce la toti cei mari) alii; intre cari improvisatorii **Berardi** si **Gianni**, care dein urma pote e celu mai celebru intre câtii a cultivatu periculós'a maiestria de a recitá improvisari. Dar' Monti inca scia se platésca curtesiele cu laude, si batjocurile cu batjocuri.

Monti fece multe poesii pentru a laudá pre papa Piulu VI, care intreprinse o caletoria la Viena spre a abate pre Iosivu II dela innovatiunile ce voiá a introduce in Beserica.

In „Beleti'a universului“ si in „Aeronautica“ imbraca lucrurile nóue in forme antici si scienti'a

positiva in frumsetia poetica. La tragedi'a alferiana a vrutu se-i dee forma elegante, si a scrisu multe tragedii.

Intr' aceea si Itali'a se scutura dein somnulu negloriosu. Revolutiunea dein Paris, 'si tramite emisarii sei si la alte popore. Asia fù **H u g o B a s s - V i l l e**, pre care „libertatea franceza 'lu trimése la Tibru spre a suscitá schinteia dracului“ dar' poporul romanu resculandu-se l'a ucisu (1793). De aci **Monti** a compusu „**Bass-Villiana**“ sa; unde 'si imagina cá acelu francesu murindu s'ar' fi pocaitu, éra bunetatea divina 'lu ierta, aruncandulu in purgatoriu. Cugetu luat de la **Dante**; si **Monti** folosesce si stilulu, si mani'a, si tari'a lai **Dante**; este inse mai dulce decatu acest'a in frumosele tertine, ce a auditu candu-va Itali'a.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar' **Franci'a** a iesitu dein confinii proprii, a intratu in Itali'a, si facându dein **Lombardi'a** Republica cisalpina, indemná restulu dein peninsula de a 'si schimbá guvernulu in democraticu. Refugiatii dein **Milanu** faceau bataia aspra contra aperiatorii principiloru si ai papiloru; si pentru talentulu celu mare, aveau de a face mai cu séma cu **Monti**, contra carui nu e blastemu, ce se nu se fia aruncatu. Si totusi elu, ne mai venindu-i la socotéla de a siedé in **Rom'a** tumultuante, trecù la **Milanu**, si pentru cá se i se pardoneze blastemurile ce a aruncatu asupr'a republicei, a disu cá acele j-a fostu inspirate nema de frica si s'a apucatu acum altfelu de blastemuri mai sangeróse a aruncá asupr'a regiiloru si papiloru. Ore aceste nu i le-a dictatu éra fric'a candu 'lu vedemu cá intrunu momentu si-a de-

negatu tóta credinti'a politica si relegiósá de mai nainte?

Precum se intempla mai totdeauna cu cei puțin credinciosi, Monti 'si perse amicii sei de mai nainte, si nu 'si capetá alti noi; si se vedi acum pre Gianni si pre altii, cum scrieau la articlii, la injurii, la calumnii contra lui; ma elu inca nu se confundá de a respunde cu asemeni articli, injurii si calumnii.

Intr' aceea Austri'a si Rusi'a recuperara Lombardi'a si Monti scapá in Franci'a pentru a se pasce cu panea amara a emigratorilor, si cu promisiunile mintiunose si cu compasiunea ce umileste. Ci Buona-partea, reintorsu dein Egiptu, trece peste Alpi, si bate pre austriaci la Marengo, si „d'un sol di la sorte, Valse di tutte e sette lune il danno“, cum dice Monti. Itali'a devine iera libera; si Monti revedindu-o fece celu imnu maretiu, care se incepe:

„Bella Italia, amate sponde,

Pur vi torno a riveder!

Trema in petto, e si confonde

L'alma opressa dal piacer.

Lombardi'a unita cu alte parti ale Italiei formá atunci republic'a cisalpina; care desi libera de nemti, simtiá, inse tirani'a francesiloru, si sfasietur'a fiiloru sei proprii, cari nu cugetau la binele publicu, ci la isbenda, la prepotentia si la aviditate, In contra acestor'a scrise Monti „Mascheroniana“ sa; in care poet'a 'si inchipuiesce cá elu si matematiculu Mascheroni se intalnescu in ceru cu umbrele lui Parini, lui Verri si lui Beccaria, si le descrie acestor'a rusinea ce a adjunsu asupr'a Cisalpinei. Poema plina de rabia si de batjocuri asupr'a inimici-

loru sei, dar' care cá multe altele a remasu necompleta.

Buonaparte, necapace de a se redicá la rangulu de primulu cetatianu, vrú a se face imperatu alu Francesiloru, si voiá a schimbá frumós'a republica italiana in remnu; de aci Monti scrise ó viziune, unde face pre Dante se arete Italiei necesitatea de a se dá suptu unu rege; si capetá o scatura de auru, 5000, franci si crucea de onóre. Dein acestu momentu ca valerulu Monti, fece inunuri despre tote imtemplarile curtiei, despre tote invingerile lui Napoleone, si blastemá pre toti inimici acestuia. Ma totu atunci serie Monti catra Cesarotti: „Il governo mi ha comandato, e mi e forza obedire. Batto un sentiero ove il voto della nazione non va molto daccordo colla politica e temo di rovinarmi. Sant' Apollo m'ajuti, e voi pregatemi senno e prudenza.

Monti erá poetu de curte si istoriografu, asessore la ministerulu de interne, cavaleru alu legiunei de onóre si alu corónei de feru, membrulu institutului, uode faceau parte multe ingeniuri frumóse de pre acelu tempu, precum astronomii Oriani si Piazzi, matematiculu Brunacci, medicii Moscati si Scarpa, epigrafistulu Morcelli si alii, dar' multi nu mai pucinu celebri erau eschisi, precum Gioia, Romagnosi, Foscolo, Manzoni, Rasori, Giordani, Botta.

Dilele lui Monti nu erau fora amaretiuni. Inemici vechi si nooi nu crutiau a 'lu muscá si impunge, cu atatu mai vertosu cá nici elu nu 'i crutiá mai alesu in diurnalulu seu „Il Poligrafo“ si intr'o epistola veninósa catra Saveru Bettinelli, catra care inca se purtá cu cea mai acerba inemicitia.

Opulu seu mai memorabilu pre acestu tempu, a fostu traducerea *Iliadei*.

Ma dumnedieulu lui Monti inca cadiù, si „il bello italo regno“ cum dicea elu, a cadiutu éra sub austriaci; éra Monti aplaudà noiloru domnitori. Atata numa, cà Franciscu I. nu cautá la laude, ce Monti le impartia ori cui le ordiná seau le platiá. Asia Monti in profunda tacere s'a retrasu la pucinii amici, ce 'i remasese, si 'i cantá pre acestia in versuri.

Guvernulu austriacu vrendu a fundá unu diurnalu, care se diréga opiniunea publica dupa intentionile sale, si recusandu asta onóre Ugo Foscolo, o primì Monti deimpreuna cu Giuseppe Acerbi, dar' iute o lasà numa acestui'a; si cu ginera seu Iuliu Perticari a lucratu „Proposta di corezioni ed aggiunse al vocabulário della Crusca“

Dein tote aceste vedemu cà Monti a fostu nascutu pentru de a scrie si a scrie, si a scrie si a cantá, in ori ce impregiurari. Dar elu a reformatu literatur'a si ia datu o nuóa direptione, formandu-se cu elu si dela elu cea mai frumósa scóla de literati.

Celu mai celebru dein scol'a lui Monti e Ugo Foscolo (1778—1827) Opulu seu „Carme dei Sepolcri“ are o usiuretate admirabile. In prosa simte valoarea naturaleiei. Elu merge cu Dante, cu Petrarca, cu Alfieri si cu altii, cari in literatura a vedutu si alta decatu numa placere si arte, si cari pre literatu nu l'a despartitu de cetatianu. Totu Ugo Foscolo imitandu pre Werter lui Göthe, a scrisu „Ultime lettere di Iacobo Ortis“.

La „Carme dei Sepolcri“ a respunsu Ipolitu Pindemonte, versificatoriu pre atatu de suavu precatu de vigorosu éra Foscolo. Pindemonte a tra-

dusu „Odisea“; fece mai multe versuri, cantandu totdeauna „la belta savia e la virtù gentile“.

Luigi Lamberti fece o editiune dein Omeru la tipografulu Bodoni, si candu merse a o presentá lui Napoleone, acest'a vediendu cá 'i grecesce, i dice: „Ah! DTa esti literatu? Voi literatii nu ve ocupati cu alta decatu cu fapte si fabule vechi si cu obiepte usiore. Mai bine ati face, déca v'ati ocupá cu lucruri actuali si adeverate; si posteritatea le ar' ceti cu placere in locu de a ceti vechimele“.

Merita particulare mentiune **Giacomino Leopardi**, nascutu dein familia avuta, care avea o biblioteca forte frumósa. Tatalu seu literatu si despotu, nu 'i dede alta crescere decatu crescerea de casa; dar' la 15. ani erá unu miraclu de intieptu; cu tote aceste a casa nime nu 'lu bagá in séma, er' afora nime nu 'lu cunoscea; si in elu ardea dorulu de a se face renumitu. Cu mare greutate 'lu lasá tatalu seu a merge la Rom'a. Ma aici inca neindestulitu cu sine, neindestulitu cu lumea, pre care tóta o credea de nimica, 'si cercá servitiu dar' nu 'lu aflá nicairi, in urma intrá in lucru la librariulu Stella in Milanu; si intr' aceea dede la lumina unele poesii, carii reintinerira formele usuate de Dante si Petrarca. Acestu ingeniu, unulu deintre cele mai nobile ale Italiei, trecú gemendu asupra de miseriele vietiei, batendu-si jocu de generositate si nebunia, blastemandu vitiurile ómeniloru si necunoscundu virtutea; pana ce in lupta cu durerile proprii si cu necunoscinti'a de lume a muritu abia fiindu de 39 de ani. Itali'a 'lu numera intre cei mai buni scrietori ai sei.

Cu viéti'a si cu versurile lui Monti, mus'a clas-

sica a adjunsu la celu mai inaltu puntu unde potea se adjunga; si asia, care a simtitu in sine chiama-rea de a poté fi poetu, a trebuitu se calce pre alta cale, decatu pre calea unde Monti erá neadjunsu.

Aci aflamu pre Ales and ru Manzoni, despre ale carui prime incercari esclamá Monti: „costui comincia com' io vorrei finire“. Si precum Muratori se numesce tatalu istoriei italiene, asia Manzoni e fundatoriulu romanticismului adevveratu a musei naturali in Itali'a. Prein romantici, leteratur'a trebuiá se depinga societatea, se adjute civilisatiunea, se latiésca adevverulu, se indrepte frumosulu si se indemne la bine Romanticulu poetu se fia interpretele caracterului moralu dein tempulu seu; scrierile sale se ne arete datinele, modulu de viétia si de cugetare alu patriei si alu etatiei sale. Ce? au Omeru, Virgiliu, Isaia, a cantatu ei intreprinderile Indianiloru? a invocatu ei divinitati egiptiane? Pentru ce dar poetii moderni, se nu cante ei lucruri, simtieminte si credintie de ale nostre?

Si Manzoni a fostu si poetu si originalu. Elu a unitu artea cu natur'a.

Asta fece de triumfulu scólei nóue, mai bucurosu se atributesce lui Manzoni.

Scrise cu multa inspiratiune imnurile sale, si le publicá la a 1815., ma la lumea literata a remasu necunoscuta pana la ocasiunea, ce cantá mórtea lui Napoleone. Acésta poesia ocasionala 'lu fece a dá altele cu multu mai frumóse; ma strainii si italianii chiar', 'lu glorificá pentru popularulu romantiu „I premessi Sposi“.

Nici Manzoni n'a potutu incungiurá polemic'a; ma departe de o critica provocatória, elu a datu

esemplu de aceea linisce, la care se poftesce anima curata, criteriu securu, si consciintia buna, si care scie pretiul si pre adversari, si nu cerca triumfulu ci adeverulu. Nici odata nu vorbiá despre sine, si totdeauna se inaltá la generalitatea cestiuniloru, si le luá dein puncte mai inalte de vedere, decatu cele unde se marginiau adeversarii sei.

Unde te duce servitutea straina, o a depinsu Manzoni in romantiulu mai susu memoratu; ma cá, si in depresiune nationale si in ratecirea simtiului vulgaru inca remane omului destula lumina pentru a destinge adeverulu, si destula vointia pentru a 'lu aplicá-o areta in opulu seu „La colonna infame“.

In urm'a acestoru doi mari, in urm'a lui Monti si Manzoni, literatii se impartira in duóe, si déca urmatorii lui Monti a facutu lucruri frumóse, urmatorii lui Manzoni si a propusu a face bune.

Celu deantiau esemplu de novela in versuri ni 'lu da Tomaso Grossi in „Ildegund'a“ sa.

O specie de compuneri, la cari de multe ori e chiamatu literatulu sunt inscriptiunile; a uneori istorice, mai de multeori la serbari seau la morti; afora de aceea unii le facu la dedicatiuni, seau la alte ocazioni in forma de epigrame vechi, seau sonete scurte.

N'am potutu a nu memorá si aceste.

Dar' scrierea de romantie erá in flore, si la esemplulu strainiloru, mai alesu la esemplulu englesului Walter Scott, se fecera de moda romantiele istorice, si se scrisera o multime de ele. Cele mai reunite inse nu 'su totdeauna si cele mai bune. Unii 'si propunu de a representá starea generale a umanitatiei in unu tempu si locu anumitu. Altii 'si alegu

unu faptu celebru si facu o imperfepta revelatiune a istoriei. Altii facu epopea simtiementului individu-ale, cá Foscolo in „Iacobo d' Ortis“. Altii vreu a descoperi disordinele societatiei, si a dictá seau ran-core seau melioramente, cá G u e r a z z i si altii. Asta forma dein urma prevale in di de asta-di.

„I promessi sposi“ lui Manzoni i-amu memo-ratu mai in susu.

Novelle, cari nu sunt alta decatu romantie scurte inca s'a scrisu o multime. De aceste scriu cu totii, cari nu sciu scrie alta. De memoratu inse sunt „Novelele unui maiestru de scóla“ de C e s a r e B a l b o.

Aci putemu se numeramu pre autobiografi si pre scrietorii de memorii (mémoire): o specie de scri-ere pucinu usitata in Itali'a; ma in a carei gloria e destulu a insemná „Le mie prigioni“ de S i l v i u B e l l i c o; o carte de pucina arte dar' de multu simtiementu, si latita in tóta Europ'a.

De acésta categoria se tienu si e p i s t o l e l e unui seau altui scrietoriu: ele sunt pretiöse pentru cá sunt mai pucinu cercate decatu cartile, si pentru ca ne facu a cunósce pre omu si tempulu in care a traitu.

Altoru le place a face d e s c r i p t i u n i. Sunt placute si folositórie descrierile de caletorii.

In faci'a grandióseloru eveneminte dein acestu seclu, facia cu aceea ce s'a facutu, descoperitu, sim-títu si cugetatu-istori'a trebuia se dee o vedere mai larga, si se arete adeverulu aplicatu la trecutu si presentu, si se presente o viia drama a lucrurilor omenesci.

Asia istorii s'a scrisu fórté multe, dar' nu fora

a lasá dorinti'a de un'a, care se corespunda la atata efusiune de lumina si la atate sperantie.

Mai tóte provinciele 'si au istoricii sei, cari s'a adjutatu cu materialu culesu dein seclulu precedente, si cu modulu de a le dá valórea numa ce o merita si asia a culesu cunoscintie mai precise, consecentie mai largi si a pusu in relatiune istori'a nationale cu a intregi umanitatiei.

Decatu toti mai mare rumóre a facutu **Carolu Botta** (1766—1837) „La Storia dell' independenza d' America“ 'i face renume; si de aci iute compilà „La storia d' Italia“, incependu de unde inceta Guicciardini (1534) si pana la a 1796 si de aici pana la a 1815. Trebe se insemnamu cá in istori'a sa nu vre se scia de constitutiuni; Europ'a o crede pamentu de nebuni, si tóta omenimea de o rasa selbatica, care o trage si impinge diavolulu. Stilulu lui e deosebitu. Incepe cu afectare, si finesce cu forte multi neologismi si francesismi; abuséza cu vorbirea familiara, cu antitesele, si cu preteritiunile retorice. Asia elu se tiene mai multu de scol'a esagerarei si a declamarei; cu tóte aceste 'lu recomenda o frumósa si neesauribile varietate de dictiuni, si artea de a esprime lucruri nóue cu cuvinte vechi, apoi fluiditatea si evidentia, ce o are in scriere, mai adaugendu amorulu de patria, ce se vede si de sub dispretiulu cu care scrie despre italieni.

Multi a facutu istorii de vietie; unii despre capitani, altii despre artisti, ér' altii despre poeti anumiti.

Inse nu seclulu trecutulu ci seclulu nostru se vede a fi epoc'a cea mai bine pregatita pentru studiulu istoricu. Candu geografi'a cu adjutoriulu ma-

tematiciei a adjunsu a fi perfecta; candu geologi'a ne da notiti istorice mai vechi decatu istori'a insasi; candu archeologi'a ne-a desgropatu documente, ne-a ilustratu monumente, si ne a decifratu scrieri necunoscute; candu jureprudenti'a a penetratu pana in medu'a legelatiuniloru antice; candu filosofi'a ridiendu de cartea destinului, ne aréta isvorulu de unde se nascu atate vicisitudeni a genului omenescu: atunci nu e mirare déca istori'a adjutata de aceste scientie va imbracă si ea vestmentu de perfecta serbatória in acestu seclu luminatu; si se va impleni ceea ce a predisu Voltaire: cá secele viitórie voru insemná seclulu XIX cu numele de **s e c l u i s t o r i c u**; si italianii inca voru poté avé istorici renumiti, precum au atati-a renumiti in tote scientiele.

Cu aceste finescu discursulu meu, mai insemnandu, cá in seclulu despre care ne e vorb'a, italianii au avutu multi filosofi, fisici, juristi, naturalisti si moralisti. Aflamu apoi diurnale si almanacuri, critice; polemii si traduceri.

In specie **N i c o l o T o m a s c o**, cu eruditiunea sa, cu cunoscintiele profunde, si cu scrierile sale eficace, a aratatu cum critic'a pote se fia educatória.

Au italianii si acum o multime de invetiati, cari in medi-loculu miscariloru si reformatiuniloru politice, de cari e agitata tóta Itali'a, lucra, facu si scriu. Acestia sunt in viétia, si se tienu de seclulu nostru; io acum nu voiu vorbi despre ei; viitoriulu va gustá fruptulu studiului si lucruriloru loru, si 'i va scí apretiiu dupa meritulu, ce 'lu voru avé. Totusi nu potu a nu memorá pre **C e s a r e C a n t ù**, unulu

dintre cei mai renumiti istorici si literati ai secului presente.

Multi straini a scrisu si a judecatu despre leteratur'a italiana, care laudanduo, care invidianduo, care vituperanduo; care aflandu cá tóta e orginale, care dicandu cá nu e alta decatu o imitatiune a celei franceze. Acestia inse nu sunt critici buni cá Nicolo Tomasco, si n'a penetratu bine nici spiritulu scrietoriloru nici etatea, in care a traitu acestia.

Binele, frumosulu, adevverulu se lauda de sine; reulu, uritulu nemoralulu sunt de sine vituperiu. Se imbraciosiamu cele, se ne ferimu de aceste.

Si io dorescu cá leteratur'a nóstra nationale se fia numai pucinu bogata, nu mai pucinu naturale, nu mai pucinu orginale decatu cea italiana.

Bai'a de Crisiu, in Augustu 1866.

Dr. Ios. Hodosiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II.

Raportulu

Comisiunei insarcinate cu revederea socotelorlor Asociatiunei pre anulu espiratu se substerne in urmatoriele:

Comisiunea cercetandu cu deameruntulu Jurnalulu Cassei dein preuna cu tote aclusele respective, leau aflatu acelea in cea mai buna ordine, si cu mare acuratetia purtate dara totusi:

a) doue obligatiuni de statu donate de estimpu fiacare signatore de cate 100 fl. m. c. se afla inserate in locu de m. c. in v. a. desi pretiulu lor nominalu e 210 fl. v. deci asta aru fi de a se indrepta pre viitoriu in Jurnalulu.

Dein cercetarea acurata a documentelor si hartiilor, cu care domnii membri espedue competintiele anuale la cassa, se vede ca unii in locu de asi refui restantiele pre $86\frac{3}{4}$ tramitu cu acelu espresu, ca se li se inscrie pre $86\frac{5}{6}$ deci parerea Comisiunei ar' fi ca adunarea se decida pre viitoriu cum au de a se inscrie?

c) Ce se atinge de erogatiuni s'au aflatu urmatoarele sume erogate dara neprelimate pre anulu espiratu,

1. pentru tiparirea Actelor Adunarci a 5-ea dein Abrudu un'a suma de 25 fl. 60 xr.
 2. pentru tiparirea statutelor 23 fl. 70 xr.
 3. pentru inseratele Asociatiunei 22 fl. 29 xr.
 4. pentru conspectele „ „ 149 fl. 50 xr.
- fiindu preliminati in anulu espiratu, dupa cum se vede la pag. 23 a protocolului, ca spese estraor-

dinarie 90 fl. respective 100 fl si dupa nota Praes: totu la aceea pagina, o suma totale de 200 fl. care suma detrasa dein suma pluserogata de 453 fl. 9 xr. aru remane curatu plus erogatum numai 253 fl. 9 xr.

4 Mai departe este unu pluserogatum de 82 fl. 90 xr. pentru carti procurate pre seama Asociatiunei, acésta suma inse dupa cum a aflatu comisiunea, este erogata dein sum'a votata si preliminata inca pro 186⁴/₅ prein urmare dein sum'a votata spre acelu scopu, mai are inca Asociatiunea unu plus de 16 fl. 10 xr.

5. Revisiunea socoteleloru a. t. desi aprobata de adunare, in Jurnalul inse nu e evidenta absolutiunea, afora, de o adnotare de care Presedintele in sensulu §. 14 a st. Asoc. intrebuintienduse, au scontatu cassa in 4 Iuliu a. c. deci aru fi de doritu atata pentru curintia in lucrari catu, si spre absolvirea Cassariului, cá acea absolvire se se insemne in Jurnalulu Cassei.

6. Mai in urma revedienduse, si socotelele Dlui Secretariu preliminate pre anulu espiratu pre sema Cancelarei, pre care asemenea leau aflatu legaluminte documentate si in cea mai buna ordine, resultandu inca unu plus de 23 fl 80 xr. care aru ayea de a veni in perceptiune pre anulu curinte. Alb'a Iuli'a ²⁹/₈ 1866.

Gregoriu Mihali. mp.
pres. Comisiunei.
Cumanu mp.
referinte.

I.

Raportulu

Comisiunei de 9. însărcinate cu prefissarea Preliminariului Asociatiunii romane transilvane pentru literatura si cultura poporului romanu transilvanu.

Comisiunei s'au strapusu spre pertractare si opinare.

a) Unu Proiectu de Preliminariu proiectatu de catra Comitetulu Asociatiunii pre anulu 186⁶/₇.

b) Un'a Suplica a papucariului dein locu dein Alb'a Iulia, Iacoba Tulbureanu pentru unu imprumutu de 200 fl. v. a. si

c) Un'a propunere a Prea Onoratului D. Canonicu si Secretariu metropolitanu Ioane Negrutiu de coprinsu: cá Asociatiunea se resolve pentru un'a Catedra profesorale impreunata cu ceia a Profesorelui de 1-a Normale in Blasiu, si menita pentru propunerea agronomiei: doue sute fl. v. a. cá ajutoriu, cu adausu cá deca pentru Sibiiu seau Brasiovu inca s'ar' pofiti asia ceva, se se adauga si resolve si acolo 200 fl. v. a.

Comisiunea dein partesi luandule tote in consideratiune, opinésa cu respectu la fia-care si anu-mitu:

a) Cu respectu la Proiectulu de Preliminariu alu Comitetului, preste totu:

Luandu in consideratiune pusetiunile Prelimi-

nariului, care arata spre dispusetiune un'a suma de 1400 fl. v. a. si acee'a o prelimineza in tipulu urmatoriu:

1) Remuneratiunea anuale a Secretariului II. 200 fl.

2) Scriitoriulu in Cancelari'a Asociatiunei 100 fl.

3) Spesele curente si Servitoriulu Cancelariei 150 fl.

4) Stipendia pentru 2 Iuristi 100 pentru 2 a 80 fl. sum'a 360 fl.

5) Pentru unu teneru la Politehnica 300 fl.

6) Pentru 2. studenti la vre'o scola reale in Patria a 50 fl. sum'a 100 fl.

7) pentru 2 studenti gimnasiali a 50 fl. suma 100 fl.

Spesele extraordinarie ale Comitetului 90 fl.

Comisiunea dein partesi avendu in antea ochiloru, cuantulu trebuintieloru urgente banali de una parte, era de alt'a luandusi informatiuni de la D. Cassariu, si chiaru si dela Comisiunea constituita in Siedinti'a trecuta spre culegerea tasselor restante de la D D. membri.— sum'a disponibile pentru spese, dela 1400 fissata de Comitetu o a redicatu la cuantulu de 1920 fl. v. a. Si apoi considerandu mai cu de amenuntulu cumca dein multimea erogatoru, cari ar' avea Asociatiunea ale face pre anulu venitoriu, cari aru fi mai neincungiurate, amesuratu scopului Asociatiunei sicerintielloru temporali; sum'a asia urcata s'a prelimitatu in senguratecele pusetiuni precum urmesa:

1) Aproba si dein partesi si propune spre aprobare cele 3 pusetiuni ale Preliminariului proiectatu de Comitetu pentru remuneratiunea Secreta-

riului, pentru scriitoriu, servitoriu si cerintiele Cancellariei in suma — — — 450 fl.

2) In catu pentru a 4-a pusetiune a proiectului Comitetului unde se preliminésa pentru 4 Juristi stipendia si anumitu 2 a 100 si 2 a 80 fl. in sum'a 360: Comisiunea desi a observatu cumca de ocamdata in acestu ramu avemu teneri de nationalitate romana in numeru mai corespondiatoriu crescuti, totusi fiinduca pentru acum stipendiale suntu date unoru teneri, cari acum suntu in cursulu studialoru, si cari prein portarea sa n'au datu cauza spre a li se subtrage stipendiale: Comisiunea pentru acum, acésta pusetiune afla cu cale a o propune spre preliminaré, asia cá la 3. teneri juristi la Vien'a si la Pest'a si anumitu la 1 in Vien'a si 2 in Pesta, seli se resolve a 100 fl. éra unui'a in Patri'a 80 fl. asiadara in suma / Central University Library Cluj 380 fl.

3) Comisiunea luandu in consideratiune impregiurarea cá pentru acum candu se redica scolele poporali sunt neaparatu de lipsa individi anumitu crescuti spre catedrele de invetiatori, in loculu alu treilea a aflatu cu cale a preliminará si respective propune spre preliminaré pentru 2 preparandi, cari sese prepare pentru profesura in scolele normali parte existente parte aproape de a se infientiá a 300 stipendiu si 50 fl. bani de calatoria, sum'a 700 fl.

4) In loculu alu patrulea Comisiunea luandu in consideratiune dorinti'a manifestata in de comunu si cu ocasiunea altoru adunari precedenti si anumitu acelei de la Abrudu dein anulu trecutu, a preliminaratu si propune spre preliminaré, pentru unu ascultatoriu la Institutulu politechnicu in Vien'a 300 fl.

5) Comisiunea aproba si dein partes si pro-

pune adunarei spre aprobare, speșele ŝtraordinarie ale Comitetului preliminate de același în ŝuma de 90 floreni v. a. Și așia Comișunea în modulu acest'ă propune șese modifice proiectulu de Preliminariu ŝubsternutu Asociațiunei de cãtra Comitetu, presupunendu:

1) Cumca se aproba urcarea ŝumei disponibile la 1920 fl. și

2) Esprimandusi dorinți'ă cã tenerii crescuti cu speșele Asociațiunei în diversele ramuri ale ŝtiințelor, se șierbesca în patria.

b) Cu respectu la ŝuplic'ă pãpncariului Iacobu Tulbureanu ștrapusa Comișunei spre opinațiune, Comișunea propune șese rezolve așia: Șuplic'ă se ștrapune șpre pertractare și considerare Comitetului carele se faca cee'ă ce i va ștã prein potenția și va conveni cu interesulu Asociațiunei

c) Propunerea P. O. D. Canonicu Ioane Negruțiu de cuprinsu: cã adunarea Asociațiunei se rezolve pentru Cãtedr'ă de Agronomia împreunãtã cu 1-a Clãse normale în Blãșiu unu ajutoriu de 200 fl. v. a. și inca canduãru cere impregiurãrile șese preliminescã același cãntu de 200 fl. și pentru alta cãtedra professorale de asemenea ștudia în Sibiu ori în Brãșiovu:

Comișunea deși considera pre de plinu momentuoșitatea aceste propuneri, și deși o vede nu numai folositoria, darã chiaru și necesaria: totuși fiindu cã speșele propușe spre preliminarã în pușetiunile ŝupra inșirate i se vedu și mai urgente de o parte, era de alta parte vedindu cã pentru acum

Asociatiunea nu poate dispune peste un'a suma de erogate mai mare de catu acei'a premisa in acestu Proiectu alu seu adeca de 1920 fl., pentru acum dein partesi acésta propunere cu tota momentuositatea sa, o vede imposibile spre a se efectuí.

Mai de parte Comisiunea observandu atatu dein raporturile oficiose ale Comitetului si Oficialilor Asociatiunei catu si dein esperienti'a propria, cumca veniturile Asociatiunei, in locu de a inaintá si a se adauge crescundu, decrescu dein anu in anu in modu superatoriu, si observandu mai incolo cumca caus'a acestui mersu retrogradu si nenaturale de un'a parte este morositatea membrilor Asociatiunei intru refuirea tasselor, éra de alta parte pote si unele, defepte in sistemisarea Colectoriloru, si in urma, considerandu cá unu Preliminariu de spese fissu si securu se pote acceptá numai pre bazea unoru date secure de provente, cari nu sunt si nu potu se fia decatu proventele incurse de pre fia care anu mai de aproape trecutu;—propune (Comisiunea) cá spre delaturarea starei nefavoritorie peste totu si spre inlesnirea incurgerii tasselor dela membrii ordinari si medilocirea si a ofertelor benefacatorie, adunarea Asociatiunei se decida:

a) Comitetulu se insarcinesa cu scoterea toloru tasselor restante pre la membrii Asociatiunei si se impoternicesce spre acestu scopu cá mai antaniu se provoce pre membrii in generalu in Jurnalele publice, cá sesi refuesca tassele restante, incunoscintiendule si pre Colectorii, la cari si-potu refuí restantiele; si adaugundu cá déca numitii DD. membri si in urm'a acestei provocari, voru amaná así

pleni acest'a detorintia in decursulu acestui'a anu, atunci se voru provocá la plenirea ei in aceleasi Journale cu numele; si acestu Conclusu se lu inconscientiese Comitetulu si prein Colectorii sei in specialu fia ca-
rui membru.

b) Comitetulu se insarcinesa cu inmultirea nu-
merului si sistemisarea colectoriloru de lipsa estu
modu in catu incassarea tasselor se fia catu mai
secura si refuirea pentru membrii senguratici catu
mai usiora.

c) Preliminariulu pre fia care anu se face pre
basea proventeloru incurse pre anulu nemediulocitu
trecutu.

Alb'a Iulia 29 Augustu 1866.

Presiedinte

Dr. Major mp.

Referente

Dr. I. Bobu mp.

K.

Disertatiune.

Despre moravurile, datele si referentiile sociale ale vechilor Romanii, in generalu.

I.

E forte greu a pronuncia o judecata dreapta despre moravurile, datele si referentiile sociale ale acestui poporu mare; cace incesi opiniunile si judecatile scrietoriloru celoru mai escelenti sunt forte diverse si variante in acestu respectu. Unii pre vechii romani i lauda si admireza; altii dein contra i defaima, si se ingrodiescu de unele fapte violente ale loru. Se nasce deci intrebarea, ca ce opiniune seau judecata se ne formamu noi despre densii? Nu se pote nega, ca precum individuii singurateci si-au scaderile loru, si inca acele, cu atatu mai mari si mai evidente, cu catu de alta parte stralucescu cu colori mai brilante, virtutile, geniurile si talentele loru: chiaru asia se templa si cu natiunile lumei; si ele inca si-au scaderile loru, si pote acele scaderi, inca cu atatu su mai mari, cu catu in alte respecturi, stralucescu in istori'a loru mai multe virtuti, fapte gloriose si mari. Semnu dara invederatu acest'a, ca slabitiunile omenesci au dominatu, domineza, si voru domina totudeaun'a, in natiuni, popore, ca si in individui.

Inse cautandu la virtutile, ce le au desvoltatu

vechii romani in sfer'a politica si belica, nu potemu a ne ascunde admiratiunea noastra, ba chiaru vomu fi costrensi a dá tota dreptatea, celor, cari afirma, cá vechii Romani fura celu de antaiu si mai mare poporu in lumea vechia. Se aruncamu numai o ochire fugitiva preste istori'a rapedei redicari si inaltiari a Romei, si se consideramu cercustarile, in care se aflá ea pre atunci, si ne vomu convinge pre deplenu despre adevverulu acestei asertiuni. Ea, Rom'a vechia, se redicá la domni'a lunei, in midiloculu unoru popore enemice, cerbicoase, cele mai multe si mai tari de cátu ea; Rom'a se inaltá in midiloculu Sabiniloru, Latiniloru s. a. totu popore curagioase si eroice, pre care Romanii numai dupa mai multe lupte eroice si inspirate de celu mai mare devotamentu catra patria, le a potutu devinge si supune pre deplenu. Cátu necasu n'a avura Romanii d. e. cu belicosii Gali, cari strabatusera chiaru si in Rom'a si o dearsera in an. 389? apoi mai cá nece apucara a finí bene cu aceste popore belicoase, pre candu se incurcara in batai indelungate si forte cerbicoase cu Samnitii si aliatii acelor'a (342—290 a Chr.) éراسi puternici si inca mai numerosi decatu Romanii; in urma, cátu nu mai avura de a facere cu Cartagenii (in an. 264—341, 218—201, 149—146) cari se luptau pre morte ori vietia? cáta putere morale, cátu devotamentu, cátu sacrificiu, cáta virtute, cátu eroismu nu s'a pretensu spre a poté bate si invinge pre unu atare poporu in flore asla mare, asla avutu si'tare? Cartagen'a rivalisá cu Rom'a, er' beliducele Hanibale, care inca dein copilaria sa nutrea o ura neinvincibila asupr'a Romei, se numerá intre celi mai mari eroi ai lunei vechi. Tote aceste si

alte fapte mari si gloriose, care ni le descrie istori'a cu penelulu seu celu mai ageru, nu se potu considerá altu-ceva, decâtu numai totu atâtea rezultate maretie ale unei ordine bune, sociale si civile, rezultatele virtutiloru patriotece, belice si politice. Si intru adevèru cu aceste virtuti se si poteau mandrí vechii romani, mai tare, cá ori care altu poporu in lumea vechia. La eli, devotamentulu catra patri'a lorú erá lucrulu celu mai de onore, si devis'a cea mai sublima si mai nobile pentru veri-care cetatianu. Interesele private debuiau se se subordoneze totu deauna intereseloru comune, si candu poftea benele de comunu, fia-care cive, cu cea mai mare resolutiune si abnegare, bucurosu si-sacrificá interesele sale benefui de comunu, ba chiaru si viati'a; esemple ne indoite despre acestu adevèru, avemu in ambii P. P. Decii Mus. s. a.—Acestu devotamentu resuflá si se inspirá totu deaun'a de amorea lorú cea mare catra patria, de spiritulu libertatiei, care intr'unu poporu moderatu, amatoriu de ordine, aduce fracturi imbucuratorie si lu face osteann bunu.

Insusi Romulu, intemeliandusi tenerulu seu statu pre spiritulu bataiei si pre benefacerile agriculturèi defipse totu deodata carier'a, ce o avura de a o urmá vechii romani intru inaltiarea lorú. Agriculturèi se potu ascrie virtutile, ér' bataiei invertosiarea, perseveranti'a si constanti'a romanilorú, si eroismulu in ambele se pote ascrie libertatiei.

Catra aceste cause principali se adauge: zelulu deregatorièloru in pastrarea dateneloru vechi, bune; strens'a disciplina a tenerimei in casa si afora de casa; auctoritatea impunatoria a oficialoru censorale,

care si-puneau tota nevolienti'a in aceea, că se impiedece intrarea coruptiunii si a lusului,—aducundu legi chiaru si in privinti'a imbracamentei, in privinti'a ornamentului dameloru romaue, cum si in respectulu traiului vietiei s. a. De esemplu ne e: **M. Porcius Cato Censorius** numitu.

Mai incolo vedi'a si respectulu religiunei, contiesute in tote relatiunile si afacerile vietiei atātu publice, câtu si private; apoi energi'a in tote ocupatiunile publice impreunata cu dreptatea si inocenti'a vietiei private, tote aceste suntu totu atāti factori importanti ai prosperarei publice.

Cu tote aceste, se pote afirmá, că amentitele vertuti atunci fura mai frumose, si stralucira mai tare si mai curatu in splendorea loru, candu statulu romanu inca nu erá ajunsu la culmea poterei si marirei sale; caci dupa expresiunea unui istoricu mare, debuie se recunoscemu, că ins'asi grandeti'a Statului romanu fù si caus'a principale a decadentiei lui; elu a inceputu adeca a pasi spre ruinare si decadentia dein caus'a greutatiei nesuportabile a prepotentiei sale.

Istori'a acestui statu mare, ne arata, că deodata cu devingerea si demolirea Cartaginei (in an. 146. a Chr.) dein preuna cu trofeele maretie a natiunei devinse, s'a incuibatu in Rom'a si fontana tuturor relelor: lusulu, coruptiunea, si asia in senulu fericirei si a domniei deodata incepura a se ivi si patimile cele urtiose, care apoi devenira cu totulu desfrenate.

Cu modulu acest'a loculu vertutiloru frumose lu ocupara apoi post'a de domnia, superbi'a, aroganti'a si nesaturat'a pofta de avere,—de aici urmara

apoi alte si alte rele si patime—care in urma, pana la acelu gradu inspaimantatoriu acrescura, câtu pre romanii celi odinora bravi, vertuosi, simplii, amatori de patria, uniti intre sene, totu deauna, candu poftea benele patriei, mai alesu in contr'a enemici-loru straini: i-vedemu acum cu intristare, scaldanduse in sangele concetationiloru sei; vedemu Rom'a cea tare, sfasiata de cele mai crunte beluri civile !! vedemu, pre barbatii celi mai alesi asi saturá poft'a de domnia cu sacrificarea de averea si viati'a conationaliloru sei. Istori'a belului civilu intre Mariu si Sull'a (88—82 a. Chr), conjuratiunea Catilinaria (65—62 a Chr), si érasí belulu civilu intre Pompeju si Césaru. (49—48 a Chr), ne dau o icona trista despre coruptiunea Romei, si apropiat'a cadere a republicei romane.

Asia republic'a romana, debui se cadia de sene ins'asi (30 Chr) si pre ruinele aceleia, se intemeliá Monarchi'a (dela 30 a Chr—476 d. Chr). Ce e dreptu, cu scaimbarea formei de regimu sub unii imperatori, dar' resp. forte rari, — Rom'a mai dede unele semne de viatia, se mai ivira unele schintei dein virtutile strabune; inse acele fura nescari fenomene curendu trecutorie, ba mai numai aparute; nevolienti'a unoru imperati si genii mai buni si rari nu putura rasbí si invinge vitiile, relele, ce se incuibasera si prensera radecini afunde, in romanii de tota clasea, dela cei dein culme pana la cei mai de diosu, dela unu Caligul'a, Nerone, Domitianu, Caracal'a si Heliogabalu si alti numerosi inca, toti mai multu monstirii ai omenimei de câtu domnitori — pana la cetatianulu celu mai dein urma, seau decumva pre atunci romanii nece cá meritau acestu

frumosu nume de: „cetatianu“ asia me marginescu a dice; pana la plebeiulu celu mai miserabilu.

Versulu celoru buni resună in desiertul intocm'a cá si a profetiloru tramesi la israeliteni. Adauganduse dara rele preste rele, coruptiunea totale, intrigile, venalitatea tronuriloru si a demnitatiloru inalte, licenti'a si desfreulu soldatiloru pana la gradulu celu mai extremu, si in urma, invasiunile poporatoru straine barbare, causara si grabira, mai timpuriu ori mai tardiu, caderea si resturnarea domniei romane.

Asia stranepotii romaniloru odiniora mandri si gloriosi, pierdiendusii patri'a si esistenti'a, de buira a se plecá jugului strainu!! Sic transit gloria mundi!!!

BCU Cluj / Centrul II. University Library Cluj

Dar' se ne demitemu si mai aduncu in stadiulu referintieloru interne sociale ale vechiloru romani. Se aruncamu deci o privire preste economi'a, casatori'a si potestatea parentiesca la vechii romani. Romanii tempulu celu pacificu, si-lu sacrificau agriculturei, carea era in mare onore la densii. Simplitatea nobile a aceloru Consuli si Dictatori, carii insii tieneau de cornele plugului, e demna de tota laud'a, si numirile a unui Fabiu, Lentulu. Piso s. a. derivate dela productele de campu, suntu dora mai renumite, celu pucinu mai umane, decâtu a unui Macedonicus, Asiaticus, Creticus si a altoru beliduci asia numiti dela poporale subjugate de ei.— Deintu inceputu si indelungu tempu dupa aceea, agrii fura cultivati forte bene; barbati mari, d. e.

unu Catone scrise unu opu despre agricultura sub titululu: „de re rustica“. Acestu opu e unu monumetu pretiosu despre gustulu vechiloru romani pentru agricultura.—Intrandu lusulu, carele derapana tote, infipse rana de morte si economiei tierene. Itali'a se implù cu gradini artificioase: si acum pana, cautá se se importe dein Sicili'a si Afric'a. Totusi gustulu vietiei campene, inca nu se stense de totu. Beliducii invingutori aduceau legumi si arbo ri fructuosi dein oriente, in Itali'a, multi deintr'insii petrecundu in gradinile loru cele frumoase, si-uitau de certele dein forulu romanu.

Ordinea, cumpetarea, crutiarea suntu virtutile economului de tiera; elu nu cunosce moletatea si escesurile vietiei cetatieneseci. Asia fara romanii, in cursu de 6 secolu. Celi mai nobili Senatori Romani, se nevoiau asi castiga faim'a de economi buni si parenti de famelia.

Credinti'a in casatoria indelungu tempu fù pãdita cu tota santitatea. Cativa ani, dupa antaiulu belu punicu, Censorii aflandu micusioratu numerulu cetatianiloru, pretinsera dela fiacare juramentu, cà se va casatori, inse cu scopu de a produce si a cresce barbati in folosulu republicei *). Ce e dreptu, mai multu-tempu fù oprita casatori'a cu femei straine, cu slave ori cu rudenii de sange, ba chiaru si incumnatirea generatiuniloru patriciene si plebeice; numai dupa mai multe certe si seditioni, preia legea Canuleja in 444 a. Chr., castigara plebeii dreptu de a inchiá casatorii reciproce cu fameliu patriciene.

*) Vedi: Clemens d' Histoire générale par Mr. l' Abb'e des Academies de Lyon et Nancy Tome III. pag. 38.

Barbatulu dein cause momentose se potea despartu de femeia, inse indelungu tempu, nu veni înainte nece unu casu de despartire. Se scrie, că anume unu Carpiliu fù celu de antaiu, carele si-lapedà muerea, dein cauza, că n'avuse prunci cu densa, macaru că altmentrea o iubea. De aici apoi, in ce mesura se corumpeau moravurile, in aceea mesura devenisera si despartirile mai dese. Pentru asigurarea posesiuniloru femeiesci in casu de despartire, se vediù apoi de neaparata nevoia statorirea contracturiloru de casatoria.

Matronele romane in cunoscintie si in nobilitatea spiritului intrecura pre matronele grecesci. In totu tempulu, virtutiei romane, stralucira in Rom'a matrone mari si plene de virtuti.—Aici, intre altele, ne aducemu aminte de o Cornelia, mam'a Graciloru, o matrona, carea erá modelulu virtutiei si a urbanitatiei, o matrona, carea presentandusi fii sei, la o dama curiosa, amatoria de toaleta, dise: „éca pretiositatile mele, éca juvaerele mele“. O expresiune acést'a nobila si de mare insemnatate, care avù scopulu, de a convingerea, că implenirea dorintiei de mama adeverata, cauta se fia cea mai mare desfatare pentru o femeia.

Mai tardiu inse, cu intrarea coruptiunei, candu escesurile de tota speci'a, nu mai aveau margini, intrigele femeiesci si patimile scelerate ale acelor'a, devenira loco-motivulu la cele mai multe seditiuni interne, si multe capetenii de ale Statului, fura amagite de asemene femei, de es. unu Antoniu de regin'a Cleopat'r'a s. a. m. m.

Voiu mai vorbí in fine ceva si despre potestatea parentiesca la Romani. Potestatea parentiesca

la vechii romani erá mai nerestrensa. Eli credeau, cumca supunerea domestica, e cea mai buna scola de pregatire la supunerea civile. Dar' in acestu respectu, eli mersera pre departe: caci filii, nu numai, cá erau in puterea, ma chiaru in proprietatea parentiesca, ci inca tat'a, si avea dreptu pre fii sei ai vende cá sclavi, si apoi deca ei de cumperatori se liberau, tata lu loru, ér' i-potea vende adou'a si atrei'a ora, ba i poteau si ucide deca faceau ceva reu. Acest'a erá unu abusu si o estremitate forte trista a potestatiei parentiesci! Atare putere parentiesca domnitoria seau mai bene arbitraria si tiranica, se estendea pre tota viati'a unui parente, se straplantá asupr'a tuturoru descendentiloru, si se referea atátu la avere, cátu si la persona. Totusi fiulu prein servitiulu si meritele sale belice, ori prein exercitiulu unei profesii libere, putea sesi castige avere propria, si cu emancipatiunea, se finea potestatea parentiesca. Acést'a relatiune se aplecá si la fiii adoptati.

Tenerimea, desi erá independente de puterea parentiesca: totusi se crescea in cea mai mare rigore.

Modesti'a, cumpetarea, iubirea de ordine se plantá in anem'a tenerimei, atátu prein invetiatura, cátu si prein deprendere seau dedare. Nece deprinderi gimnastice pentru tenerime nu lipseau. Fiitoriulu cetatianu, cautá se fia aptu spre tote, de a sierbi patriei sale atatu in tempulu bataiei, cátu si al' pazei. Vechii romani se nevoliau prein crescere a imprimá caracterului semnalulu demnitatiei, er' spiritului a imprimá soliditate, si sentiulu de ro-

manu, se sterna si se nutrea prein infacisiarea e-
sempleloru patriotece. Cătra aceste midiloce in tempu-
rele mai frumoase se mai adause si cultur'a scientifica,
va se dica: nobilitarea prein ajutoriulu scien-
tieloru si artiloru frumoase.

I. V. R u s u. mp.

Secr. II. al' Asoc. romane.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

L.

Studie asupr'a poesiei populare romane,

de Ar. Densusianu.

I.

Elementulu mitologicu.

Tote poporele scriu si ilustra istori'a si credintiele sale fora nici unu studiu si fora vreo cunoscintia literaria. Dar' acést'a carte nu are nimicu comunu cu operele literatiloru. Ea tot de un'a este noua, totu de un'a legibile si intielesa, pentruca este dictata de geniulu necuprinsu si nedesecabile alu poporului, si scrisa cu man'a tempului, ce tote le scie si le vede, si cu anim'a aprinsa de doruri si suveniru. Sunt pucine popore, cari se posieda o astfelu de carte atatu de vechia precum au romanii: in care inceputulu si vietu'a, faptele si carapterulu, glori'a si caderea, fericirea si dorerile, relegiunea si superstitiunea, puterea si modulu cugetarii, in scurtu tota f.inti'a si spiretulu, dein tote tempurile, se fia descrise cu atatu adeveru, cu atata profusiune, cu atate varie si viue colori, in care dupa seculi si mii de ani, se le aflamu tote, totu asia de noue, totu asia de intregi si nealterate, cá la inceputu.

Veti fi aflatu. nu me indoiescu, titlulu acestei carti miraculose. Èlu este poesi'a popularia. Speru a demustrá in cele urmatorie, cá nu esageru intru nimicu, deca acestoru cuvinte le dau atata insemnătate in reportu cu nationalitatea, pre cátu damu d. e. s. scripture in reportu cu crestianismulu. Dar' mai

nainte de a me demite in meritulu cestiuunii presinti, se mi-fia permis a precisá:ce trebuie a se intielege sub poesia popularia.

Cei mai multi cuprindu sub acestu nume numai acele creatiuni ideali ale geniului si fantasiei poporului, care, pre langa spiretulu si aventulu internu, mai au si form'a exteriora a vorbirei legate seau, dupa cum dicemu, in versuri. Dar' si cei, fora nu sciu ce cunoscintie de poesia, voru vedé si, speru, se voru convinge pre usioru, cá acestu intielesu nu este celu adevveratu. Sub numele de poesia popularia in adevveru au a se intielege tote creatiunile ideali a le poporului, atatu cele tornate in limba legata, câtu si cele in cuventu liberu. Aristotele nu lega conceptulu poesiei de nici o forma exteriora. Metrlu dupa elu nu este esintiale *) Acést'a e prea naturale. Iliad'a si Odisea lui Omeru, seau canturile bardului Osianu, desfacute in prosa nu mai sunt ele ore poesia? Ori cá se vorbescu si de la noi: Mior'a, Manastirea dela Argesiu, seau Marior'a Florior'a, acésta dein urma scrisa in spiretu populariu, nu s'ar' mai potea numí ore poesia, deca leamu dá in prosa? seau fantasticele si aventurosele povesti nu sunt ele poesia pana anu se imbracă cu pomposulu vestmentu alu versuriloru. A sustiené asia ce-va, ar' insemná, cá unu omu invetiatu nu este destulu invetiatu, deca nu-i si pomposu imbracatu. Eca acést'a consecintia ni ar' duce in ridiculu. Unii voru a numí tote creatiunile ideali ale poporului literatura popularia. Dar' literatur'a este o opera premeditata si

*) V. Aristotele, Poetica c. I si 9.; Müller Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten. II. p. 110.

laboriosa, care si ia nascerea in ani si in seculi. Operele poporului sunt totu atatea schinte a le unoru mominte de divina inspiratiune; sunt cugetulu in perfect'a lui libertate, necautatu si nesilitu; sunt adeverat'a f a c e r e seau poesia, dupa terminulu grecu, ele sunt creatiune. Se nu amestecamu dara oper'a laboriosa a literatului cu schinteile geniului creatoru alu poporului.

Vomu intielege dar' sub poesia popularia nu numai creatiunile in limb'a legata pr. balade, colinde, doine, s. a. ci si cele in prosa: povestile, basnele s. a. A voi se studieze unu poporu numai de in istori'a fapteloru lui, este a renuntiá de a lu cunoscevr'o data. In istoria afli numai interesele, ce au ocupatu poporele in diverse tempuri sub diverse forme. In adeveru, in urmarea intielecta si favorabile a acestoru interese d' unu scopu, candu mai naltu, candu mai de diosu; istori'a este cea dantania si cea mai buna instruptori'a. In ea dara aflamu si vedemu poporele nu dupa cum au fostu seau sunt ele, ci dupa cum au fostu silite se fia, dupa cum liau dipatatu necesitatea. Interesele sunt identice cu patimele apoi nimenea va negá cá sub domnirea patimeloru, cunosci numai pre omulu animalu, ér' nu pre omulu ideale seau spiretu. Totu asiá si la popore. Pentru d'a cunosce dara unu poporu, trebue se 'lu cautamu acolo unde lu aflamu desbracatu de patime, liberu de neinvinsulu jugu alu necesitatii, alu subsistintiei. Astfelu lu aflamu numai in sanctuariulu, in vétr'a sa familiara, in bucuriele lui casnice, in dorerile lui sufletesci, in datinele, petrecerile si serbatorile lui: acolo unde abstrasu dela sgomotulu si nevointiele vie-

ției, da cursu liberu sentiemintelor sale, si lasa spiritulu, fiintia lui interna, se se desvelesca si se lucre astfelu dupa cum a fostu despusu si destinatu dela urdirea sa, va se dica, dupa cum este. Tote aceste manifestatiuni si efluintie libere si originali seau nealterate, cum asi dice, ale unui poporu, le aflamu depuse si pastrate numai in datenele, traditiunile, canturile cu credintiele si superstitiunile lui. Pentru de a imprime acestoru cuvinte ale mele sigilulu nedesputabilei autoritati va fi de ajunsu a reproduce, ceea ce dice Barthalemy in celebrulu seu opu „Calatori'a junelui Anaharse in Greci'a. Elu dice: „Pentru a cunosce perfectu pre greci face trebuintia a lua in consideratiune fiptiunile cu cari sunt ornate seau desfigurate analele lor. In adeveru, in istori'a acestui poporu afla omulu carapterulu pasiuniloru lui, er in fabulele lui alli carapterulu spiritului seau *).“ D'aci dara se vede cata insemnătate are poesi'a populara, dupa intielesulu datu mai susu, la studiulu ori carui poporu, pentruca numai aicia aflamu aceea despre ce istori'a nu ne pote spune, seau numai forte defeptuosu si obscura. Mi-voiu permite a vorbi in cele urmatorie despre materi'a si cuprinsulu poesiei popularie, va se dica, despre urmele si suvenirile pastrate si oglindate in ea d'in tempuri. Ea cuprinde in acestu raportu 3. eleminte: mitologicu, istoricu si limbisticu-literariu. Aceste eleminte sunt cele mai importanti si de celu mai reale interesu in poesi'a ori carui poporu. Pentru acum me restringu numai la elementulu mitolo-

*) I. I. Barthelemy: Voyage du jeune Anarchasis en Grece. tom, II. c. 3 p. 66.

gicu, la care mai vertosu au a se aplicá cele ce observai mai susu, si care pentru noi romanii este de o insemnătate, a carei dimensiuni nici nuse potu determiná a priori. Dar' nici acestu elementu nu se pote pentru acum aprofundá cum se cuvine, pentruca noi afora de 2 coleptiuni nu avemu mai nimicu adunatu dein gur'a poporului, er' dein povesti si basne nu posedemu nimicu in limb'a nostra. *)

Astfeliu in acésta materia me ajutu singuru numai cu aceea, ce am invetiatu mai vertosu in caminulu parintescu. Se voru nasce acum doue intrebari: ce mitologia se va fi aflandu in poesi'a nostra populara, si de ce insemnătate pote se fia ea pentru romani? La aceste intrebari va raspunde insusi meritulu lucrului. Se vedemu dara, si mai antaniu se incepemu cu povestile si basnele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*) Cele mai insemnate coleptiuni sunt: *Balade* (cantece betranesci) adunate si indreptate de Alesandri. Jasi. 1850—1853; *Balade culese si corese* de At. M. Marianescu, Pest'a 1858; *Colinde culese si corese* de acel'asi; Pest'a 1859.; *Totu d. Marienescu* a publicatu mai multe balade in „Albin'a“ dein estu anu; *Vallachische Märchen* herausgegeben v. Arthur und Albert Schott Stuttgart und Tübingen 1845. Afora de aceste se mai mai afla pucina poesia populara in alte coleptiuni mai mici: *Spitalulu Amorului* de Ant. Panu. Bucuresci 1850; *Cantece natiionali dein Principate culese* de Christu Ioaninu; „*Dorulu*“ culegere de canturi natiionali de O. Dimitrescu. In program'a gimnas evang. dein Sasu-Sebesiu 1862. se afla mai multe cantece pop. de mai pucina insemnătate traduse in germana. La inceputulu acestui anu am cetitu anunciulu unei coleptiuni de basne si poesie pop. edande de I. C. Fundescu in Bucuresci, nu sciu deca a esitu de sub tipariu.

Cei doi feti logo-feti cu perulu de auru, pre cari in povestea noastra i vedemu jucandu-se in nasipulu mării seau pre prundulu deintre doue riuri, de unde in urma se mantuescu, sunt fora nici o indoiela Romulu si Remu, cari au fostu espusi in Tibru, dar' unde le i-au aruncatu in prundu, de unde au fostu mantuiti de unu pastoriu. Rapirea Ilenei Consendenei celei fromose, nu este alt'a dă catu rapirea Elenei muierii lui Menelau regele Spartei, prein fromosulu Paride fiulu lui Priamu regele Troiei. Voiniculu fetu frumosu, care scapa fét'a de imperatu, este Perseu, care scapa dein gur'a monstrului pre Andromeda, unic'a fiia a lui Cefeu regele Fenicii. Mitulu lui Amoru si Psiche urgisita de Vinerea pentru fromseti'a sa, lu-avemu si noi in fet'a urgisita de master'a sa. Aici chiaru si lucrurile ce le impune master'a fiastrei, convinu cu cele ce le impune Vinearea Psichei d. e. alegerea grauntieloru mestecate la olalta dein totu felulu. Nime nu se va indoi, că di-nele cu merele de auru sunt Esperidele, cari ingri-gescu merele de auru, cele a capetatu Junone la nunt'a sa si le-a datu in priveghiarea loru si a ba-laurului Laudone, ér' nesdravanulu, care se suie siepte dile prein meru in susu dupa aceste mere, este Er-cule, care la mandatulu lui Euristeu cauta si ia me-rele Esperideloru. Fetele, cari cara apa cu ciurulu, sunt Danaidele, cari asemine cara in iadu apa cu ciurulu intr' unu butoiu si nu lu mai potu implé.

In superstitiunea poporului romanu traiescu nesce fiintie mitologice numite, caii lui Santu-Toa-deru. Acesti'a au partea dein diosu a corpulu de calu, er' cea dein susu de omu si inca de juni frumosi. Ei

Îmbracati bine și sub nume de juni deîn sate straine cerceteza jocurile și siedietorile, beu, joca și contracteza relatiuni intime. Deca se intempla că la vreo casa se torca muerile în ser'a de Stu-Toaderu, ei se ducă preste nopte acolo, batu în paretii casei și în ferestri, alergă și tropotescu în giurulu ei și restorna totu de pre langă ea. Ei se ducă chiar' și la nunte, înbracati frumosu, și, deca potu, rapescă mires'a. Ei joca mai cu seama rola catra finele carnevalului și o septemana în paresemi, adevca până după S. Toaderu. Originea loră o aflămă fora greutate. Ei sunt centaurii deîn mitologi'a gręca-romana. Centaurii încă sunt diumetate omu, diumetate cai *), de o natura violentă și selbatecosă, beutori de vinu și libidinosi. Ei încă se ducă la nunta lui Piritou, se înbeată, devinū violinti și în urma sunt batuți **)

Centaurii în mitologi'a vechia sunt simbolulu venturiloru, furtunelorū și alu valuriloru, ce se rostogolescu trrbate în riurile inflatē de ploii și de neū'a topita, candu apoi riurile pline de valuri au

*) v. Bronzele deîn Acropolea Atenei la Ross tract. archiol. 104; Preller griech. Mithologie. t. II. p. 30.

**) Pindaru; 242. γόνον ὑπερφίαλον οὐ' ἐν ἀνδράσι γερασφόρον οὐτ' ἐν θεῶν νύμοις; Eurip. Heracl. 181. ἰετραρχελες; ὑβρίσμα; proverbialu deîn Pindaru la Hesichiu: νους; οἱ παρὰ κενταύροισι. Pindaru la Atheneu 1151 ἀνδροδάμαντα δ' ἐπεὶ Φρες δαενξιπὰν μελιαδέος οἱ νον ἐσσομένως ἀπο μὲν λευκὸν γάλα χερσὶ τραπεσᾶν ἰοθεδιῶν, αὐτόματοι Φ' ἀργυρῶν κράτων πίνοντες ἐπλάζοντο, Hor. od. 1. 18. 7. Nequis modici transiliat munerā Liberi Centaurea monet cum Lapithibus rixa; Virg. Georg. 2. 455; Eneide 7. 304.

aspectulu unei ergelii de cai fugatori. *) Acésta simbolizare esiste si la noi in mitulu cailoru lui S. Toaderu, dar' in o forma mai ascunsa. La noi, dupa cum am observatu mai in susu, caii lui S. Toaderu si-joca rola catra finele carnavalului si inceputulu paressemeloru, va se dica, tocma in tempulu candu natur'a incepe a se desceptá dein amortiel'a de ierna, candu incepe a se topí neu'a, a se desghiatiá si a se inflá riurile menandu valuri turbate si nalte cá caii, candu incepu a suflá venturitari si a se nasce furtune cu ploia si neua. Eta nici in simbole mitologi'a nostra nu s'a departatu de cea greca-romana. Mai am a observá, cá poporulu romanu si-imagina caii lui St. Toaderu mai delicati, mai blandi, si chiar' frumosi si amabili. Acést'a inca nu formeza deosebire de mitologi'a vechia, pre unde centaurii sunt brutali si uriti, monstruosi, pentrucu si cei vechi cu tempulu au mai idealisatu pre centauri. Asia aflamu la Ovidiu in metamorfose descrisa o parechia de centauri cá juni formosi. **)

Paserile cu clontiuulu de fieru, ce obvinu in mai multe povesti, sunt paserile stimfalice, ce le-a a-lungatu Ercule dein valea Stimfalu. Afora de acestea mi aducu aminte de unele basne, a caroru legatura inse si amenunte le am uitatu, cari trapteza, sub alte forme si nume, ratecirile si descinderea in iadu ori a lui Ulise ori alui Enea, si crudimea Medeei, carea a taiatu in bucati pre frates'o. s. a.

*) v. pe largu la Preller grich. Mitholog. I. p. 371. t. 2. p. 16.

**) Metam. 12. 395—415. portretulu de Zeucse la Lucianu in Zeucse 3—6 si Filostr.

Vomu trece acum la balade si in fine la colinde. Mesterulu Manoli, in legend'a fondarii monastirii Argesiu, si cu cei noue mesteri mari calfe de zidari, cari pentru a se poté coborí depre coperisiulu monastirii si faceau.

Arepi sboratore
De sindili usiore,
Si apoi le'ntindeá
Si 'n aeru sborá,
Dar' pe locu audea,
Si unde cadeá
Petra se faceá.

er' unde cadeá mesterulu Manoli se facea
O fontana lina
Cu apa pucina,
Cu apa sarata :

BCU Cluj / Central Library Cluj
Apa lacremata.

Acést'a legenda nu este altu ceva, decâtu mitulu lui Dedalu si Icaru. Asertiunea mea, la prim'a vedere, va paré cutesata.— Concedu si eu, dar' o repetu numai la prim'a vedere. Ideile fundamentali sunt totu acele la Manoli si la Dedalu, ba convinu chiaru si in particularu. Pentru a demonstrá acést'a, face trebuintia a intrá in cercetare mai de aprópe. Dedalu la cei vechi este celu mai celebru maiestru, architectu. Elu a facutu cele mai frumose capu d'opere architectonice: Labirintulu dein Cret'a, vac'a Pasifei si corulu Ariadnei. Dedalu inca are calfe totu atatu de mari maestri. Talu emulá chiaru cu principalulu seu. Dedalu incepe alu invidiá, se teme se nu fia intrecutu si se nu-i intunece glori'a. In urma ambitiunea i sioptesce necuratulu cugetu d'a perde pre rivalulu seu, astfeliu lu arunca de pre virfulu

cetatii si more. Regele Minos inchide pre Dedalu si pre Icaru in labirintulu facutu chiaru de man'a loru, cá se pera acolo. Dar' ei si facu arepi si sbora, inse lui Icaru i-se topescu arepile si cade in mare, a carei apa, precum se scie, este sarata. In legend'a nostra Manoli este celu mai mare maiestru alu romaniloru. Elu a facutu celu mai celebru capu d'opera alu architecturei romane: monastirea dela Argesiu admirata de toti strainii. Manoli inca are pre langa sine unu cercu de calfe totu atatu de mari maestri. Manoli parte de fric'a lui Negru Voda, care i-a impusu a face monastirea, precum impusese Minos lui Dedalu a face labirintulu, parte pentru a reesi cu oper'a sa si a-si saturá ambiuniunea, e resolutu a sacrificá pre ori cine, si dein nenorocire chiaru muiera lui cadu vptim'a acestei determinatiuni. Negru Voda ia in urma scarile si parascesce pre maestri susu pre coperisiulu monastirii, cá se pera acolo, dar' ei si-facu arepi si sbora. Calfele cadu si se facu petre, éra Manoli se face o fontana cu apa sarata. Eta acesta paralela ne areta pana la cea mai mare evidintia, cá legend'a lui Manoli este dein cuventu in cuventu mitulu lui Dedalu si Icaru. Indesiertu voru mai cauta unii nu sciu ce fantasmagoria in acésta clasica balada.

Iovanu Iorgovanu *), care ucide sierpele si pre care in alte traditiuni lu aflamu cu maciuc'a si cu pele de leu pre umeri, este Ercule, care taia idr'a lernaica. Chiaru si locul unde se tiene sierpele semena cu celu a alu idrei lernaice.

*) Iovanu Iorgovanu si sierpele, in Foiea pentru minte etc. 1859. p. 235. si Albin'a nr. 2. 1866-

Balad'a dice:

Atunci de p'o stanca
 Grosnica, cumplita,
 Cale 'ncolocita,
 Eca se vedeá
 Spaim'a cea mai rea,
 Unu sierpe venindu,
 Dupa ea fugindu.

Sub acésta stanca se afla gaur'a sierpelui, er' pre sub stanca curge riulu Cerna, si pre costele stancei se afla padure. De pre acesta stanca pandesce sierpele si se arunca pre pred'a sa. Idr'a lernaica inca are ascunsulu seu sub o stanca nalta langa isvorulu Arnimone, si ea inca pandesce de pre verfulu stancei. Poterea idrei sta in capu, care taiatu cresce duplu. Hercule lu-taia si-lu ascunde sub o stanca grea, er' cu veninulu si-unge sagetile prein care devinu absolutu mortali. *) Poterea sierpelui lui Iorgovanu inca sta in capu, Iorgovanu lu-taia, capulu fuge si se ascunde langa Dunare sub stanc'a Bab'a—Caia. Dein acestu capu de sierpe se dice cà s'au nascutu muscele veninose columbace, cari pana adi ésu dein aceea stanca si omora vitele inveninandule. Aceste musce veninose si omoritorie nu sunt ore sagetile lui Hercule muiate in veninulu letale alu idrei?

Vomu vorbí in fine despre colinde, si aici voiú avé naintea ochiloru colectiunea d. **M a r i e n e s c u**. Literatulu sasu **C a r o l u S c h u l l e r** a pu-

*) Pausania 2, 37, 4. Apolodoru. 2, 5, 2. Higinu-Prel-ler griech. Mithol. t. II. 192—3.

blecatu in 1860 unu studiu despre colindele romane.

*) Elu dupace produce in traductiune pasagiile mai insemnate dein colinde, observa urmatoriele;

„Deca recautam la probele ce le am datu mai susu, vedemu că pciinu materialu publicatu de Marienescu si inca este d'ajunsu pentru a ni deschide unu campu forte vastu si manosu pentru cercetari scientifique. Cestiunea originei si a vechimei colindelor si raportulu loru cu legendele crestine si miturile pagane, precum si diversitatea materialelor, ce se tienu de un'a seau de alt'a, este un'a dein cele mai interesante probleme scientifique. Dar' numai unu cunoscatoriu aduncu alu legendelor si alu miturilor toturoru natiuniloru, cari vinu in atingere, va poté intreprinde resolvarea acestei probleme, si inca numai atunci, candu voru fi reprezentate in colectiunile de colinde nu numai partile de apusu ale Ardelului si ale tienurilor marginasie dein Ungari'a, dein cari a compusu Marienescu colectiunea sa, dar' tote cele lalte tienuturi si tiere locuitorie de romani. Dar totu-si eu voiu adauge aici urmatoriele observatiuni si indegetari:

N' avemu la ce se ne miramu, deca aflamu in colindele romane mituri intregi seau fragminte mai mari mitologice, a caroru legatura cu cultulu elenu n'o potemu nici decum negá. Acést'a legatura la poporele de vitia romana este pre naturale chiar' si atunci, candu noi nu le recunoscemu de descendinti curati ai romaniloru. Voiu se dau o proba necontestabile despre cele ce am disu mai susu.— Ide'a fundamentale a colindei despre jafulu ce l'a facutu

*) Colinda, eine studie über romanische Weihnachtslieder. Hermannstadt, 1860.

Iud'a in raiu ¹⁾, trebuie se o cautam in mitulu e-lenu alu lui Prometeu, care a furatu foculu dein ceriu. Pote pricepe ori cine fora nici o greutate, ca in loculu lui Prometeu s'a pusu Iud'a, er' Ilie in loculu lui Joe. La tote poporele crestine aflamu legende, in care rolele djeiloru si dineloru pagane s'au inlocatu cu persoane dein sfer'a ideeloru crestine. Unele traditiiuni pagane si datine superstitioase s'au sustienutu schimbandu numai numele si aplicandu la Christosu, la Mari'a si la santi, ce mai nainte au naratu si au crediutu despre idoli. Apostoliiseau convertitorii au observatu o tactica forte intielecta la trecerea poporeloru barbare dela paganismulu magulitoriu si aduncu inradecinat, la crestinismulu nou si spiritualisticu, lasandu in vigore, ce nu mai potea se schimbe, si prein o intepretare schimbata facundu mai pucinu periculose ideele si datinele vechi. Deca in loculu lui Prometeu s'a pusu tradatoriulu de Ddieu, la acest'a a datu ansa egoismulu blastematu, pentru care Iud'a a sacrificatu „lumin'a lumei;“ er' deca in loculu pedpsitoriului Joe, care a incatusiatu pre Prometeu de stancele Caucasului, nu s'a potutu pune altulu fora numai Ilie, acest'a inca se intielege de sine, pentroc, dupa testamentulu vechiu, profetulu Ilie s'a inaltiatu la ceriu cu cai de focu; astfeliu si la romani, precum si la alte popore Ilie a luat rola lui Joe tunatoriului.

„Urmarindu ide'a unei astfelii de legature, nu va fi nici de cum cutesatu, a sustiene cu tota siguranti'a, cumca in mai multe colinde romane se afla resunete dein mitologi'a greco-romana. Colind'a

*) colinda pag. 77.

Anei *) ce trece preste mare intr'unu léganu de auru acatiatu intre cornele unui tauru, ni revoca si fora voia in memoria, mitulu despre Europ'a fii'a lui Agenom, pre carea a furat'o Joe in forma de tauru si a trecut'o preste mare. Junele, care ucide leulu ²⁾, sémana cu Ercule, care ucide leulu nemeicu. Santii, cari divineza venirea lui Mesi'a, dar' nu sciú unde va se imbrace vietia omenesca, si cari dup'o alta legenda „siedu la consiliu cu Ddieu pre muntele Galilei,“ ni-aducu aminte consiliulu dieiloru pre vechiulu Olímpu ³⁾, ér' in descrierile raiului si iadului aflámu trasuri necontestabili dein descrierile, ce ni le dau despre acést'a grecii si romanii.“

Pana aci literatulu sasu.—Nu me potiu retiené a nu reproduce clasicele imagini, ce ni le dà colind'a despre raiu si iadu, si totu o data a le confrontá cu a le celoru antici. Eta cum ne represinta raiulu:

Raiulu e cá si-o gradina
 Unde i diu'a totu senina,
 Si nu i nopte 'ntunecosa.
 Si nu-i sorte ticalosa,
 Campurile inflorescu
 Era muntii inverdiescu,
 Paserile dantiuescu,
 Apele se limpediescu
 Si cei buni in veci traescu! ⁴⁾

Cine nu-si-aduce aminte aici de insulele ferite seau de eliseulu celoru vechi, unde domesce o

*) Colinde pag. 127.

2) Colinde pag. 136.

3) Colinde pag. 14. 17. 77.

4) Colinde pag. 84.

primavera eterna, campurile neincetatu inverdiescu
si in flora, unde sorele nu apune nici odata, zefirii
adie necurmatu, si unde se ducu cei drepti dupa
morte si traiescu o viétia eterna fericita ¹⁾

Er' iadulu lu descrie colind'a astfelu:

Colo'n diosu catra apusu
Sore nu-i pre ceriu 'n susu,
Ci e noru si 'ntunecime
Si o grozava aduncime,
Unde muntii vome focu,
Dara marea-i totu potopu,
Unde-i pescerea urita
De balauri rei padita,
De sierpi, fere ocolita,
Langa porta nu e nime,
Pote se 'ntre ori si cine,
Dara nim' de voia buna
Pre aicea nu s'aduna ²⁾

In acésta descriere aflàmú totu ce si-au in-
chipuitu si au scrisu cei vechi despre iadu, si mai
alesu Omeru si Virgilu, dar' a face asemenare de-
taiata intre aceste, m'ar' duce prea departe aici; nu
potiu inse se nu tragu atentiunea la trei impregiu-
rari forte relevante. Colind'a pune iadulu colo diosu
la apusu in undele oceanului, totu acolo lu-pune
si Omeru in Odesea ³⁾; ea dice camca port'a ia-
dului nu o pazesce nimene, si pote intrá ori cine:
totu asia dice si Anacreonte, ⁴⁾ cà descinderea in

¹⁾ Hom. Odis. 4. 563—569.

²⁾ Colinde Pag. 87.

³⁾ Cant. 10. 508—513. Cant. 11. 13—19. Cant. 24.
11—14.

⁴⁾ la Stob. Floril. 118. 13. *Ἄιδεω γὰρ ἔστι δεινὸς*

iadu este usiora, er' Virgiliu facilis descensus Averno *) mai in colo dice colind'a cà dupa ce intra omulu in iadu, acolo la inceputu se afla totu feliulu de monstri, belauri si sierpi ingroditori. Aici intr' atât'a semena colind'a cu descrierea lui Virgiliu dein Eneid'a a VI. 268—290, in câtu nu sciu se dicu, cà ore colind'a a copiatu pre Virgiliu, seau Virgiliu a copiatu traditiunea poporului.

In avutulu si seraculu, carele dein urma ospeteza pre ddieu si S. Petru, pre cari avutulu i respinsese dela cas'a sa, aflamu pre Filemonu si Bauce, cari inca primescu in colib'a loru pre Joe si Mercuru, dein aintea caroru toti si-inchise usiele. Joe si Mercuru, dupace fura traptati cu mancare si beutura, plecara luandu cu sine pre Filemonu si Bauce, si candu au ajunsu pre unu dealu de asupr'a de satu, au cautatu in deretru si vedu cà totu satulu s'a cufundatu in unu lacu, si numai colib'a loru a remasu in susu neatinsa, care de odata se preface in o templa cu colonne, paiele de pre co-perisiu devinu de auru, usi'a devine o porta mare lucrata cu multa maiestria, er' pavimentulu se asterne cu marmoru. Astfeliu si in colinda, Petru cautandu in deretru de pre calca de pintre vinie, dice cà cas'a avutului o vede cufundata in mediloculu iadului ardiendu si incungiurata de belauri si de scorie, er' cas'a seracului o vede

In mediloculu raiului

Dein afora argentita,

*μυχός, ἀρσαλέη δ' ἔς-αὐτὸν καθόδος καὶ γὰρ
ἔτοιμον καταβάντι μὴ ἀναβῆαι.*

*) Eneid. 6. 126. Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Dein laintru, aurita,
Sore mandru, di senina,
Si impregiuru cu o gradina,
Frundiele su cá stelele,
Florile cá lunile ¹⁾!

Cine se va indoí, cà acést'a scena nu este cea amintita mai susu cu Filemonu si Bauce, cà nu este chiar' urmatoriulu pasagiu dein Ovidu, care descrie acésta scena dicundu:

Ci amandoi asculta si luandusi batiu 'n mana
O iau incetu si suie pre culmea unui dealu.
Abia se departase câtu bate o sageta,
Si uitanduse, napoie vedu totulu cufundatu
In lacu, si aloru coliba vedu numai c'a remasu,
Si pana ei se mira si plangu pre cei alalti,
Angust'a loru coliba, in care abia 'n capeá,
Se, scaimba 'n templa larga cu stelpi si usi
sculptate

Er' paele deasupr'a se schimba tote in auru,
Pre diosu s'asterne marmoru in feliuri de fi-
guri ²⁾.

Licaonu blastematu de Joe devine lupu si rate-
cesce noue ani prin paduri ³⁾. Totu astfeliu si Ioanu
Botezatoriulu, blastematu de mam'a sa, s'a prefacutu
cerbu si a ratecitu astfeliu noue ani si noue dile
prein paduri ⁴⁾. Rundunelele cari se avanta catra mare,
iau stropi de apa si petricele pre arepi, si sbora la
unu ddieu mitutelu si belusielu, lu-stropescu si lu-

¹⁾ Colinde pag. 58.

²⁾ Metam. 693.

³⁾ Apolodoru 3. 8.—Arnob. 4. 24.—Ovid Metam. 1)
216—240.

⁴⁾ Colinde pag. 26.

asverlu cu petricele ¹⁾, nu sunt ore totu un'a cu porumbii, cari aducu de preste oceanu ambrosia lui Joe in pescera unde lu-ascunsese mama-sa indata dupa nascere ²⁾. Scenele unde ddieu siede cu santii sei la mésa si beu vinu cu pahara de auru ³⁾, sunt asemenea reminiscintie curatu pagane, pre cari le aflamu la Omeru, unde Joe ospeteza cu cei alalti diei la mésa pre verfulu Olimpului. Totu asia sunt si scenele, unde dein carnea lui Chrestu se face grau, dein sange vinu si dein sudori miru ⁴⁾. De asemenea sunt si cele trei jocuri ⁵⁾ si alergarea cu caii ⁶⁾, carii nu mai au trebuintia de nici unu comentariu.

Colind'a intitulata Joculu ⁷⁾ este un'a dein cele mai insemnate pentru noi, despre care inse nu potiu vorbí fora a pune inaintea ochiloru pasagiile mai importanti. Si éca ce aflamu in ea:

Si la campu se aduná

Forte multi si ei jocá . . .

La unu jocu ori cine-mi joca ?

Totu betrani se'ntorcu in rota,

Dar' la altulu fetiorei

Romanasi d'ei belusiei

Si mi-joca 'n prima-vera

Del' amediu si pana 'n sera.

Barbatii joca dar' numai singuri; dar' éca se redica nuori de pulbere, care totu mai tare se apropia de jocu, si cine vineá? Vineau

¹⁾ Ibidem pag. 24.

²⁾ Versurile lui Moiro la Aten. 11, 80.

³⁾ Colinde pag 62.

⁴⁾ Idem pag. 53.

⁵⁾ ibidem pag. 116.

⁶⁾ ibidem pag. 173.

⁷⁾ ibidem pag. 104.

Diniore cá de sore!

Fetisiore sabiniore!

Ele se amesteca in joculu romanasiloru si

Joca, joca 'n primavera

Del'amediu si pana 'n sera

Si candu fù a se 'nserá

Junii cînele-apucá

Si a casa le duceá,

Dara ele cà plangeá

Si parintii le cautá

Si ei nu le mai aflá!

Cine nu va dice acuma, cá acést'a colinda descrie chiar' joculu, ce l'a facutu Romulu, la care a invitatu si au venitu, afora de alte popora, toti sabinii cu copii si muieri cu totu, cum liberis ac conjugibus, cum dice Liviu, la care ocazione locuitorii Romei au rapitu fetele Sabiniloru seau sabinianiloru, cum dice colind'a. Ce e mai multu, chiar' si tempulu jocului dein colinda convine de plinu cu tempulu jocului lui Romulu. Colind'a nostra pune joculu in tempu de primavera. Joculu la care a invitatu Romulu pre sabinii si poporale d'impregiuru, inca s'a tienutu primaver'a, adeca la serbatorea lui Neptunu, care antaiu s'a tienutu preimaver'a, si numai mai tardiu s'a pusu pre 21 Augustu si 15. decem.

Eca si numai dein aceste pucine cercetari si indegetari potemu vedé, ce sacre urme, ce nestimati tesauri jacu ascunsi si pastrati in poesi'a nostra de seculi si mii de ani, cá diamantulu in sinulu Uraliloru. Anim'a fiacarui romanu trebue se se aprinda de bucuria, trebue se se naltie de fala, candu vede, cá pre elu nu lu-lega de Rom'a numai monumintele istorice, de multe ori susceptibili de indoiele, cá co-

merciulu si relatiunile lui spirituali cu Grecii, acestu poporu genialu si luminatu, nu le atesteza numai istori'a si operele literarie ale strabuniloru sei, fora elu insusi a pastratu preste seculi si mii de ani chiaru pana in diu'a de adi suvenirile cele mai vie, monumentele cele mai vie, monumentele celo mai luminate si ne contestabili despre tote acestea, despre originea sa, despre credintiele si relatiunile sale cu alte popora, despre serbatorile, bucuriile si datinele sale publice si private. Unde si ar' aflá acumu mai dreapta aplicare decatu aici inspirat'a apostrofa ce o face unu celebru poetu polonezu *) la poesi'a populara, dicandu: „Cantece populare, voi, sicriu santu alu credintiei, ce legati tempurile cele vechi de cele noue, in voi si depune o natiune trofeele eroiloru sei, speranti'a cugetariloru si florea sentiuriloru sale. Sicriu plinu de santientia! Pre tine nici te atinge, nici te sfarama vre-olovire, pre cátu poporulu teu chiar' nu tea profanatu. O! cantecu popularu! tu stái si pazesci templulu amintiriloru nationale, tu ai arepi si glasu cá de archangeli, adese si arme cá d'insii. Flacar'a mistuesce lucrarile penelului, telharii jefuescu comorile, dar' canteculu scapa in veci cu vietia si se stracora preintre omeni. Deca sufletele indiosite nu sciuse-lu chranesca cu doru si cu sperantia, elu fuge la monti, se acatia de ruine, si de acolo spune dein tempurile trecute.“

Se mi fia permisu acum a face o modesta intrebare. Scimu ce amare si indelungate lupte au trebuitu se porte invetiati nostri cu ai altoru natiuni straine pentru romanitatea nostra. Ore nu ar' fi duratu aceste lupte mai pucinu si nu ar' fi fostu strainii invinsi mai

*) Adam Mjczkiewicz v. Revista romana 1861. pag. 29

curendu si adusi la tacere, deca invetiati si luptatorii nostri, afora de documentele istorice si in catu-va de limba, ar' fi trasu in sfer'a probelor sale si traditiunile poesiei nostre poporarie? Eu dein partemi nu me indoiescu nici unu momentu, cà aplicarea acestoru probe ar' fi fostu de multu lovitur'a cea dein urma decisiva contr'a inemiciloru romanitatii nostre. Cine nu scie, catu a combatutu si a negatu repausatulu literatu Schuller romanitatea nostra; dar' dupa ce a studiatu limb'a romana si in particulariu poesi'a populara, vine in urma, candu erá acum aproape de mormentu si in traptatulu despre colinde, ce l'am citatu mai susu, recunosc fortiatu de puterea adeverului, totu ce negase si combatusese mai nainte. **Macaru dear' patí toti astfelii!**

Strainii s'au interesatu relativu mai multu de poesi'a nostra poporaria, de câtu noi insine. Unii cu nobil'a intentiune de a face cunoscutu lunei civilisate tesaurulu creatiuniloru geniului nostru; altii cu nelobialulu scopu de a imbracá natiunea lorucu pene straine, fora a spune de unde. Fora grea responsabilitate naintea posteritaii, fora pecatu, nu vomu mai poté lasá d'acum nainte in despusatiunea si exploatarea strainiloru chiar' si acei tesauri, despre care a disu intieptulu, cà fia care i porta cu sine. Ce? numai noi singuri se fimu acei condemnabili, cari se damu de minciuna acestu mare adeveru? Candu nu vomu tinde a apera cu ori ce pretiu nici chiar acestu sanctuariu de mani sacrilege, candu nu vomu mai fi securi nici chiaru de ideile si souvenirile cele mai dulci si cele mai scumpe, ce le am scapatu cu noi prein naufragele atatoru seculi, atunci potemu dice, cà mai curundu va intrá funea corabiei prein urechile acului, de câtu noi in imperati'a poporaloru.

